

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҰЛТТЫҚ БАНКІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҚАРЖЫ НАРЫҒЫН ЖӘНЕ ҚАРЖЫ
ҰЙЫМДАРЫН РЕТТЕУ МЕН
ҚАДАҒАЛАУ АГЕНТТІГІ

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАРЖЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ ТУРАЛЫ ЕСЕП

2010 жылғы желтоқсан

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің (Қаржылық қадағалау агенттігі) қатысуымен, 2006 жылдан бастап жыл сайынғы негізде Қазақстанның қаржы тұрақтылығы туралы есеп дайындауды жүзеге асырады.

2009 жылғы қарашада мақұлданған Қазақстан Республикасының қаржы секторын дағдарыстан кейінгі кезеңде дамыту тұжырымдамасына сәйкес қалыптастырылатын мемлекеттік саясат макропруденциалдық реттеу жүйесін іске асыруға және, сәйкесінше, қаржы тұрақтылығын қамтамасыз етуге және макропруденциалдық реттеуді жүзеге асыруға жауапты орталық орган ретінде Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің рөлін күшейтуге бағытталатын болады.

Қазақстан Республикасының Үкіметі, Ұлттық Банк және Қаржылық қадағалау агенттігі арасында 2007 жылғы 10 қарашада жасалған Қаржы тұрақтылығы мәселелері жөніндегі меморандумға сәйкес:

«қаржы тұрақтылығы экономикада кейіннен қаржы нарықтарын теріс түзетуге, жүйелік дағдарыстың туындауына және қаржы институттарының қаржы жүйесінің үздіксіз жұмыс істеуін қамтамасыз етуінің, сондай-ақ экономиканың нақты секторының іскерлік белсенділігін ұстап тұруының қабілетсіздігіне әкеп соғуы мүмкін тепе-теңсіздіктің болмауы ретінде айқындалады»

Жүйелік тәуекелдерге кешенді талдау жасау құралдарының бірі болып табылатын Қазақстанның қаржы тұрақтылығы туралы есеп шеңберінде қаржы тұрақтылығын айқындайтын мынадай аспектілерді бағалау жүзеге асырылады:

- (1) қаржы ресурстары ақшаны сақтайтын және инвестициялайтын адамдар арасында қаншалықты тиімді және уақтылы қайта бөлінуде;
- (2) тәуекелдерді барабар бағалау және тиімді басқару жүзеге асырыла ма;
- (3) қаржылық күйзелістер айтарлықтай сілкіністерсіз қаржы жүйесіне сіңіп кетуі мүмкін бе.

Қазақстанның қаржы тұрақтылығы туралы есеп қаржы нарығының қатысушыларына, сондай-ақ қаржы тұрақтылығының проблематикасына мүдделі аудиторияға арналған. Ұлттық Банк тәуекелдерді зерттеу және талдау, сондай-ақ қаржы тұрақтылығы саласындағы арнайы зерттеулердің нәтижелерін таратуды міндет етіп қояды.

Қазақстанның қаржы тұрақтылығы туралы есепті Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің қатысуымен дайындады.

Мазмұны

I.	Негізгі қорытындылар	1
II.	Макроэкономикалық және қаржы конъюнктурасы	4
2.1	Макроэкономикалық орта және оның тұрақтылық факторлары	4
2.1.1	Ағымдағы сыртқы тәуекелдер	4
2.1.2	Ішкі тәуекелдер	13
2.2	Қаржы секторын дамытудың негізгі құрылымдық өлшемдері	17
2.3	Қаржы нарығының жай-күйі	22
2.3.1	Валюта нарығының жай-күйі	22
2.3.2	Ақша нарығының жай-күйі	23
2.3.3	Бағалы қағаздар нарығының жай-күйі	25
III.	Қаржы делдалдығы институттарының тәуекелдері	27
3	Банк секторының тәуекелдері	27
3.1	Банктер өтімділігінің тәуекелі және тиімділігі	27
3.2	Банк секторының кредиттік тәуекелдері	32
3.3	Банктер капиталының жеткіліктілігі және қорландыру құрылымы	45
4	Банктік емес сектордың тәуекелдері	51
4.1	Сақтандыру секторы	53
4.2	Жинақтаушы зейнетақы жүйесі	60
4.3	Өзге қаржы ұйымдарының тәуекелдері	63
5	Төлем жүйелері	67
5.1	Қазақстанның төлем жүйелерінің дамуы	67
5.2	Өтімділік тәуекелі және жүйелік тәуекел	68
5.3	Операциялық және техникалық тәуекелдер	69
6	Қаржы жүйесін реттеу және тәуекелдерді басқару	71
6.1	Ұлттық Банктің қаржы жүйесінің тұрақтылығын қолдау жөніндегі шаралары	71
6.2	Банктерді «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ тарапынан қорландыру	72
6.3	«Альянс Банк» АҚ, «БТА Банк» АҚ және «Темір Банк» АҚ сыртқы міндеттемелерін қайта құрылымдау нәтижелері	73
6.4	Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің банк секторының тәуекелдерін төмендету және тұрақтылығын нығайту жөнінде қабылдаған реттеу шаралары	75
6.5	Қазақстанда макропруденциалдық реттеудің институционалдық жүйесін қалыптастыру және Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы және қаржы секторын дамыту жөніндегі кеңестің қызметі	77
IV.	Қосымша	79
	Қазақстанның қаржы тұрақтылығының индикаторлары	79

Қысқартулар мен аббревиатуралар тізімі:

ТМД	Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы елдері
РФ	Ресей Федерациясы
АҚШ	Америка Құрама Штаттары
ХВҚ	Халықаралық Валюта Қоры
ҚРҰБ	Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
ХЭА	Халықаралық энергетика агентілігі
ОБ	Орталық банктер
МӨЭҰ	Мұнай өндірушілер мен экспорттерлер ұйымы
ҚМ	Қазақстан Республикасының Қаржы министірлігі
ЭДСМ	Қазақстан Республикасының Экономикалық даму және сауда министірлігі
ҚҚА	Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі
ҚРСА	Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі
ҚРҰҚ	Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры
ҰӘҚ	«Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ
ҰТО	Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Ұлттық Талдамалық Орталық
БААЖ	Банкаралық ақша аудару жүйесі
БҚН	бағалы қағаздар нарығы
КАСЕ	«Қазақстан қор биржасы» АҚ
ҚДКҚ	«Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ
АӨҚО	«Алматы өңірлік қаржы орталығы» АҚ
КИК	«Қазақстан ипотекалық компаниясы» АҚ
ОД	«Бағалы қағаздардың орталық депозитарийі» АҚ
АҚ	акционерлік қоғам
ЕДБ	екінші деңгейдегі банк (банктер)
ЖЗҚ	жинақтаушы зейнетақы қорлары
ТҚШ	тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық
ОЭК	отын-энергетикалық кешен
ЖІӨ	Жалпы ішкі өнім
МЗ	ақша массасы
ЖСБ	жалпы сыртқы борыш
ТМҚ	тауар-материалдық қорлар
LIBOR	Лондон банкаралық депозит нарығындағы ұсыныстың орташа ставкасы
OIS	overnight interest rate swap
CDS	кредиттік-дефолттық своп (credit default swap)
МБҚ	мемлекеттік эмиссиялық бағалы қағаздар
МЕБҚ	мемлекеттік емес эмиссиялық бағалы қағаздар
ЕТРТ	ең төменгі резервтік талаптар
НТАБ	нақты тиімді айырбастау бағамы
СҚП	сатып алу қабілетінің паритеті
бірл.	Бірлік
тг.	Теңге
мың	Мың
млн.	Миллион
млрд.	Миллиард

I. Негізгі қорытындылар

Экономикадағы және қаржы саласындағы ахуалдың 2010 жылы дамуы Қазақстанның қаржы тұрақтылығы туралы 2009 жылғы есепте жасалған қаржы жүйесінің тұрақтылығына әсер ететін тәуекелдер мен факторлардың қаржы тұрақтылығы тұрғысынан айтарлықтай маңызды екпіндердің дұрыс қойылғандығын растап берді. Мұндай факторлардың ішінен төмендегілерді атап өтуге болады:

1) Қазақстанның үш банкіні қайта құрылымдауды сәтті аяқтау – ең алдымен, жүйелік маңыздылығына байланысты БТА Банкінің сыртқы міндеттемелерін қайта құрылымдау – халықаралық инвесторларға және Қазақстанның экономикалық агенттеріне Қазақстанның банк жүйесінің жүйелік тәуекелі деңгейінің төмендегені және оның сенімділігінің қолайлы деңгейде сақталғаны туралы белгі берді.

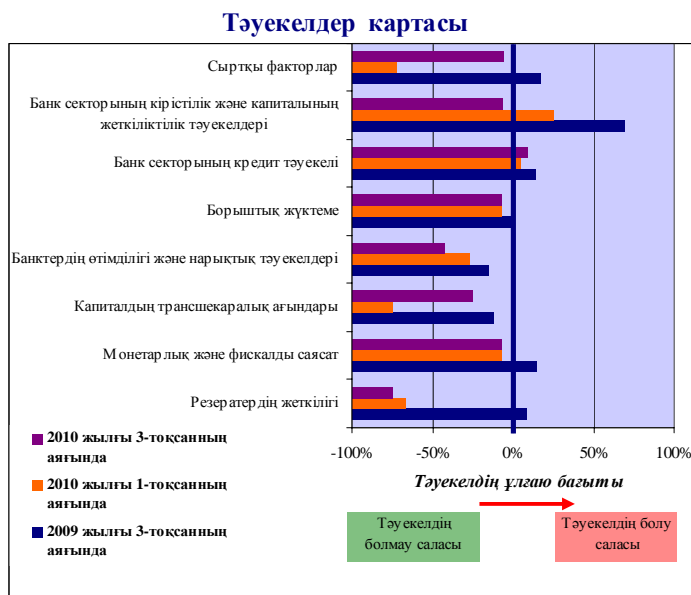
2) Банктердің кредиттік консерватизмі олардың кредиттік белсенділігін төмендететін айтарлықтай маңызды факторлардың бірі болып қала береді.

3) Сыртқы қорландыруды депозиттік базаның өсуі салдарынан ішкі қорландырумен ауыстыру үдерісі банктерді мемлекет тарапынан экономиканың басым салаларына қолдау көрсету жөніндегі шаралар шеңберінде депозиттерді орналастыру және ұлттық компаниялардың және «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ басқа да еншілес компанияларының банктердегі уақытша бос қаражаттары арқылы қорландыру есебінен іс жүзінде қиыншылықсыз өтуде.

4) Банктердің кредиттік портфелі сапасының төмендігі қаржы жүйесі үшін тәуекелдің айтарлықтай маңызды факторы болып қалуда.

5) Айырбастау бағамының нақты бағыттарын жасау валюта нарығындағы күтулердің тұрақтылығына әсер етті. Сонымен қатар орта мерзімді перспективада айырбастау бағамының іргелі факторларға тәуелді одан да икемді динамикасын қамтамасыз ету Ұлттық Банктің бағамдық саясатының басым бағыты болып қала береді.

2010 жылғы 9 айдың қорытындылары бойынша қаржы тұрақтылығына әсер ететін тәуекел факторларының көпшілігінің маңызының төмендегені байқалды. Банк секторының кредит

Дерек көзі: ҚРҰБ

тәуекелі қауіпті деңгейді көрсетіп отырған жалғыз тәуекел факторы болып табылады. Әлемнің ірі экономикаларындағы ахуалдың тұрақсыздығынан тәуекелдің сыртқы факторларының кешені айтарлықтай өсіп отыр, алайда тәуекелдерді бағалау картасының шеңберінде бағаланған бұл көрсеткіш тәуекелдің қауіпті деңгейін білдіретін шекті мәннен асып кеткен жоқ. Банк секторының сыртқы міндеттемелерінің қайта құрылымдау нәтижесінде төмендеуі борыштық жүктеменің, резервтердің жеткіліктілігі тәуекелдерінің және кірістілік пен проблемалық заемдардың едәуір көлемін баланстан есептен шығарғаннан кейінгі капиталдың жеткіліктілігі тәуекелдерінің төмендеуіне әкеп соқты.

Әлемдік тауар нарықтарындағы қолайлы конъюнктура төлем балансының ағымдағы шотында оң көрініс тапты, алайда сыртқы экономикалық қызметпен байланысты тәуекелдердің

маңыздылығы шикізат ресурстары бағаларының құбылуынан өзінің өзектілігін сақтап қалып отыр.

Экономикалық өсу қарқыны 2009 жылғы 4-тоқсаннан бастап 2010 жылғы 3-тоқсан аралығындағы кезеңде көбіне әлемдік шикізат және энергия тасымалдауыштар нарықтарындағы конъюнктураның қолайлы болуынан өндіруші салалардағы өндірістің өсуі есебінен қайта қалпына келді. Сонымен қатар көбіне дағдарысқа қарсы мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігіне негізделген өндіруші салалардағы өндірістің өсуін атап өткен жөн.

Қысқа мерзімді кезеңде шикізатқа жатпайтын салалардағы өндірістің одан әрі өсуі кредиттік ресурстарға қол жеткізудің болмауымен, ал ұзақ мерзімді перспективада – негізгі капиталға инвестициялардың жеткіліксіздігімен және одан әрі өндіріс қуаттарының ескіруімен шектелетін болады. Сонымен қатар Қазақстан экономикасы дамуының композиттік ілгерінді индикаторы Қазақстан экономикасының қайта қалпына келу үдерістерінің 2011 жылы да жалғасатынын көрсетіп отыр.

Бюджеттік тәуекелдердің көтерілуі дағдарысқа қарсы шаралардың теріс салдарларының бірі болды. 2010 жылы жұмсақ бюджет саясаты жалғасты, соның нәтижесінде бюджет тапшылығы көтеріліп, мемлекеттік борыш өсті. Бюджеттің мұнайға жатпайтын кірістерінің өспеуі аясында фискалды тұрақтылықты жоғалту тәуекелдерінің өсуі мемлекеттің бюджет қаражатын пайдалану тиімділігін көтеруге және тұрақты өсудің жаңа дерек көздерін іздестіруге бағытталуды ынталандыратын болады.

Сыртқы міндеттемелердің, оның ішінде банк секторының сыртқы міндеттемелерінің қысқаруына қарамастан, ұзақ мерзімді міндеттемелердің қысқаруы аясында қысқа мерзімді міндеттемелердің біртіндеп өсуі дағдарысқа қарсы пакеттерді іске асыру шеңберінде жүргізілген көлемді салымдар нәтижесінде қалыптасқан сыртқы нарықтар өтімділігінің жоғары деңгейде болуы аясында алыпсатарлық капитал ағынының тәуекелін арттырады. Соған байланысты «жұқтыру тәуекелін» азайту үшін алыпсатарлық капиталдың елге келуін ынталандырмайтын қосымша реттеу шараларын енгізу қажет болуы мүмкін.

Банктердегі жеке тұлғалардың депозиттік базасы өсімінің 2010 жылғы бірінші-үшінші тоқсандардағы оң қарқыны халықтың отандық банк жүйесіне деген сенімінің сақталғанын көрсетеді. Сенімнің өсуіне үш қазақстандық банктің сыртқы берешектерін қайта құрылымдаудың аяқталуы да себепші болды. Бүкіл банк жүйесі шеңберінде қолайлы кірістілік пен сенімділікті іздестіруде салымшылардың депозиттерін банктер арасында қайта бөлу деңгейі төмендеуде. Мысалы, банк жүйесі депозиттерінің көлемін банктер арасында қайта бөлу пайызы 2010 жылғы 3-тоқсанның аяғында өткен жылғы 5%-бен салыстырғанда 3%-ға дейін төмендеді.

Жеке тұлғалардың депозиттерін белсенді түрде тартудың өтімділіктің латентті тәуекелінің өсуіне әкеп соғатынын атап өткен жөн, ол егер халықтың банк жүйесіне сенімінің жоғалу сценарийі болған жағдайда іске асырылуы мүмкін.

Ел экономикасының қайта қалпына келуі және іскерлік белсенділіктің жандануы корпоративтік сектор мен үй шаруашылықтары секторының тарапынан кредиттік ресурстарға деген сұраныстың өсуіне әкеп соқты. Қазіргі уақытта банктердің жаңа кредиттер беру көлемінің азаюы сақталып отыр, ол, біріншіден, банктердің көпшілігінің «тәуекелге тәбетінің» төмен болуымен және, бірқатар жағдайларда, заемшылар тәуекелдерінің асыра бағалануымен түсіндіріледі. Сонымен қатар 2010 жылдың екінші жартысында кредиттеудің жандануы байқалып отыр, алайда бұл үдеріс қысқа мерзімді және тұтынушылық кредиттерінің нарығына

ғана қатысты болды. Экономиканың тұрақты өсуіне қолдау көрсету үшін ұзақ мерзімді кредиттеуді жандандыру қажет, мерзімі бойынша сәйкес келетін қаржыландыру көздерінің болмауынан ол әзірге төмен деңгейде қалып отыр.

Өз кезегінде корпоративтік сектордың жай-күйінің қалпына келуі (банкроттық ықтималдығының төмендеуі және кәсіпорындардың көпшілік салалардағы қаржылық көрсеткіштерінің жақсаруы) және банктер өтімділігі деңгейінің жоғары болуы заемшылар тәуекелдерін азаю жағына қарай қайта бағалау және кредиттеуді одан әрі қалпына келтіру үшін алғышарттар болуда.

Банктердің проблемалық заемдарды қайта құрылымдауы олардың кредиттік портфельдерінің сапасын толық көлемде басқаруға мүмкіндік бермей отыр. Банктердің ақпараты бойынша клиенттердің кредит қабілетінің сапасын жақсарту мақсатында банктер несие портфелінің шамамен 25%-на қатысты кредиттеу талаптарын өзгертті. Мерзімі өткен берешекті өтеу мерзімін кейінге қалдыру, кредиттің жалпы мерзімін ұзарту және төлемдер мерзімін өзгерту борыштық жүктемені азайтудың негізгі тәсілдері болды. Үмітсіз кредиттерді баланстан есептен шығару көлемінің аздап өсуі көбіне осы уақытта сыртқы борышын қайта құрылымдауды аяқтаған банктер саясатының өзгеруіне байланысты болды.

Туындау нәтижесінде бірқатар қазақстандық банктердің, оның ішінде БТА Банкінің қауіпті жағдайға түскен тәуекелдерге ұқсас тәуекелдерді төмендетуге ұмтылу, шын мәнінде, 2010 жылы көптеген реттеу шараларын қабылдауға негіз болды. Бұл тәуекелдерге, бірінші кезекте, банктер капиталының сапасымен және оларды жалған ірілендіру мүмкіндігімен байланысты тәуекелдерді, сондай-ақ банктер операцияларының ашықтығымен және тұлғаларға қатысты операциялармен байланысты тәуекелдерді жатқызуға болады.

Қазақстандағы дағдарыс кезеңінде алынған тәжірибе қаржы жүйесін реттеу саясатын әзірлеу кезінде институционалдық құрылымдардың өзара іс-қимылының маңыздылығын көрсетті. Бүгінгі күні макропруденциалдық реттеудің екі деңгейлі жүйесі қалыптасты:

- Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы және қаржы нарығын дамыту жөніндегі кеңестің шеңберінде макро- және микропруденциалдық реттеудің стратегиялық тәсілдерін әзірлеу.

- Кеңес қабылдаған шешімдерді қаржы жүйесінің түрлі бөліктерін дамытудың түрлі мәселелерін шешу үшін Кеңес шеңберінде құрылған жұмыс топтары іске асырады.

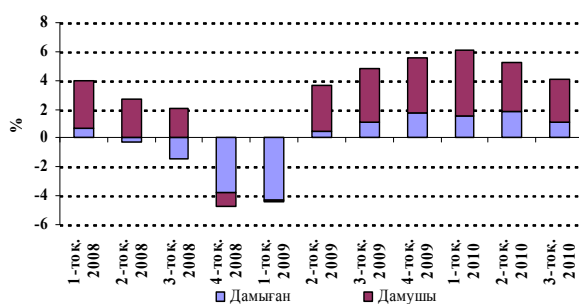
II. Макроэкономалық және қаржы конъюнктурасы

2.1 Макроэкономикалық орта және оның тұрақтылық факторлары

2.1.1 Ағымдағы сыртқы тәуекелдер

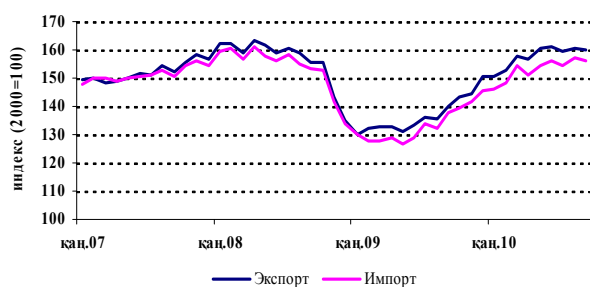
Әлемдік экономиканың экономикалық белсенділігі өзінің қалпына келуін 2010 жылдың бірінші жартысында жалғастырды, алайда, бұл үдеріс аймақтар бойынша бірдей емес. Экономикасы қалыптасу үстіндегі елдер өсудің көшбасшылары болып табылады. АҚШ және Жапония 2010 жылдың екінші тоқсанында-ақ өсудің едәуір баяулағанын бастан кешірді, ал Еуропада өсу турбулентті көктемгі кезеңнен кейін ғана байқала бастады. Әлемдік қаржы тұрақтылығы екінші тоқсанда тәуелсіз борыш нарықтарының толқуларынан зардап шекті. Соған қарамастан, қаржы жағдайлары жақсара бастады, бірақ институттар мен нарықтар әлі де әлеуетті тәуекелдерге тәуелді. Жалпы алғанда валюта, қаржы нарықтарындағы және шикізат тауарлары нарығындағы құбылмалылық жоғары деңгейде қалып отыр.

2.1.1-график
Дамушы елдер қозғалысқа келтіріп отырған әлемдік өсу

Дерек көзі: ЭЫДҰ есептері

2.1.2-график
Әлемдік сауданы қалпына келтіру

Дерек көзі: Thomson Reuters (Datastream)

Әлемдік экономикада дағдарысқа қарсы шаралардың әсер етуі және әлемдік сауданың өсуі есебінен 2009 жылдың екінші жартысынан басталған экономикалық өсудің қайта қалпына келу үдерістерінің жаппай жалғасқандығы байқалады. ХВҚ деректері бойынша әлемдік экономика 2010 жылдың бірінші жарты жылдығында 5,25% өсуді көрсетті, оған дамушы елдердің экономикалары барынша үлес қосты (2.1.1-график). Өнеркәсіп өндірісі мен сауда осы кезеңде сәйкесінше 15%-ға және 40%-дан астам ұлғайды (2.1.2-график).

Алайда қайта қалпына келу аймақтар бойынша бірдей емес. Дамушы елдер бірінші жартыжылдықта шамамен 3,5% өсуді көрсетті және әзірге әлеуетті деңгейден төмен деңгейде қалуда. Әсіресе, бұл АҚШ, Жапония және Еуропа елдеріне қатысты. АҚШ-та өсу 2010 жылғы бірінші тоқсанда (3,7%) іс жүзінде дағдарыс алдында байқалған деңгейге жетті, бірақ дағдарысқа қарсы бұрын-соңды болмаған ақша ағындарына қарамастан екінші тоқсанда қайтадан баяулады (жылдық көрсетуде 1,7%). Қайта

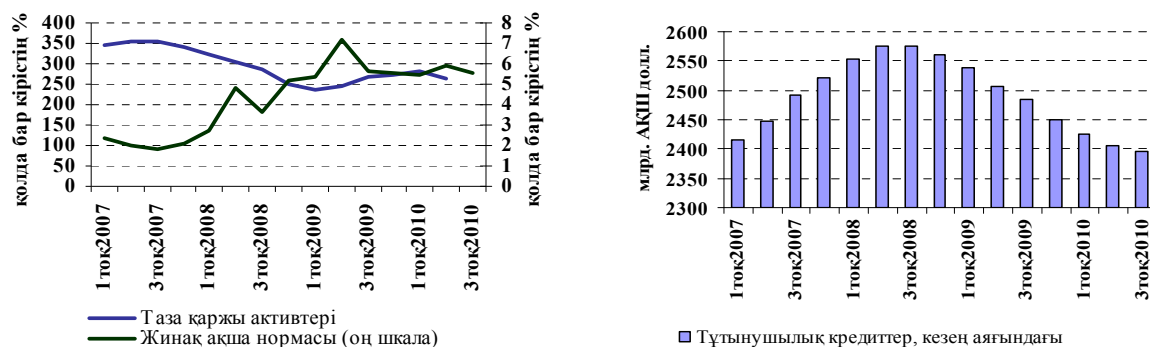
қалпына келу қарқынының баяулауы АҚШ экономикасы өсуінің ең маңызды факторы болып табылатын жеке тұтынудың баяу өсуімен түсіндіріледі.

Үй шаруашылықтары таза активтерінің құлдырауы, жұмыссыздық деңгейінің жоғары болуы (2010 жылғы тамыздағы жағдай бойынша 9,6%) және халықты кредиттеудің төмен деңгейі тұтынудың баяу өсуінің негізгі себептері болып қалуда. Сонымен бірге еңбек нарығының перспективаларына қатысты белгісіз күтулерге және дағдарыс алдындағы кезеңде жинақталған борышты қаржыландыру қажеттігіне байланысты халықтың жинақ ақшасының ұлғаюы байқалады. Екінші жағынан, сыртқы сұраныстың, корпоративтік пайданың өсуінің және қаржы жағдайларының қалыпқа келуінің есебінен бизнес

инвестициялардың күшті өсуіне сенім бар, алайда, олардың әсер етуі, сарапшылардың пайымдауынша, еңбек және жылжымайтын мүлік нарығындағы мәселелерді шешу үшін жеткіліксіз (2.1.3-график).

2.1.3-график

АҚШ-тың тұтыну нарығы

Дерек көзі: АҚШ ФРЖ

Жапонияда және Еуроаймақта экономиканың өсуі дағдарысқа дейінгі деңгейлерге әлі жеткен жоқ және сыртқы сұранысқа тәуелді күйінде қалып отыр. Фискалды ынталандырулардың және халықаралық сауданың өсуінің арқасында Жапонияның экономикасы 2009 жылдың екінші тоқсанынан бастап қайта қалпына келе бастады, 2010 жылдың басында өсуі күшейе түсті. Екінші тоқсанда, АҚШ-та өсудің баяулауы және еуропалық нарықтардың құбылмалылығынан қауіпсіз орынды іздеген капиталдың ағынынан

2.1.1-кесте

Әлем елдері өсуінің болжамы

(жылдық пайыздық өзгеру)

	2 009	2010 ^а	2011 ^б
Дамыған елдер			
АҚШ	-2,6	2,6	2,3
Еуроаймақ	-4,1	1,7	1,5
Жапония	-5,2	2,8	1,5
Дамушы елдер			
Азия	5,8	9,2	7,9
Қытай	9,1	10,5	9,6
Үндістан	5,7	9,7	8,4
Латын Америкасы	-0,2	6,3	4,1
Бразилия	-0,2	7,5	4,1
Шығыс Еуропа	-3,6	3,7	3,1
ТМД	-6,5	4,3	4,6
Ресей	-7,9	4	4,3
Қазақстан	1,2	5,4	5,1
Орта Шығыс және Оңтүстік Африка	2	4,1	5,1
Мұнай экспортерлері	1,1	3,8	5

Ескерту: а-бағалау, б-болжам

Дерек көзі: ХВҚ

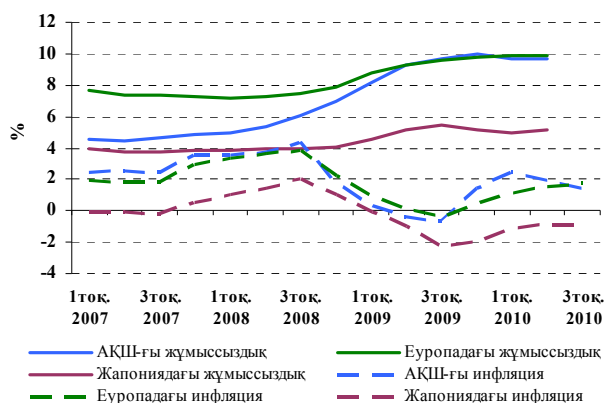
Йенаның нығаюы аясында Жапонияның экспорты және тиісінше өсуі қысқарды. Германия экономикасы жетекшілігімен Еуроаймақ қайта қалыпқа келудің айтарлықтай қарқынын турбулентті көктемгі кезеңнен кейін, 2010 жылдың екінші тоқсанынан бастап қана көрсете бастады. Еуропа аймағының кредиттік белсенділікке тәуелділігі ішкі сұраныстың шектелуін айқындайды, себебі банктер белгісіз ахуалда кредиттер беруге қатысты аса сақтық таныта бастады. Сатылатын тауарлар секторына қолдау көрсеткен еуроның өткен жоғарғы шектерден едәуір арзандауы және инвестициялардың өсуінің тұрақты қалпына келуі Еуропа экономикасы үшін оң факторлар болды.

Дамыған елдерді дамыту жөніндегі ағымдағы болжамдар, экономистердің пікірі бойынша, төмендей отырып орындалуы аса ықтимал (2.1.1-кесте). Тәуелсіз борыштардың ұлғаюымен, бюджеттер мен ағымдағы шоттар тапшылығының жоғары болуымен көрінетін дамыған елдердің еңбек

нарығындағы мәселелер¹ және экономикаларындағы теңгерімсіздіктің ұлғаюы, алдымен дамыған экономикалардың алдағы бірнеше жылдарда өсу қарқынының төмен болуын айқындайды².

2.1.4-график

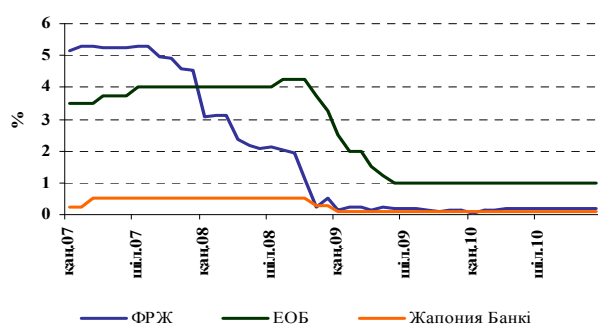
Жұмыссыздықтың жоғары деңгейі және төмен инфляция

Дерек көзі: ЭБДҰ

2.1.5-график

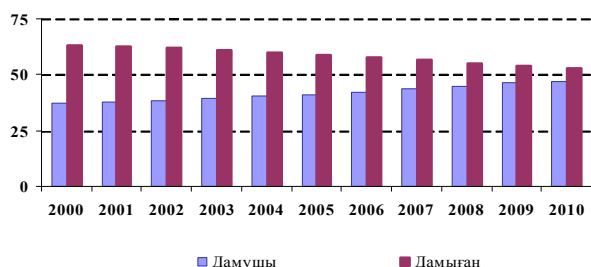
Дамыған елдердің есептік ставкалары

Дерек көзі: Thomson Reuters Datastream

2.1.6-график

Әлемдік ЖІӨ-гі үлес, %

Дерек көзі: Thomson Reuters Datastream

салыстырмалы түрде қатаң реттеу нәтижесінде жеткілікті түрде қолайлы болып қалып отыр. Бұл аймақтардың экономикалық саясатында орын алған қаржы дағдарыстары сабақтарының ескерілуі экономикалардың сыртқы тәуекелдерге тұрақты болуына белгілі бір үлес қосқаны

Көлемді мемлекеттік ақша ағындары ішкі сұранысқа қысқа мерзімді әсер етеді, бұл инфляцияның ағымдағы төмен өсу қарқыны жағдайындағы Жапония сценарийі бойынша құнсыздану тәуекелдерінің үлкен қаупін тудырады (2.1.4-график).

Екінші жағынан, сандық жұмсарудың монетарлық шаралары қаржы нарықтарын қалыпқа келтіріп, инвестицияларды ынталандырды, бірақ есепке алу ставкаларының нөлге жақындауы және экономикалардың кенеттен өз-өзіне қолдау көрсететін өсуге шыққан жағдайда инфляцияның ықтимал өршуін күтуге байланысты өтімділікті одан әрі құюдың шектелуі аясында өз мүмкіндіктерін іс жүзінде тауыстырды (2.1.5-график).

Нарықтары қалыптасу үстіндегі елдер экономикаларының үдемелі ықпал етуіне және дамыған елдермен салыстырғанда өсу қарқынының едәуір жоғары болуына байланысты әлемдік өсудің маңызды факторы болды, бұл олардың әлемдік ЖІӨ-дегі үлестерінің өсуін қамтамасыз етті (2.1.6-график). Бірінші жартыжылдықта дамушы экономикалар орташа алғанда шамамен жылдық көрсетуде 8%-ға өсті. Дамыған елдер ішіндегі сияқты мұнда да экономикалық өсудің қайта қалпына келу қарқынының әркелкілігі байқалады.

Азия және Латын Америка аймақтары өсудің көшбасшылары болды (бірінші жартыжылдықтағы өсу тиісінше 9,5 және 7% құрады). Циклдық жалпы құлдыраудан жылдам қалыпқа келгеннен кейін екі аймақта инвестициялардың және тұтыну сұранысының күшті өсуін көрсетті. Бұл ретте осы аймақтардағы жетекші елдердің сыртқы қаржылық жағдайлары күйзелістер тұрақтылығын қамтамасыз еткен оларды

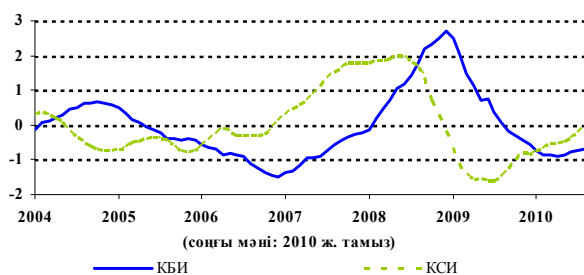
¹ Халықаралық еңбек ұйымының деректері бойынша дағдарыстан басталғаннан бері әлемдегі жұмыссыздар саны 30 млн. адамға өскен, оның ¼ дамыған елдерге тиесілі.

² БҰҰ экономистеріне сәйкес еңбекпен қамту деңгейін дағдарысқа дейінгі кезеңге келтіру үшін АҚШ-қа кем дегенде 4 жыл қажет.

анық. Сонымен қатар, Қытай экспортқа бағдарланған бағытты ішкі тұтыну сұранысын ынталандыру есебінен өсуге тиімді ауыстыра отырып, сыртқы сұраныстың қысқарған уақытында өсудің жоғарғы қарқынын сақтап қалуға толықтай қабілетті (2009 жылы тұтыну сұранысының ұлғаюы өткен жылмен салыстырғанда 13% құрады).

Шығыс Еуропа мен ТМД елдерінде өсудің қайта қалпына келуі банк секторының шешілмеген мәселелерінің және әлсіз еуропалық қаржы нарықтарының тығыз ықпалдасуының қысымымен баяу жүруде. ХВҚ деректері бойынша ТМД-дағы өсу 2010 жылы 4,3% деңгейінде бағаланады. Мұнай бағасының жоғары болуына қарамастан Ресейдегі және Қазақстандағы өсу өзіне-өзі қолдау көрсететін жолға жеткен жоқ және әлі де мемлекет қолдауына тәуелді. Баланстардың түзетілуі банктерді экономиканы сақтықпен кредиттеуге мәжбүрледі, бұл ішкі сұраныстың қайта қалпына келу ауқымын шектейді. Шикізат тауарларына деген жоғары бағалардың сақталуы және экономиканы кредиттеуді жандандыру 2011 жылы ТМД-ның экспорттаушы елдері өсуінің оң факторлары болуы мүмкін. 2010 жылы Беларусь, Қазақстан және Ресей арасында құрылған Кеден одағы да саудаға қосымша серпін беріп, тиісінше экономикалардың одақ шеңберінде өсуіне ықпал ете алады.

2.1.7-график
Қазақстан экономикасының басым және сәйкес келетін индикаторлары³

Дерек көзі: УТО, ҚРҰБ есептері

Қазақстан экономикасында 2011 жылы қайта қалыпқа келу үдерістерінің жалғасатындығын көрсетеді (2.1.7-график). КБИ-дің экономиканың рецессиядан шамамен бір жылдық лагпен шығуының жаңа нүктесін дәл айқындап бергенін атап өткен жөн. КБИ-дің ағымдағы мәндері айтарлықтай сыртқы күйзелістер болмаған жағдайда 2011 жылдың аяғына қарай Қазақстан экономикасының өзін-өзі қалпына келтіретіндей өсуге шығу керектігін білдіреді.

Әлемдік қаржы нарықтарында ахуалдың жақсаратындығы байқалады, алайда тәуекелдер жоғары деңгейде қалып отыр.

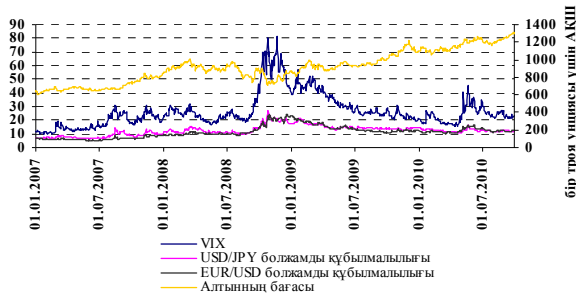
ХВҚ-ның ғаламдық тұрақтылық туралы есебінің деректері бойынша тәуекелдердің көрсеткіштері 2010 жылғы қазанда ағымдағы белгісіздіктің төмендегенін, бірақ белгісіздіктің орта мерзімді кезеңде көтерілетіндігін көрсеткен.

2010 жылдың ортасында қаржы нарықтарының қалыпқа келуі кейбір еуропалық елдердің тәуелсіз борышының дефолттарымен үзіліп қалды, нәтижесінде нарықтардағы құбылмалылық жазғы көтерілуден кейін қысқартылғанмен, дағдарысқа дейінгі деңгейден жоғары күйінде қалып отыр (2.1.8-график).

³ Композиттік басым индикатор (КБИ) 5 сандық индекс: мұнай бағасының индексі, АҚШ-тың іскерлік белсенділігінің композиттік индексі, IFO World Economic Survey, M2 ақша массасы индексі, активтер бағасының индексі; және ҚРСА корпоративтік сұрауларының негізінде өнеркәсіп өнімі, түпкілікті өнімге және тауар қорларына сұраныстың өсуінің күтілуін сипаттайтын 3 сандық көрсеткіш негізінде құрылған. Экономика дамуының ағымдағы динамикасын сипаттайтын композиттік сәйкес келу индексі (КСИ) 4 индекс: өндіріс индексі, жұмыспен қамту индексі, нақты жалақы индексі, сауда көлемінің индексі негізінде құрылған (Дерек көзі: Ұлттық талдамалық орталық).

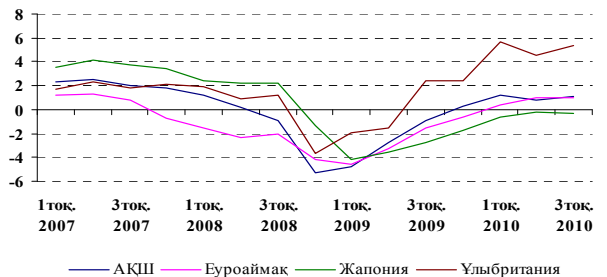
ЕЫДҰ-ның агрегирленген индекстері көрсеткендей, 2010 жылы дамыған елдердегі қаржы жағдайлары тұрақтанды (2.1.9-график). Дамушы нарықтардағы құбылмалылық та айтарлықтай қысқарды, оны облигациялар кірістіліктері спрэдтерінің тарылуы көрсетіп отыр (2.1.10-график).

2.1.8-график
Нарықтардағы тәуекел деңгейінің жекелеген индикаторлары

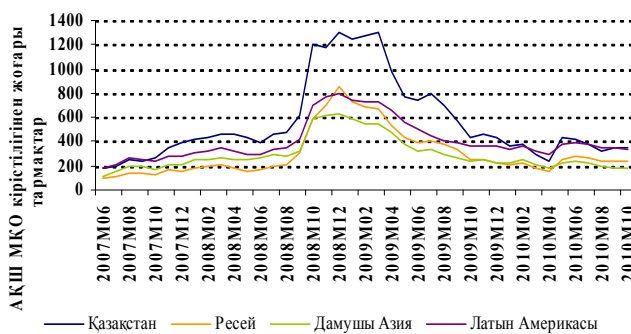
Дерек көзі: Bloomberg

2.1.9-график
Дамыған елдердің қаржы жағдайларының индикаторлары

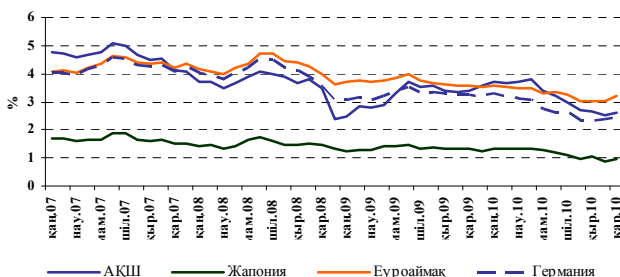
Дерек көзі: ЭЫДҰ

2.1.10-график
Облигациялар кірістілігінің спрэдтері

Дерек көзі: Дүниежүзілік Банк

2.1.11-график
Ұзақ мерзімді облигациялардың кірістілігі

Дерек көзі: Thomson Reuters (Datastream)

жаңа талаптардың қабылдануына байланысты оларды біршама қатаңдатты. АҚШ ипотекалық нарығы дағдарысының қайта жандану тәуекелдерінің жоғары болуы және фискалды және монетарлық ағындардың қысқаруы аясында өтімділікті қысу тәуекелдері қаржы нарықтарын қысқа мерзімді кезеңде дамытудың теріс факторлары болып қалуда.

Елдердің фискалды ынталандыру саясатынан фискалды шоғырландыруға өтуі жөніндегі қатар жүргізген іс-қимылдары, егер қаржы нарығы өзін-өзі қолдайтын өсуге дайын болмаған жағдайда теріс салдарларға әкеп соғуы мүмкін.

Тұрақтануға мынадай үдерістер ықпал етті:

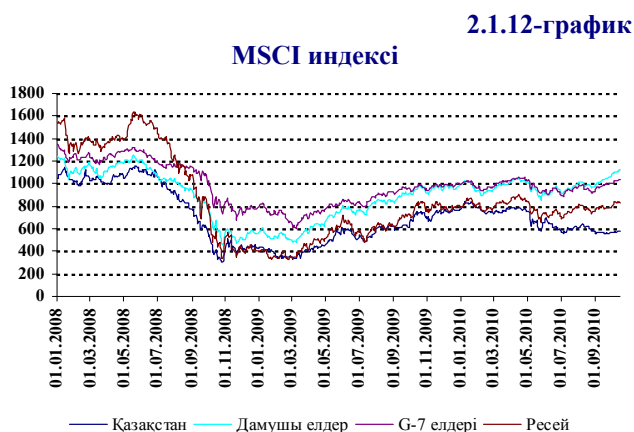
- Дамыған елдердегі монетарлық саясаттардың жұмсаруы қаржы нарықтарындағы өтімділіктің ұлғаюына және пайыздық ставкалар мен мемлекеттік облигациялар кірістіліктерінің төмендеуіне әкеп соқты (2.1.11-график).

- Дамушы елдердің қаржы жағдайлары да төмен пайыздық ставкалардың және қор индекстерінің өсуін жандандыра отырып, дамыған елдерден келіп түсетін капитал ағынының ұлғаюы әсерінен жақсарды.

- Төмен пайыздық ставкалар корпорацияларға облигациялар нарығында арзан қарыздарды алуға мүмкіндік беруде, бұл инвестицияларды ынталандырады.

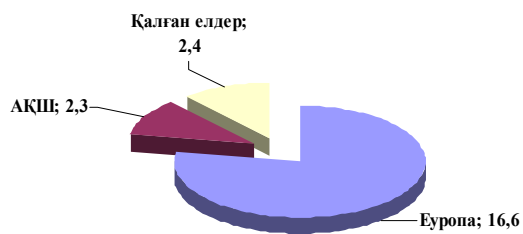
- Қарыз құнының жалпы алғанда төмен болуының арқасында дамыған елдердің банктері 2010 жылдың екінші тоқсанында рентабельділіктерін көтерді. Үшінші тоқсанда, халықаралық пікіртерім деректері бойынша, АҚШ банктері кредиттеу талаптарын жұмсартуды жалғастырды, ал еуропалық банктер капиталға қойылатын

Атап айтқанда, Қазақстан үшін Еуропадағы банк секторының проблемалары өзектірек болып табылады, себебі отандық банк секторына тартылатын трансшекаралық кредит ағынының негізгі үлесі сол жақтан келеді (2.1.13-график).

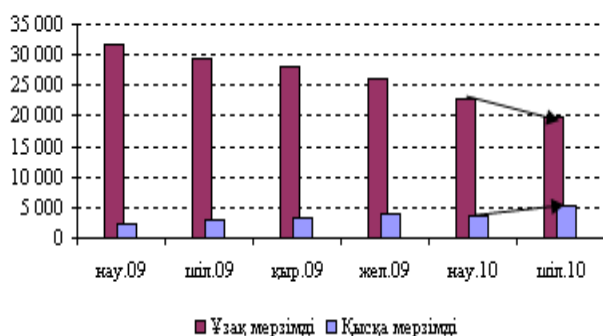
Дерек көзі: Thomson Reuters (Datastream)

2.1.13-график
Шетелдік банктердің Қазақстанның банктеріне талаптары, 2010 жылғы наурыздың аяғындағы жағдай бойынша, млрд. АҚШ долл.

Дерек көзі: BIS

2.1.14-график
Қазақстанның ЕБД сыртқы міндеттемелері, млн. АҚШ долл.

Дерек көзі: ҚРҰБ

2010 жылдың екінші тоқсанында шикізат бағалары (белгісіздік кезеңдеріндегі дәстүрлі қауіпсіз актив – алтын бағасынан басқа) әлемдік экономиканың қайта қалпына келуінің бастапқы кезеңіндегі күшті өсуінен кейін түзетілді (2.1.15-график).

Бағалардың өсуіне ықпал ететін факторлардың ішінен сарапшылар дамушы елдер (негізінен – Қытай, Үндістан және Бразилия) сұранысының көтерілетінін көрсетіп отыр, ал дамыған елдерде энергия ресурстарын тұтынудың төмендеуі байқалады.

ХЭА деректері бойынша 2009 жылы Қытай энергияны тұтыну деңгейі жөнінен АҚШ басып озды және энергия ресурстарына деген сұраныстың маңызды қозғаушысы болды.

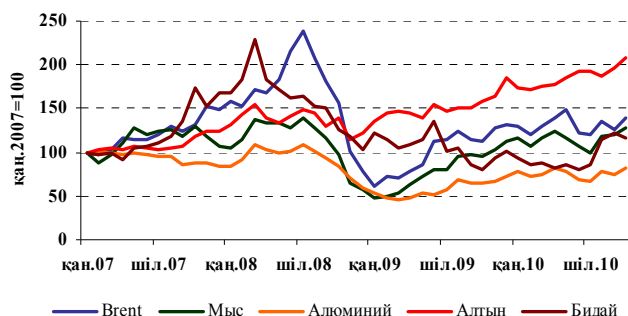
Кредиттеу талаптары одан әрі қатанданған және еуропалық банктердің проблемалары жалғаса беретін болса, қазақстандық банктердің басқа қаржы көздеріне бағдарлануларына тура келеді, ал оларды іздеу ұзақ уақытты талап етеді.

Қазақстан экономикасы өсуінің қайта қалпына келу қарқынына қарай болатын әлеуетті тәуекел сыртқы нарықтардағы артық өтімділік туындататын алыпсатарлық капиталдың ықтимал ағынымен байланысты болуы мүмкін. Бұл үдеріс белгі бере бастады. Сыртқы борыш бойынша соңғы деректерге сәйкес қазақстандық банктердің қысқа мерзімді міндеттемелерінің өсуі 2010 жылғы маусымның аяғында 2010 жылғы наурыздың аяғындағы көрсеткішпен салыстырғанда шамамен 1,7 млрд. АҚШ долл. құрады, ал банктердің резидент еместердің алдындағы орта- және ұзақ мерзімді міндеттемелері сол кезеңде 2,7 млрд. АҚШ долл. қысқарды (2.1.14-график). Бұл факт банктердің мерзімі жақындаған ұзақ мерзімді борыштың бір бөлігін жаңа қысқа мерзімді міндеттемелер есебінен қайта қаржыландыруға талпынып отырғанын да көрсетіп отыр. Бұл аспектіде, іс-қимылға дер кезінде біршама қатаң қарсы циклдық реттеу қағидаттарын енгізу және теңгенің валюталық бағамының икемділігін арттыру қаржы секторының капиталдың алыпсатарлық шамадан тыс ағынына тұрақтылығын көтеруі тиіс.

Шикізат тауарларына деген бағаның ағымдағы уақыт кезеңінде қауіпті төмендеу ықтималдығы төмен, бірақ бағалар динамикасы құбылмалы күйде қалатын болады.

Нарықтары қалыптасу үстіндегі елдердің ұлғайып жатқан ішкі сұранысын қанағаттандыру үшін минералды шикізат импортына деген сұраныстың өсуі шикізат нарықтарына қатысты бұдан да ауқымдырақ ықпал ететін болады.

2.1.15-график
Шикізаттың негізгі бағаларының динамикасы
(индекстері)

Дерек көзі: Bloomberg, ҚРҰБ есептері

2.1.2-кесте
Шикізат тауарлары бағаларының болжамы
(АҚШ долл.)

Баптардың атауы	4 тоқ. 2010	1 тоқ. 2011	2 тоқ. 2011	3 тоқ. 2011	4 тоқ. 2011
Бrent, бір баррель үшін	80,5	81,6	83,4	84,3	87,9
Бидай, бір тонна үшін	251,9	241,0	238,7	226,0	221,7
Алтын, бір тр. унция үшін	1308,0	1343,0	1345,0	1351,0	1395,0
Мыс, бір тонна үшін	7787,6	7834,8	8034,7	8150,3	8585,9
Алюминий, бір тонна үшін	2196,5	2255,1	2358,9	2399,5	2468,3

Дерек көзі: Bloomberg

экспортына тәуелді. ХЭА деректері бойынша Қазақстандағы мұнай өндірісі Қашаған кен орнын пайдалануға бергеннен кейін 2025 жылға қарай екі есе ұлғаюы тиіс, бұл елімізді мұнай өндіру жөніндегі әлемдегі төртінші орынға көтереді. Бірақ нақты алар болсақ, қаржыландыру қиындықтары, бірнеше ел арқылы өтетін көлік инфрақұрылымын құру қажеттігі, күрделі инвестициялық климат және мұнайға деген сұраныстың белгісіздігі бұл жобаны жақын болашақта іске асыруға тосқауыл болып отыр. Ренессанс Капитал талдаушыларының пікірінше, жобаны іске асырудан түсетін пайданың 2020 жылға қарай ғана айтарлықтай ұлғаюы мүмкін. Тиісінше, Қазақстан экономикасының мұнай өндірудің нақты көлемі есебінен өсуі жуық арадағы 5-7 жыл ішінде шектеулі болады, бұл еліміздің сыртқы баға конъюнктурасына тәуелділігін одан әрі тереңдете түседі.

Валюталық интервенциялар жағдайларының жиі болуы әлемде протекционизмнің өсуіне әкеп соғуы мүмкін.

Дамыған экономикалардың ішкі сұранысының жай-күйінің әлсіздігін ескере отырып, көптеген елдер арзан валюта саясатын жүргізе отырып, сауда жағдайларын жақсарту есебінен өздерінің өсулерін жақсартуға тырысуда (2.1.16-график). Бұл ретте АҚШ, Ұлыбритания және жақын уақыттан бері Жапония жүргізіп отырған сандық жұмсарту бағдарламалары имплицитті валюталық өктемдік ретінде қарастырылуы мүмкін.

Екінші жағынан, кейбір талдаушылар мұнай бағасы өзгеруінің монетарлық факторын, онда АҚШ доллары бағамының динамикасы негізгі рөл атқаратындығын атап өтуде. Кейбір соңғы зерттеулерге⁴ сәйкес мұнай бағасы мен доллар бағамы арасында соңғы кезеңдерде статистикалық тұрғыдан маңызды оң байланыс қалыптасты. Оның үстіне мұнай бағасы өтімділікті сандық жеңілдету шараларының есебінен ұлғайту кезеңінде көтерілді, соның салдарынан доллар арзандады.

Қайта қалпына келу кезеңіндегі валюталар бағамдарының жоғары құбылмалылығын және экономикаларды одан әрі ынталандыру (немесе дағдарысқа қарсы шараларды тоқтату) бағамдарының белгісіздігін ескере отырып оң болжамдарға қарамастан қысқа мерзімді кезеңде мұнай бағасы құбылмалы болып қала береді деп болжам жасауға болады.

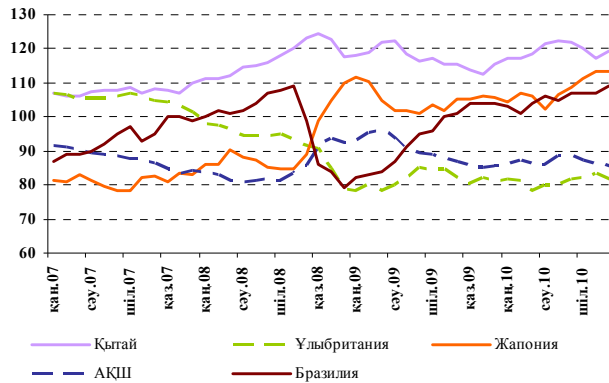
Шикізат бағаларының құбылмалылығы Қазақстан экономикасы үшін айтарлықтай елеулі тәуекелдер туындатады, себебі еліміз шикізат

⁴ Мысалы, James Hamilton “Why 90\$ Oil Should Worry Bernanke” <http://www.businessinsider.com/why-90-oil-should-worry-bernanke-2010-11>

Ағымдағы шоттардың теңгерімсіздігін профицит шектеулерін ЖІӨ-нің 4% аспайтындай етіп белгілеу арқылы қысқарту жөніндегі АҚШ ұсынған шара ірі профицитті елдер – Қытай, Жапония және Германия тарапынан оң қолдау таппады (2.1.17- график).

2.1.16-график

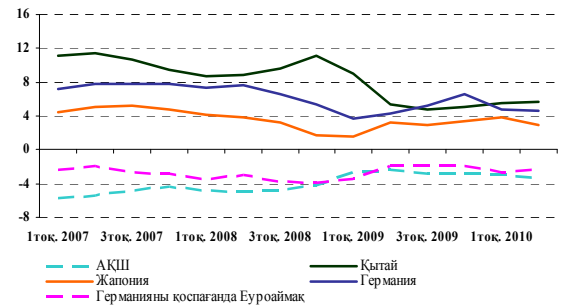
Номиналдық тиімді валюта бағамдары

Дерек көзі: Дуниежүзілік Банк, ҚРҰБ есептері

2.1.17-график

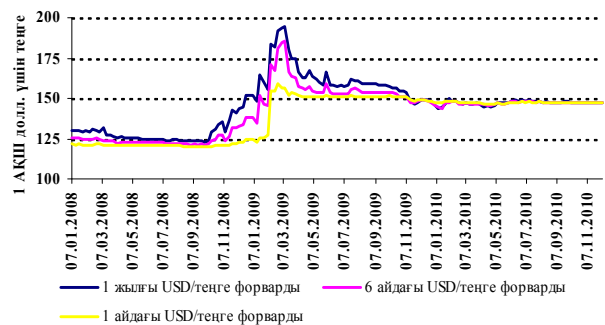
Ғаламдық дисбаланс, ЖІӨ-нің %-мен ағымдағы шоттар

Дерек көзі: ЭЫДҰ

2.1.18-график

Теңгенің USD-ға бағамының форвардтары

Дерек көзі: Thomson Reuters

2.1.3-кесте

Bloomberg Composite негізгі валюталардың болжамы, 2010 жылғы 13 желтоқсандағы жағдай бойынша

	Спот	1тоқ 11	2тоқ 11	3тоқ 11	4тоқ 11
EURUSD					
Болжам		1,35	1,34	1,34	1,32
Ағымдағы форвард	1,32	1,32	1,32	1,32	1,32
USDJPY					
Болжам		85	86	89	90
Ағымдағы форвард	84	84	84	84	84
GBPUSD					
Болжам		1,59	1,6	1,6	1,57
Ағымдағы форвард	1,57	1,57	1,57	1,57	1,57
USDCHE					
Болжам		0,99	0,99	1,01	1,03
Ағымдағы форвард	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98

Дерек көзі: Bloomberg

ағымдағы шотта оң көрініс тапты, ал елге тікелей инвестициялардың айтарлықтай көлемінің әкелінуі банктердің міндеттемелерін төлеумен байланысты капиталдың кетуінің орнын толтырды.

Қайта құрылымдаудың табысты нәтижелері банктердің сыртқы борышын құптарлық деңгейге дейін қысқартуға мүмкіндік берді. Валюта бағамы тұрақтанды және нарықтағы күтулерге қарасақ, ҚРҰБ-ның теңгенің валюталық дәліз режимінен еркін басқару режиміне көшу жөніндегі ниетін жариялағаннан кейіннің өзінде ол 2011 жылы қатты құбылмайды

Үлкен 20-лық басшылары 2010 жылғы қарашаның ортасында Оңтүстік Кореяда өткен жиналыста осы саладағы үйлестірілген іс-қимыл туралы келісімге келе алмады.

Негізгі мәселе «валюталық соғысқа» қатысатын елдердің саны көп болған сайын тарифтік емес протекционизм жағдайлары көп болады, ол халықаралық сауданың өсу қарқынының және, тиісінше, экономикалардың ағымдағы қиын жағдайларда қайта қалпына келу қарқынының баяулауына әкеп соғады.

Тіпті Ресей және Белорусьпен Кеден одағына қарамастан Қазақстан үшін оқиғалардың бұлай өрбуінің мүлдем қажеті жоқ. Экономикалардың өсу қарқынының қайта қалпына келуі сауда балансының жай-күйіне және капитал ағынының жеткілікті деңгейінің сақталуына байланысты, ал халықаралық сауданың баяулауы 2010 жылы қол жеткізген тұрақтануды бұзады.

2010 жылы қолайлы баға жағдайлары жоғары экспорттық кірістерді қамтамасыз етті, бұл

(2.1.18-график). Жалпы сыртқы қайта қалыпқа келу жағдайы сақталған кезде 2011 жылы Қазақстанның төлем балансының оң үрдістері сақталады деп күтіледі (1-бокс).

1-бокс

Төлем балансының 2010-2011 жылдарға арналған болжамы*

Төлем балансы динамикасының 2010 жылға арналған негізгі, айтарлықтай ықтимал сценарийі мұнай бағасының бір баррель үшін 80 АҚШ долл. деңгейінде және ЖІӨ-нің 4,7%-ға нақты өсуінің сақталуы ескеріле отырып әзірленді, бұл 2011 жылға арналған мұнай бағасына және Қазақстанның өсуіне қатысты жасалған негізгі шетелдік болжамдарға сәйкес келеді.

Алдын ала жасалған бағалау бойынша ағымдағы операциялардың шоты 2010 және 2011 жылдары ЖІӨ-ге қатысты 2,4 және 1,6% профицитпен қалыптасады. Сауда балансы 2010-2011 жылдары шамамен ЖІӨ-ге қатысты 17-20% құрайды. Бұл ретте экспорт пен импорттың негізгі өзгерістері 2010 жылы негізінен сандық емес, баға факторы есебінен болады.

Қаржы шоты 2010 жылы 3 млрд. АҚШ долл. астам профицитпен қалыптасады, ал 2011 жылы профицит 1,5 млрд. АҚШ долл. дейін азаяды, бұл ҚРҰҚ-на түсетін түсімдер көлемінің үлкен болуымен байланысты болады.

Нәтижесінде жалпы төлем балансы 2010 жылы ЖІӨ-ге қатысты шамамен 5% профицитпен, ал 2011 жылы ЖІӨ-ге қатысты 2,6% қалыптасады деп болжанады.

Бағалаулар бойынша ҚРҰБ алтынвалюта резервтерінің өсімі 2010 жылы 6 млрд. АҚШ долл. асады және 2011 жылы олардың өсімі 4 млрд. АҚШ долл. болады.

Энергия ресурстарына деген сұраныс үрдістеріне және қаржы нарықтарындағы өтімділіктің жоғары болуына байланысты 2011 жылы мұнай бағасының бір баррель үшін 70 АҚШ долл. төмен болуы екі талай, алайда әлемдік экономиканың және халықаралық сауданың қайта қалпына келу динамикасымен ахуалдың белгісіздігіне байланысты мұнай бағасының құбылмалылығы көтерілуі мүмкін. Тиісінше әлемдік бағалардың эсер етуі салдарынан төлем балансының нашарлау тәуекелі қалыпты деп бағаланады. Жинақталған халықаралық резервтер тауарлар мен қызмет көрсетулердің шамамен 9 ай импортын жабу деңгейін сақтауға мүмкіндік береді.

1-кесте

Қазақстан төлем балансының 2010 – 2011 жылдарға арналған болжамы, млрд.АҚШ долл. (2010 жылғы қарашадағы жағдай бойынша)

	2008	2009	2010 (бағалау)	2011 (болжам)	
				65\$	80\$
А. Ағымдағы шот	6 279	-4 248	3 191	1 312	2 458
<i>%-бен ЖІӨ-ге</i>	<i>4.7</i>	<i>-3.7</i>	<i>2.4</i>	<i>0.9</i>	<i>1.6</i>
Сауда балансы	33 519	15 159	27 409	24 343	26 404
Экспорт (fob)	71 971	43 972	56 729	54 232	59 043
Импорт (fob)	-38 452	-28 813	-29 320	-29 889	-32 639
Қызмет көрсетулер балансы	-6 691	-5 778	-6 023	-5 634	-6 570
Кірістер және трансферттер балансы	-15 247	-13 630	-18 196	-17 397	-17 376
В. Капиталмен және қаржылармен операциялар шоты*	-4 091	6 710	3 212	2 679	1 560
В-1. Капиталмен және қаржылармен операциялар шоты (қысқа мерзімді капиталды қоспағанда)	6 751	10 234	4 870	8 391	5 460
Тікелей инвестициялар (нетто)	14 783	10 501	10 829	7 639	8 065
Портфельдік инвестициялар **	-9 323	2 989	-1 413	-4 550	-6 902
Басқа ұзақ мерзімді инвестициялар (нетто)	1 291	-3 256	-4 545	5 301	4 298
В-2. Қысқа мерзімді капитал***	-10 842	-3 523	-1 658	-5 712	-3 900
С. Жалпы баланс	2 189	2 462	6 403	3 991	4 018

	1-кестенің жалғасы				
	2008	2009	2010 (бағалау)	2011 (болжам)	
				65\$	80\$
%-бен ЖІӨ-ге	2.1%	2.1%	4.9%	2.8%	2.6%
ҚҰБ резервтік активтері	-2 189	-2462	-6403	-3991	-4018
<i>Анықтама үшін:</i>					
Мұнай бағасы (USD/bbl)	96.9	61.9	80	65	80
ЖІӨ (нақты өсу, %-бен)	103.3%	101.2%	105.0%	103.1%	104.7%
ЖІӨ (USD bln)	133.4	115.3	131.3	144.3	154.2

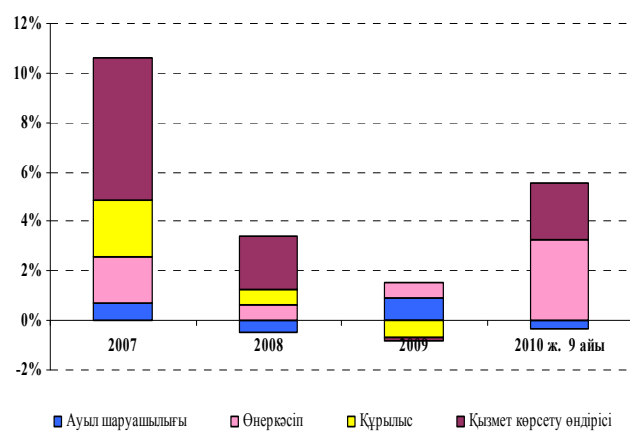
Ескерту: * қателер мен қалып қоюларды қоса алғанда
 ** ҚРҰҚ активтерін қоса алғанда
 *** туынды, күрделі трансферттерді және қателер мен қалып қоюларды қоса алғанда
 Дерек көзі: ҚРҰБ

2.1.2. Ішкі тәуекелдер

Қазақстан экономикасының өсу қарқыны 2009 жылғы 4-тоқсаннан бастап 2010 жылғы 3-тоқсан аралығындағы кезеңде қолайлы сыртқы конъюнктура және фискалды ынталандыруларда оң көрініс тапқан ішкі тұтынудың өсуі аясында қайта қалпына келді. Рецессиядан бірінші болып, өңдеуші өнеркәсіппен салыстырғанда басым қарқынымен өсіп келе жатқан сатылатын тауарлар секторы шыға бастады. Тұтыну сұранысының күшеюіне қарай 2010 жылдың бірінші тоқсанынан бастап қызмет көрсету секторының өсуі күшейе түсті. Сонымен қатар 2010 жылғы 3-тоқсанда сатылатын тауарлар секторының өсу қарқынының айтарлықтай баяулағаны байқалады, ол басқа факторлармен қатар дағдарысқа қарсы шаралар тиімділігінің төмендегенін көрсетеді. Экономиканың шикізатқа жатпайтын сатылатын тауарлар секторына тартылатын инвестициялардың төмен деңгейі экономиканың орта мерзімді кезеңде өсуін тоқтатып тұрған фактор болып табылады.

Шикізат бағаларының 2009 жылдың ортасынан бастап қайта қалпына келуі өндіруші өнеркәсіп және ауыл шаруашылығы есебінен экономиканың 2009 жылдың қорытындысы бойынша оң өсуін сақтауға мүмкіндік берді. 2009 жылғы 4-тоқсаннан бастап өңдеуші өнеркәсіп пен қызмет көрсету секторы қайта қалпына келе бастады, ол дағдарысқа қарсы шаралардың ішкі сұранысқа оң әсерін көрсетті.

2.1.19-график
Салалардың ЖІӨ өсіндегі үлесі

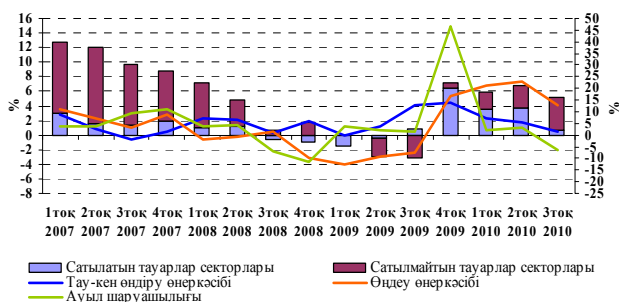
Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

нәтижелері бойынша құрылыста оң өсу байқалды (алдыңғы жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 4%).

2010 жылғы 9 айдың оралымды нәтижелері бойынша экономиканың өсуі жылдық көрсетуде 7,5% құрады. Бұл ретте өңдеуші өнеркәсіп пен сауда басым қарқынмен өсті (тиісінше 19,1 және 12,9%). Олардың күрт өсуі ішкі сұраныс факторынан басқа алдыңғы дағдарыс жылы базасының төмен болуының әсерімен түсіндіріледі (2.1.19- график).

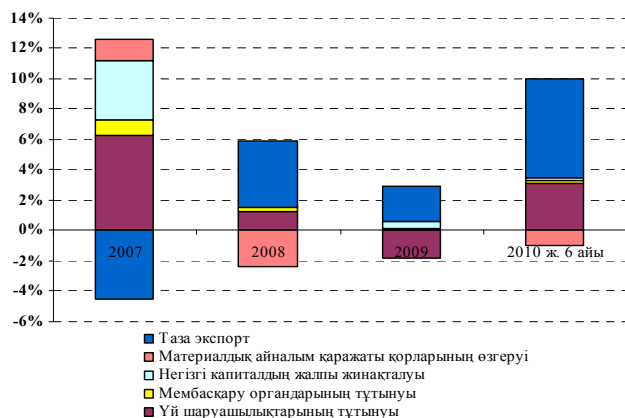
Дүмпу жылдарындағы экономиканың өсуіне негізгі қозғаушы күш болған құрылыс пен қаржы қызметі әлі күнге дейін рецессия жағдайында. Сонымен қатар дағдарысқа қарсы мемлекеттік бағдарламалар шеңберіндегі қаржылай салымдардың арқасында 3-тоқсанның

2.1.20-график
Сатылатын тауарлар мне сатылмайтын тауарлар секторлардың * және негізгі секторлардың өсуі**

Ескерту: * жиынтық қосымша құнның өсуіндегі үлес Сатылатын тауарлар секторға ауылшаруашылығы, тау-кен өндіру, өңдеу өнеркәсіптері жатады. Сатылмайтын тауарлар секторға сатылатын тауарлар сектордан өзге экономиканың қалған секторлары жатады. ** секторлардың өсуі өткен жылдың тиісті тоқсанына өзгеру % ретінде есептелді
 Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

2.1.21-график
ЖІӨ өсуіндегі компоненттердің үлесі

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

негізгі үлесті, жоғарыда атап өтілгендей, тұтынушылық сұраныс (3,1%) және таза экспорт (6,6%) қосты (2.1.21-график).

Экспорттың нақты өсуі 2010 жылғы 6 айда алдыңғы жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда энергия тасымалдауыштар бағасының қолайлы конъюнктурасының нәтижесінде 10,7% құрады, ал инвестициялық тауарлар импортының қысқаруы нәтижесінде импорт нақты көрсетуде 7%-ға қысқарды.

ЖІӨ құрамдас бөлігі ретіндегі негізгі капиталдың жалпы жиынтығы экономиканың қайта қалпына келуінде іс жүзінде рөл атқармайды, бұл шикізатқа жатпайтын салалардағы негізгі құрал-жабдықтардың тозуының жоғары деңгей аясында экономиканың өсуінің болашақтағы қарқынында теріс көрініс табатын болады. Егер тұтынушылық және инвестициялық шығыстардың өсуі қайта қалпына келу кезеңінде әлемдік экономиканың, оның ішінде дамушы елдер экономикасының өсуінің негізгі факторлары болса, онда Қазақстанда инвестициялық шығыстардың экономиканың өсуіне үлесі аздаған үлесті – 0,1% (2010 жылдың 6 айында) құрады.

Негізгі капиталға инвестициялардың қысқару қарқыны баяулады, алайда экономиканың өсуіне инвестициялардың айтарлықтай үлесі болған жоқ. Экономиканың шикізатқа жатпайтын салаларына инвестициялаудың жеткіліксіз деңгейімен бірге негізгі капиталға жинақтау деңгейінің төмендігі өндірістік базаның жаңаруын ұстап

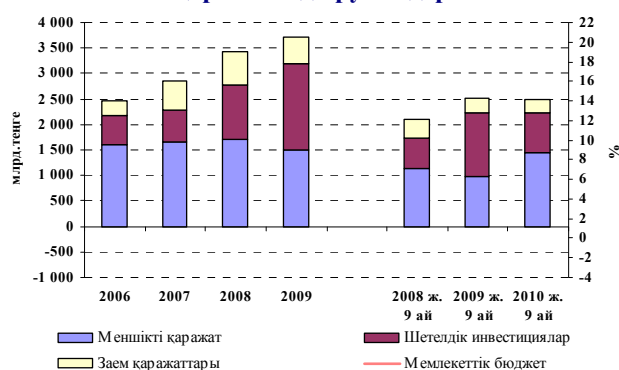
Жалпы оң өсуге қарамастан 2010 жылдың 3-тоқсанында сатылатын тауарлар секторының қайта қалпына келу қарқыны баяулады. Еліміздің негізгі астық егілетін аймақтарындағы құрғақшылықтан астық өнімінің қысқаруы нәтижесінде ауыл шаруашылығындағы теріс өсу (2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 3-тоқсанда -6,6%) баяулаудың негізгі факторларының бірі болды. Экономиканың баяулауы өндіруші өнеркәсіптің 2009 жылғы 3 және 4-тоқсандардағы 14% шырқау шегінен 2010 жылғы 3-тоқсанда 1,7% дейін төмендеуге, сондай-ақ өңдеуші өнеркәсіптегі өсудің 1 және 2-тоқсандардағы 20% астамнан 2010 жылғы 3-тоқсанда 12,7% дейін баяулауымен байланысты болды. Нәтижесінде 3-тоқсанда сатылатын тауарлар секторларының экономиканың өсуіне үлесі айтарлықтай қысқарды (2.1.20-график).

ЖІӨ-нің шығыстар бойынша композициясына сәйкес 2009 жылы оң өсу таза экспорттың оң үлесінің арқасында сақталды. Бұл ретте таза экспорттың үлесі бұл кезеңде экспорттың өсуімен емес, экспорттың қысқару қарқынынан импорттың қысқару қарқынының жылдам болуымен байланысты болғанын атап өту қажет. 2010 жылы таза экспорттың үлесі экспорттық кірістердің ұлғаюы есебінен одан да әрі қомақтырақ бола түсті. 2010 жылдың 6 айында экономиканың өсуіне

тұр, бұл өз кезегінде, экономиканың орта мерзімді перспективада да, ұзақ мерзімді перспективада да өсуін шектейді.

2.1.22-график

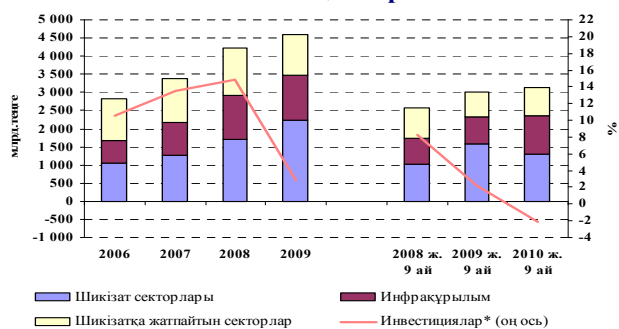
Негізгі капиталға инвестицияларды қаржыландыру көздері

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

2.1.23-график

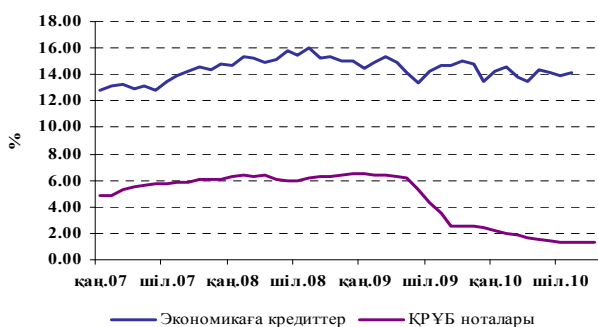
Пайдалану бағыттары бойынша негізгі капиталға инвестициялар⁵

Ескерту: * нақты өсу, жылдан жылға
Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

2.1.24-график

ҚРҰБ кредиттері мен ноталары бойынша пайыздар ставкалары

Дерек көзі: ҚРҰБ

Жалпы алғанда негізгі капиталға инвестициялардың қысқару қарқындары бірінші тоқсан мен жартыжылдықтың (тиісінше -7,3 және -4,8%) деректерімен салыстырғанда баяулады (2010 жылдың 9 айында -2,1% дейін). 2010 жылдың 3-тоқсанында меншікті және бюджет қаражаты есебінен аздап (2,3%) қайта қалпына келу байқалды (2.1.22-график).

Айтарлықтай әкелінуі 2009 жылы инвестициялардың өсуіне қолдау жасаған шетелдік инвестициялар талданып отырған кезеңде қысқарды. Шетелдік инвестициялардың 2010 жылы құлдырауы құрылыс секторы (жылдық көрсетуде 9 айда +46,5%) және өңдеуші өнеркәсіп (+10,1%) кәсіпорындарының өз қаражаттары есебінен инвестициялардың ұлғаюымен өтелді.

Алайда инвестицияларды пайдалану бағыттары бойынша құрылым (2.1.23-график) шикізатқа жатпайтын салалардағы инвестициялық белсенділіктің әлі де төмен деңгейде екендігін көрсетіп отыр. Шикізатқа жатпайтын салаларға соңғы бірнеше жылдар бойына тартылған инвестициялардың іс жүзінде өзгеріссіз номиналды көлемі осы салалардағы өндірістік технологиялардың біртіндеп ескіру үдерісін және ең алдымен өңдеуші өнеркәсіптің ұзақ мерзімді кезеңде өсуінің шектелгенін көрсетеді.

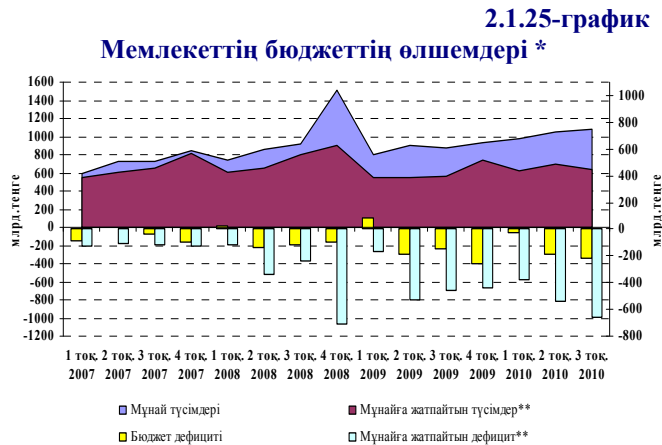
Қысқа мерзімді кезеңде өңдеуші өнеркәсіптің одан әрі өсуі осы саладағы кәсіпорындар инвестицияларының негізгі қаражат көздерінің бірі болған кредиттік ресурстарға қол жеткізудің ағымдағы талаптарының қатаң болуымен шектелген. Жақын болашақта нарықтағы өтімділіктің жоғары болуына қарамастан банктердің ішкі корпоративтік тәуекелдерді әлі де

⁵ Шикізат секторына инвестицияларға өндіруші өнеркәсіпке инвестициялар, көлік пен байланысқа шетелдік инвестициялар және жылжымайтын мүлікпен операциялар кіреді. Инфрақұрылымға инвестицияларға мемлекеттік басқару, білім беру, денсаулық сақтау секторына жалпы инвестициялар және әлеуметтік қызмет көрсету, коммуналдық, әлеуметтік және дербес қызметкер көрсету, электр энергиясын, газды және суды өндіру және бөлу, сондай-ақ мемлекеттік бюджеттің қаражаты, заемдық және меншікті қаражат есебінен қаржыландырылатын, көлік пен байланысқа инвестициялар кіреді. Шикізатқа жатпайтын секторларға инвестицияларға ауыл шаруашылығына, өңдеуші өнеркәсіпке, құрылысқа, саудаға, қонақ үйлер мен мейрамханаларға, қаржы қызметіне инвестициялар, сондай-ақ мемлекеттік бюджеттің қаражаты, заемдық және меншікті қаражат есебінен қаржыландырылатын, жылжымайтын мүлікпен операцияларға, жалдауға және тұтынушыларға қызмет көрсетуге инвестициялар кіреді.

жоғары деп бағалауына байланысты шектеулі күйінде қала береді (2.1.24-график).

Инфрақұрылымға инвестициялардың өсуі оң үрдіс болып табылады, мұнда мемлекеттік бюджеттің күрделі шығыстары маңызды қаражат көзі болып қалуда.

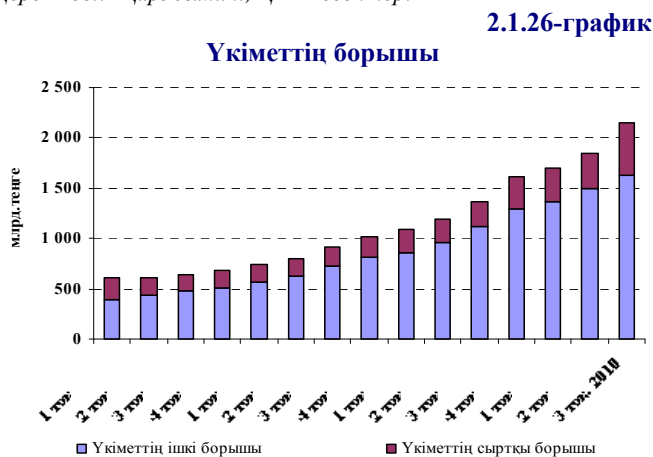
Тұтынушылық сұранысты ынталандыру және экономиканың өсуін қалпына келтіру мақсатында 2010 жылы жұмсақ фискалды саясат жалғасады. Бұл ретте мемлекеттік шығыстар құрылымы Үкіметтің әлеуметтік шығыстарды көтеру бойынша міндеттемелер алуына байланысты көбіне бюджеттің әлеуметтік бағдарын көрсетеді. Ішкі мемлекеттік борыштың және ҚРҰҚ-нан трансферттердің ұлғаюы есебінен қаржыландырылатын бюджет тапшылығының өспелі деңгейі мемлекет қаржысына қысым көрсетіп, мұнай бағасына тәуелді болуды көтеруде.

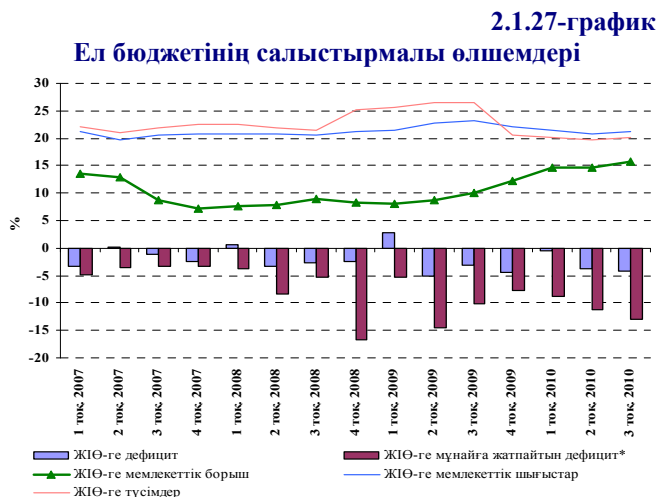
Ескерту: * кезеңдегі

** ҚРҰБ-дан трансферттер шегерілген

Дерек көзі: Қаржымині, ҚРҰБ есептері

Дерек көзі: Қаржымині, ҚРСА, ҚРҰБ есептері

Ескерту: * ҚРҰБ-дан трансферттер шегерілген

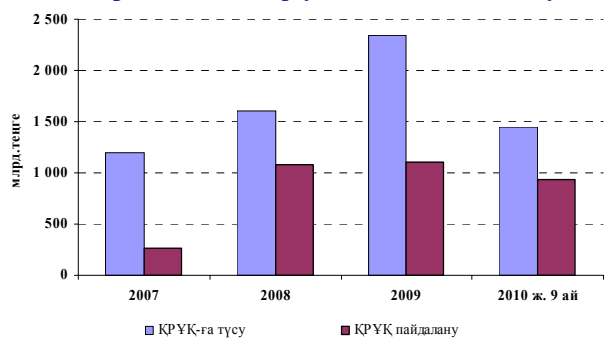
Дерек көзі: Қаржымині, ҚРСА, ҚРҰБ есептері

2010 жылы әлеуметтік төлемдердің өсуі және инфрақұрылымдық объектілерге күрделі шығындардың ұлғаюы арқылы көрінетін өктем фискалды саясаты жалғасатын болады. Сонымен қатар бюджеттің мұнайға жатпайтын кірістерінің өспеуі жағдайында шығыстардың ұстап тұратын жоғары деңгейі ҚРҰҚ трансферттері және ішкі мемлекеттік борыштың артуы есебінен қаржыландырылатын мұнайға жатпайтын (2.1.25-график) тапшылықтың ұлғаюына әкеп соқты (2.1.26-график).

Ішкі борыш дағдарысқа дейінгі кезеңмен салыстырғанда іс жүзінде 4 есе өсті. Бір жағынан, оның ұлғаюы сырттан қарыз алуға және сеньоражға бармай-ақ бюджет тапшылығын жабуға мүмкіндік берсе, екінші жағынан ішкі нарықтағы өтімділік пен жинақ ақшаны сіңіретін көлемді мемлекеттік қарыздар кредиттік шектеулер және қор нарығының дамымауы кезеңінде тапшылықты және жеке инвестициялық ресурстар құнын одан әрі ұлғайтады.

Салыстырмалы бюджет өлшемдері (2.1.27-график) бюджет тапшылығы тәуекелдерінің артуы және бюджеттің мұнайдан түсетін кірістерге тәуелділігін көрсетеді. Орта мерзімді перспективада мұнай өнеркәсібі қарқынының шектелуіне байланысты ҚРҰҚ-на мұнай түсімдері мұнайдың әлемдік бағаларының ауытқуына одан әрі тәуелді бола береді, бұл еліміздің фискалды тұрақтылығын алдағы бірнеше жылда нашарлатуы мүмкін. Бюджетке қолдау көрсету

2.1.28-график
ҚРҰҚ қаражатының түсуі және пайдаланылуы *

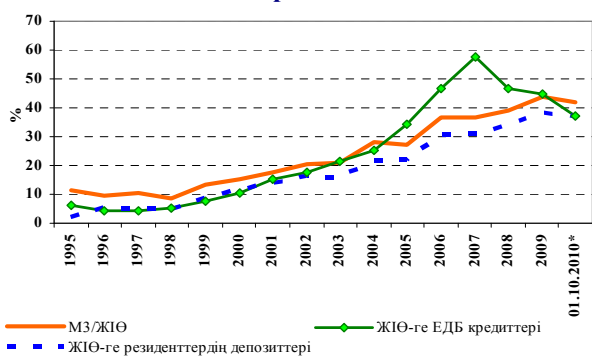
Ескерту: * кезеңдегі
Дерек көзі: Қаржымині

бірнеше жылда бюджетті шоғырландыруға қол жеткізу қиын. Бұл жағдайларда мемлекеттік шығыстарды саны жағынан ұлғайту саясатын бюджет қаражатын, әсіресе ағымдағы шығыстар саласындағы қаражатты қайтаруды ұлғайту саясатына біртіндеп алмастыру өзекті бағыт болып табылады. Бұл ретте болашақта экономиканың мұнайға жатпайтын секторынан түсетін кірістердің тұрақты ағынына қол жеткізу үшін босатылатын қаражат тұрақты экономикалық өсу факторына (білім беру, инфрақұрылым, индустриалды бағдарламалар) күрделі шығыстар пайдасына қайта бөлінуі тиіс.

2.2 Қаржы секторын дамытудың негізгі құрылымдық өлшемдері

2010 жылдың үш тоқсаны ішінде, 2009 жылдағы сияқты, қаржы институттарының экономиканың нақты секторындағы рөлінің біршама төмендегені байқалды, оны «қаржылық қатынастардың тереңдігі» деп аталатын көрсеткіштің төмендеуінен көруге болады. Сондай-ақ, дағдарыстың әсерлерінің бірі ретінде банк секторындағы институционалдық құрылым деңгейінің аз ғана төмендегенін атап айту қажет.

2.2.1-график
Қазақстандағы қаржылық қатынастардың даму «тереңдігі»

Ескерту: *- ЖІӨ бойынша деректер жылдық көрсетумен келтірілген

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

алмастырудың баяу үдерісі басталды. Сондай-ақ үш банктің (БТА Банк, Альянсбанк және Темірбанк) сыртқы борышын қайта құрылымдауды табысты аяқтау шетелдік инвесторлар және қазақстандық қаржы институттары үшін қазақстандық қаржы жүйесіндегі тәуекелдердің азайғанын білдіретін белгі болып табылғанын атап айту қажет. Осылайша, болжанып отырған болашақта қаржы институттары белсенділігінің бірқалыпты ұлғаюын күтуге болады.

қажеттігі ҚРҰҚ қаражатын пайдаланудың оның дағдарыс кезеңіндегі түсімдеріне жоғары арақатынасын айқындады (2.1.28-график).

Мұнай кірістерін жандандыру саясаты қайта қалпына келу кезеңінде жалғасуда және ол Үкіметтің әлеуметтік міндеттемелерді және экономиканың мұнайға жатпайтын секторын дамыту бағдарламаларын қабылдауына байланысты жақын болашақта да қолданылатын болады. Дәл осы себептерге байланысты фискалды тұрақтылықты қалпына келтіру шарасы ретінде алдағы

қалпына келтіру шарасы ретінде алдағы бірнеше жылда бюджетті шоғырландыруға қол жеткізу қиын. Бұл жағдайларда мемлекеттік шығыстарды саны жағынан ұлғайту саясатын бюджет қаражатын, әсіресе ағымдағы шығыстар саласындағы қаражатты қайтаруды ұлғайту саясатына біртіндеп алмастыру өзекті бағыт болып табылады. Бұл ретте болашақта экономиканың мұнайға жатпайтын секторынан түсетін кірістердің тұрақты ағынына қол жеткізу үшін босатылатын қаражат тұрақты экономикалық өсу факторына (білім беру, инфрақұрылым, индустриалды бағдарламалар) күрделі шығыстар пайдасына қайта бөлінуі тиіс.

Қаржылық қатынастардың даму «тереңдігі». Айтарлықтай сыртқы

күйзелістердің болмауы және қолайлы сыртқы экономикалық конъюнктура қаржы секторының, әсіресе банктердің белсенділігін қалпына келтіруге себепші болды. Егер дағдарыстың шиеленісті кезеңінде банктердің кредиттік белсенділігіне сыртқы міндеттемелердің орнына жүрген мемлекет тарапынан қорландырудың есебінен қолдау көрсетілген болса, 2010 жылдың бірінші – үшінші тоқсандарында дағдарысқа қарсы пакет шеңберінде қаржыландыруды және ынталандыру шараларын ішкі нарықта депозиттерді тарту есебінен қорландырумен

Алайда, 2010 жылғы қаңтар-қыркүйекте Қазақстанда қаржылық қатынастарды дамыту «тереңдігінің» көрсеткіші біршама төмендеді. Мәселен, депозиттердің ЖІӨ-ге қатынасы коэффициентінің мәні 2009 жылдың аяғындағы 38% салыстырғанда 2010 жылғы үшінші тоқсанның аяғындағы жағдай бойынша 36,5% болды. Бұл, бір жағынан экономиканың нақты сегментіндегі ЖІӨ-нің өсуі және банктердің кредиттік белсенділігінің төмен болуына байланысты кредиттік портфельдің жиынтық көлемінің қысқаруы және сыртқы борышын қайта құрылымдауды аяқтаған банктердің үмітсіз борыштарының айтарлықтай көлемін есептен шығару салдарынан болды (2.2.1-график).

Қаржы секторының құрылымдық өлшемдері. 2010 жылғы 9 айдың ішінде банктер және сақтандыру нарығына қатысушылар (сақтандыру актуарийлері мен сақтандыру ұйымдары) санының ұлғаюы қаржы нарығының осы бөлігіндегі салыстырмалы түрдегі тұрақтылығын көрсетеді. Қарама-қарсы үрдіс БҚН-ға кәсіби қатысушылар сегментінде байқалады, олардың саны қор нарығының дамымауымен қатар қазақстандық бағалы қағаздар нарығының бағалық және бағаға байланысты емес өлшемдерінің тұрақсыздығынан, сондай-ақ 2009 жылы реттеу шараларын қатаңдатудың ықпалынан 172-ден 159-ға дейін төмендеді. 2009 жылдың қорытындысы бойынша ипотекалық ұйымдардың саны күрт азайды және жылжымайтын мүлік нарығында жалғасып отырған айқындылықтың болмауы салдарынан 2010 жылдың үш тоқсанында айтарлықтай азайды (2.2.1-кесте).

2.2.1-кесте

Қаржы секторының құрылымы

(бірлік)

Қаржы институттарының саны	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.10.2010
Банктер	33	35	37	38	38
Сақтандыру ұйымдары	40	41	44	41	40
Сақтандыру Актуарийлері	33	44	56	63	65
БҚН кәсіби қатысушылары ¹ , оның ішінде:	147	208	213	172	159
Брокерлер-дилерлер	70	106	104	83	78
Тіркеушілер	16	17	15	12	10
ЗАИБЖҰ	13	11	13	14	15
ИПБ	37	61	66	49	43
Кастодиандар	9	10	11	11	10
Трансфер агенттер	2	3	4	3	3
Сауда-саттық ұйымдастырушылар	1	1	1	1	1
Жинақтаушы зейнетақы қорлары	14	14	14	14	13
Ипотекалық ұйымдар	10	12	12	7	6
Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар	16	23	21	8	8
оның ішінде инвестициялық компаниялар	1	4	4	2	2

¹-Берілген лицензиялардың саны

Дерек көзі: ҚҚА

Институционалдық шоғырлану. 2010 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша банк секторындағы шоғырлану біршама төмендеді: аса ірі бес банктің активтерінің үлесі бұл кезеңде 73,9%-дан (2009 жылдың аяғындағы жағдай бойынша 74,0%) 73,2%-ға дейін төмендеді. Бұл ретте БТА Банкі активтері үлесінің, негізінен, үмітсіз кредиттерді баланстан есептен шығару есебінен болған азаюы Қазкоммерцбанктің, Халық Банкінің және ЦентрКредит Банкінің активтері үлестерінің өсуімен өтелді. Институционалдық шоғырланудың айтарлықтай төмендеуі жеке тұлғаларға заемдар портфелінде байқалады: жеке тұлғаларға аса ірі бес банк берген кредиттердің үлесі 66,5%-дан 58,2%-ға дейін азайды. Кредит нарығының осы сегментіндегі шоғырландырудың азаюы басым түрде ірі банктер бестігі үлесінің 73,1%-дан 45,9%-ға дейін төмендеген тұтынушылық кредиттеу сегментінің есебінен болды. Мұндай жағдай банктердің нарықтың осы сегментіндегі белсенділігі төмен деңгейде болған кезде тұтыну кредиттерін өтеу мерзімінің қысқалығымен түсіндіріледі (2.2.2-кесте).

Әрбір сегменттің 5 аса ірі қаржы институтының үлесі (активтер бойынша)

Көрсеткіштің атауы	01.01.2009	01.01.2010	01.10.2010
Банктің келесі салаларға кредиттеу бойынша:			
заңды тұлғаларды	84.40	85.78	83.14
жеке тұлғаларды	66.46	60.21	58.16
жеке тұлғаларға тұтынушылық кредиттер	73.05	54.74	45.94
жеке тұлғалардың тұрғын үй салуына және сатып алуына	63.14	61.28	66.16
жеке тұлғалардың ипотекалық тұрғын үй заемдары	63.96	60.47	64.71
құрылыс	87.85	91.45	88.01
сауда	79.18	80.15	76.73
5 аса ірі банктің активтер бойынша үлесі	74.03	73.88	73.19
Мынадай салалардағы сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары:			
жалпы сақтандыру	57.16	55.59	58.95
өмірді сақтандыру	83.04	85.97	88.18
Жинақтаушы зейнетақы қорлары			
тартылған зейнетақы активтері бойынша	78.12	76.00	76.69

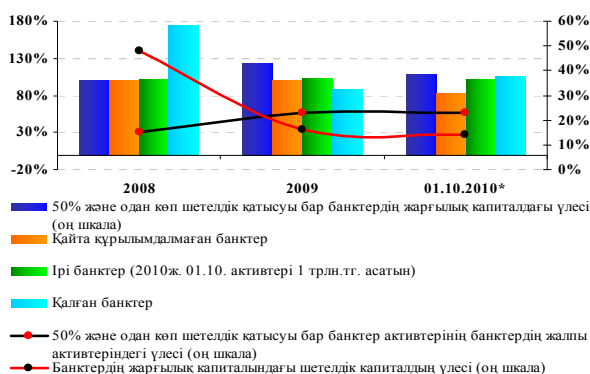
Дерек көзі: ҚҚА

2010 жылдың басынан бері сақтандыру секторындағы шоғырландырудың өсуі байқалды. Мәселен, жалпы сақтандыру сегментіндегі қызметті жүзеге асыратын аса ірі бес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарына тиесілі активтердің үлесі ағымдағы жылдың тоғыз айында 55,6%-дан 59,0%-ға дейін өсті, ал өмірді сақтандыру сегменті үшін мұндай көрсеткіш 86,0%-дан 88,2%-ға дейін өсті.

2009-2010 жылдар ішінде ЖЗҚ сегментінде активтердің шоғырлануының аз ғана төмендегені байқалады: егер 2008 жылдың аяғындағы жағдай бойынша аса ірі бес ЖЗҚ-ның үлесі 78,1% болса, 2010 жылғы үшінші тоқсанның қорытындысы бойынша ол 76,7% болды. Атап айтқанда, негізгі банктердің бірінің (БТА Банк) проблемасы ірі ЖЗҚ-лардың бірінің активтері үлесінің азаюына себепші болды. Сондай-ақ ірі бестікке кіретін басқа екі ЖЗҚ-ның шоғырлануының аз ғана төмендеуінің әсерін атап айту қажет.

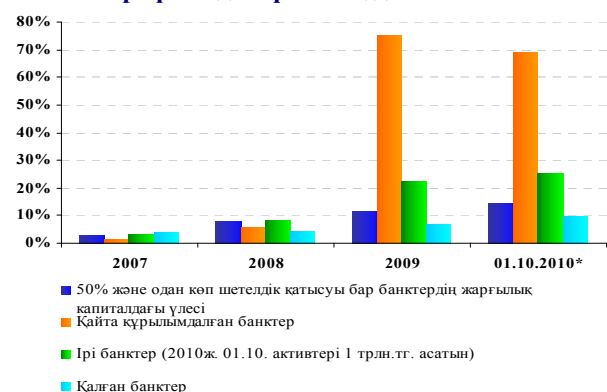
Әр түрлі топтар бөлігінде банктердің кредиттік белсенділігі. 2009 жылдың және 2010 жылдың бастапқы үш тоқсанының қорытындысы бойынша несие портфелінің неғұрлым өсу қарқыны – 7,6%, 2010 жылдың 9 айының қорытындысы бойынша – шетелдің қатысуы басым (капиталға қатысуы 50% астам) банктер алда болды. Шетелдік банктердің кредиттік белсенділігінің жоғары болуы, ең алдымен, осы банктердің негізгі компаниялар тарапынан қорландыруға рұқсатының болуымен байланысты. Сонымен қатар банк жүйесінің жиынтық жарғылық капиталына шетелдік қатысу үлесі 2009 жылы айтарлықтай азайды, бұл бірқатар банктерді мемлекеттің есебінен қосымша капиталдандырудың айтарлықтай көлеміне байланысты. Мәселен, банктердің жиынтық жарғылық капиталына шетелдік қатысу үлесі 2008 жылдың аяғындағы жағдай бойынша 47,8%-дан 2010 жылдың үшінші тоқсанының аяғында 14,0%-ға дейін төмендеді болды (2.2.2-график).

Банктер топтары бойынша несие портфелінің өсу қарқынының динамикасы

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

2.2.2-график
5-ші санаттағы күмәнді заемдардың және үмітсіз заемдардың банктер топтары бойынша несие портфеліндегі үлесінің динамикасы

Тұтастай алғанда, Қазақстандағы шетелдік банктер неғұрлым сапалы заемшылармен жұмыс істегенді жөн көреді. Алайда 2008-2010 жылдардағы кезеңде банктердің осы тобының шеңберінде проблемалық заемдар үлесінің барынша тез өскені байқалды: 2010 жылғы үшінші тоқсандағы жағдай бойынша несие портфеліндегі 5-ші санатты күмәнді және үмітсіз заемдардың үлесі 14,5% болды (2007 жылдың аяғында – 2,9%). Шетелдік банктер тобының несие портфелі сапасының төмендеуі көп жағдайда 2008 жылы шетелдік банктердің санындағы портфельге салыстырмалы түрде алғанда жоғары тәуекелді кредиттердің – тұтынушылық, ипотекалық және құрылыс компанияларына берілетін заемдардың айтарлықтай көлемі кірген АТФ Банктің кіруіне байланысты болды.

Тұтастай алғанда, 2009 жылы – 2010 жылдың бастапқы үш тоқсанында қазақстандық банктер, ірілері де және ұсақтары да несие портфелі өсімінің барынша аз қарқынын көрсетті. Бұл ретте, егер дағдарыстың «өткір» кезеңінде банктердің кредиттік белсенділігі төмен болуы негізінен қорландырудың жеткіліксіз болуынан және өтімділік проблемаларымен түсіндірілсе, 2010 жылы бұл проблемалар банктер үшін өзінің маңыздылығын жойды. Қазіргі кезде жаңа заемдарды беру көлемінің төмен болуы, ең алдымен, көптеген банктердің «тәуекелге тәбетінің» төмендігінен, бірқатар жағдайларда заемшылар тәуекелдерінің жоғары бағалануынан деп түсіндіріледі.

Сонымен қатар мынаны атап өту қажет, ірі банктер портфелінің сапасы 2009 жылдың қорытындысы бойынша айтарлықтай төмендеді: несие портфеліндегі 5-ші санатты күмәнді және үмітсіз заемдардың үлесі 8,5%-дан 22,5%-ға дейін өсті. Бұл ретте, егер 2009 жылы дағдарыстың өткір кезеңі басталғанға дейін банктер кредиттік портфельдің сапасын қайта құрылымдау арқылы басқарса, 2009 жылдың бірінші жартысында проблемалық және әлеуетті проблемалық заемдарға қайта құрылымдауды жүргізуге арналған ресурс айтарлықтай мөлшерде таусылды. Мұның салдары – ірі банктер портфелінің сапасы күрт құлдырап кетті, оның қарқыны 2010 жылы ғана баяулады.

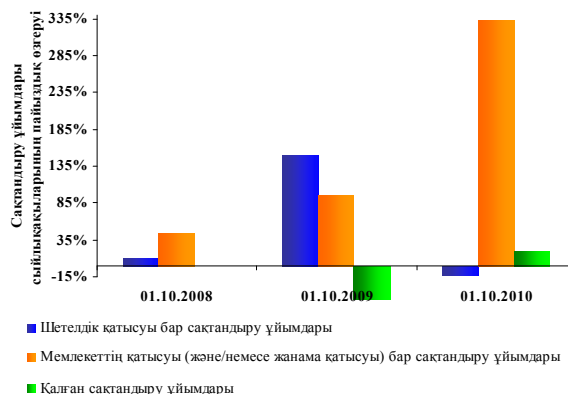
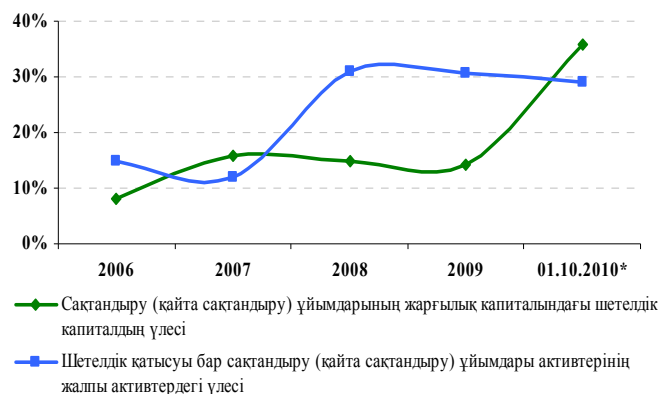
Сонымен бірге басқа (ұсақ және орташа) банктердің кредиттік портфелі сапасының нашарлауы айтарлықтай аз көрініс тапты: 2010 жылдың үшінші тоқсанының аяғындағы жағдай бойынша банктердің осы топтарындағы жиынтық портфельдегі 5-ші санатты күмәнді және үмітсіз заемдардың үлесі 10%-дан аз болды. Банктердің осы тобындағы кредиттік портфель сапасының нашарлау қарқыны дағдарысқа дейінгі кезеңде қарқынды кредиттік экспансияны жүргізген ірі банктер шағын банктермен салыстырғанда латенттік тәуекелдердің айтарлықтай үлкен көлемін өзіне қабылдауынан айтарлықтай төмен болды.

2010 жылы қайта құрылымдау аяқталған үш банкке қатысты алатын болсақ, олардың кредиттік портфелінің жиынтық көлемі үмітсіз заемдарды баланстан есептен шығару үрдістерінің қарқындауына байланысты төмендеді. Мәселен, егер 2009 жылдың аяғында банктердің осы тобының жиынтық портфеліндегі 5-ші санатты және үмітсіз заемдардың үлесі 75,3% құраса, 2010 жылғы үшінші тоқсанның аяғында 68,6%-ға дейін төмендеді. Жүйе бойынша тұтастай алғанда, проблемалық заемдардың неғұрлым көп бөлігі банктердің осы тобының кредиттік портфеліне шоғырланғанын атап айту қажет.

Меншік құрылымына қарай сақтандыру компаниялары қызметінің тиімділігі. Сақтандыру секторындағы шетелдік капитал үлесінің өсуі жаңа қатысушылардың келуіне және шетелдің қатысуы бар бірқатар сақтандыру компанияларын қосымша капиталдандыруды жүргізуге негізделді. Мәселен, 2010 жылғы үш тоқсанда сақтандыру ұйымдарының жарғылық капиталындағы шетелдің қатысуы 14,3%-дан 35,9%-ға дейін өсті. Осы кезеңнің өзінде шетелдің қатысуы бар сақтандыру компаниялары активтерінің үлесі шетелдің қатысуы бар бірқатар ірі сақтандыру ұйымдары сыйлықақыларының айтарлықтай азаюы есебінен 30,7%-ден 29%-ға дейін азаяды. Сонымен қатар 2010 жылдың үш тоқсанының ішінде негізгі компаниялары мемлекеттің меншігіне өткен банктер болып табылатын мемлекеттің қатысуы бар сақтандыру ұйымдары алған сақтандыру сыйлықақылары көлемдерінің күрт өскені байқалғанын атап айту қажет (2.2.3-график).

2.2.3-график

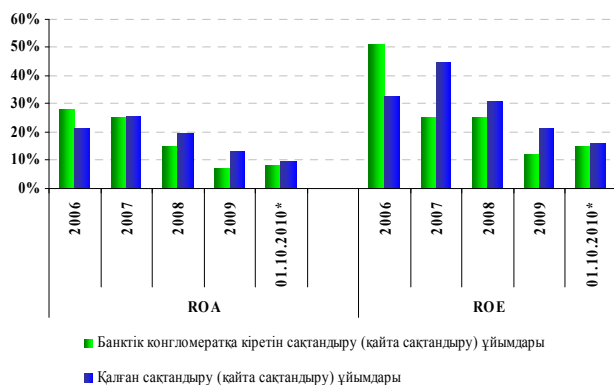
Меншік құрылымының сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының қызметіне әсер етуі

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

2.2.4-график

Банктік конгломератқа тиесілігіне қарай сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының кірістілігі көрсеткіштерінің динамикасы

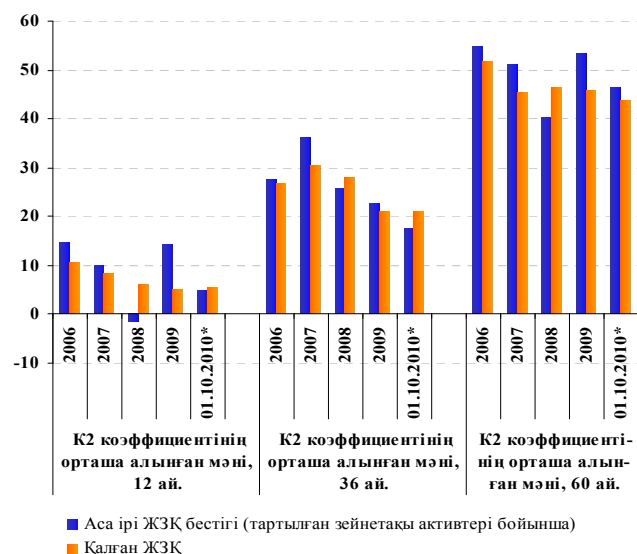

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

ішіндегі орташа алынған кірістілік коэффициенті 2008 жылдың аяғында 46,15% құраса, 2010 жылғы 1 қазанда оның мәні 43,29%-ға дейін төмендеді.

2.2.5-график

ЖЗҚ-ның топтар (квартильдер) бойынша кірістілік көрсеткіштерін ЖЗҚ-ның динамикасындағы мөлшеріне қарай бөлу

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

Сондай-ақ банктерден тыс конгломераттардың сақтандыру ұйымдары бойынша активтер мен капиталдың рентабельділік көрсеткіштерінің банктік холдингтерге кіретін ұйымдар бойынша көрсеткіштерге қарағанда жақсы екенін атап айтқан жөн. Бірқатар жағдайларда бұл негізгі банктерде қабылданған басқару шешімдерінің тиімді болмауымен түсіндірілуі мүмкін (2.2.4-график).

Зейнетақы қорлары қызметінің тиімділігі. Дағдарыс кезеңінде қаржы нарықтарының тұрақсыздығы жинақтаушы зейнетақы қорларына түсетін кірістердің құлдырауына себепші болды. Мәселен, жүйе бойынша тұтастай алғанда 5 жылдың ішіндегі орташа алынған кірістілік коэффициенті 2008 жылдың аяғында 46,15% құраса, 2010 жылғы 1 қазанда оның мәні 43,29%-ға дейін төмендеді.

Ірі ЖЗҚ-лар қызметінің тиімділігі ұсақ қорларға қарағанда жоғары болғанын атап айту қажет, оны бес аса ірі зейнетақы қорының бір жылдағы, 3 жылдағы және 5 жылдағы орташа алынған номиналдық кіріс коэффициенті мәні (K2) растайды. Зейнетақы қорлары қызметінің салыстырмалы түрде алғанда неғұрлым жоғары тиімділігінің себептерінің бірі «ауқымнан қайтарымдар» әсері деп аталатын көрсеткіш болып табылды. Ірі ЖЗҚ қызметінің салыстырмалы түрде алғанда неғұрлым жоғары тиімділігі жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі активтерді институционалдық шоғырландыру себептерінің бірі болып табылды (2.2.5-график).

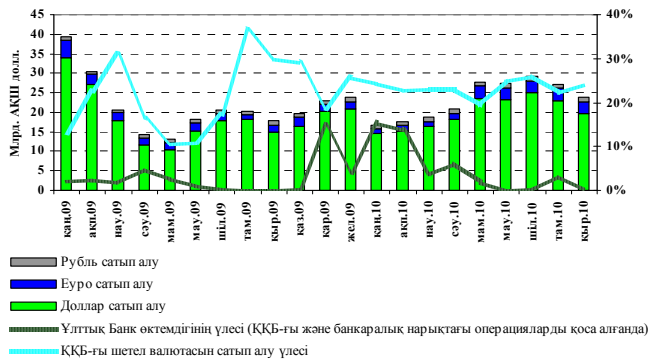
2.3 Қаржы нарығының жай-күйі

2.3.1 Валюта нарығының жай-күйі

2010 жылғы қаңтар-қыркүйекте ішкі валюта нарығында жандану көрініс тапты, оған қолайлы сыртқы экономикалық конъюнктура, экономиканың бірқалыпты өсуі және айтарлықтай күйзелістердің болмауы себепші болды.

2.3.1.1-график

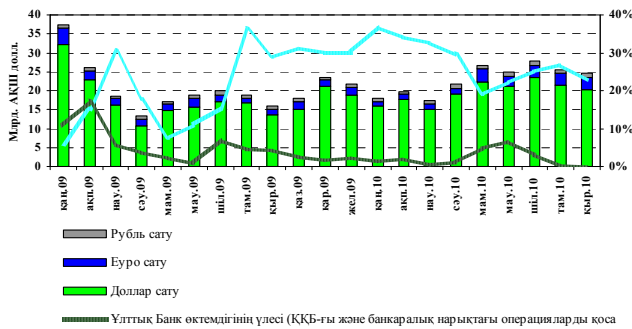
Банктердің шетел валютасын сатып алу көлемі

Дерек көзі: ҚРҰБ

2.3.1.2-график

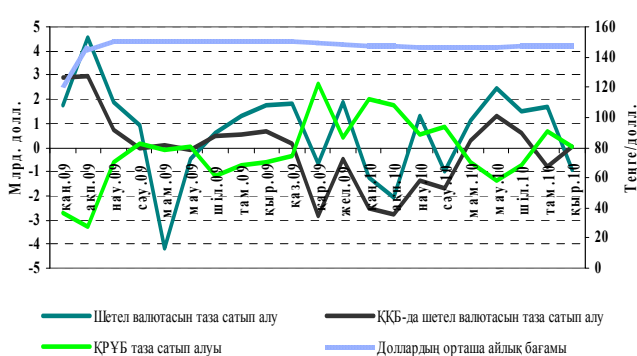
Банктердің шетел валютасын сату көлемі

Дерек көзі: ҚРҰБ

2.3.1.3-график

Банктердің шетел валютасын таза сатып алу көлемі

Дерек көзі: ҚРҰБ

қысымды ҚРҰБ биржалық валюта нарығында операциялар жүргізу арқылы реттеді (2.3.1.3-график).

Тұтастай алғанда, 2010 жылғы 9 айдың ішінде биржалық валюта нарығының өтімділігіне өзгеріс енгізуге әкеліп соқтыратын күйзелістер байқалған жоқ, бұл жағдайды

Ішкі валюта нарығында 2010 жылдың басынан бері шетел валютасын (негізінен АҚШ доллары) банктердің сатып алу-сату мәмілелерінің жиынтық көлемінің бірте-бірте өсуі байқалды. Мәселен, банктердің АҚШ долларын сатып алу көлемі қаңтардағы 14,6 млрд. АҚШ долл.-дан шілдеде 24,9 млрд. АҚШ долл. дейін өсті, ал сату көлемі – қаңтардағы 16 млрд. АҚШ долл.-нан шілдеде 23,6 млрд. АҚШ долл. дейін өсті. Валюта нарығының жиынтық айналымының өсуі қазақстандық ірі кәсіпорындардың Қазақстан экономикасының біртіндеп жандануы аясында және әлемдік шикізат нарықтарындағы қолайлы конъюнктураға қатысты сыртқы экономикалық белсенділігінің айтарлықтай өсуіне негізделді (2.3.1.1 – 2.3.1.2-графиктер).

Тұтастай алғанда, 2010 жылғы 9 айдың ішінде шетел валютасының ұсынысы (негізінен АҚШ долл.) оған қаржы институттарының және экономиканың нақты секторы субъектілерінің тарапынан сұраныстан асып түсті. Сонымен қатар жаз айларында Еуропаның және АҚШ-тың қаржы нарықтарының жай-күйіне қатысты күтулердің белгісіздігіне және еуроның АҚШ долларына қатысты бағамының құбылмалылығына негізделген банктер тарапынан АҚШ долларына сұраныстың өскені байқалды. Биржа нарығында теңге бағамына сұраныс (маусым-шілде) және ұсыныс (қаңтар-сәуір, тамыз) тарапынан

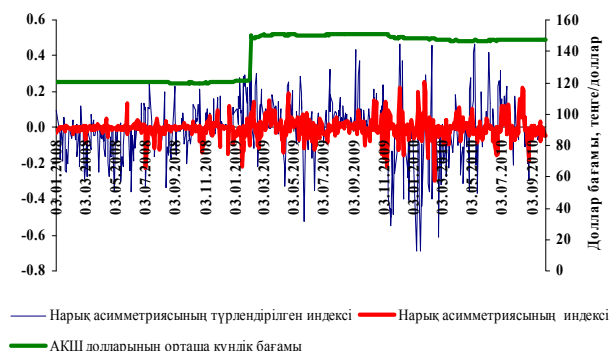
өтімділік индексі растайды⁶. Биржалық валюта нарығының асимметрия индекстері⁷ нарыққа қатысушылардың тарапынан оған алып-сатарлық қысымның бірқалыпты деңгейі жөнінде куәландырады, оның ішінде сатушылардың тарапынан болатын қысым сатып алушылар тарапынан болатын қысыммен алмасады (2.3.1.4 – 2.3.1.5-графиктер).

2.3.1.4-график
Америка долларының биржа нарығының өтімділік индексі (USD_TOD мәмілелері бойынша)

Дерек көзі: KASE, ҚРҰБ есептері

2.3.1.5-график
Америка долларының биржа нарығының асимметриясы

Дерек көзі: KASE, ҚРҰБ есептері

2.3.2 Ақша нарығының жай-күйі

Банктердің кредиттік белсенділігі төмен болған кезде олардың өтімділіктің жоғары деңгейіне негізделген саясаты барынша төменгі деңгейде өтімділікті тарту құнын тұрақтандыруға себеп болды. ҚРҰБ осындай жағдайда, 2009 жылғы қарашадан бастап ҚҚБ-да кері repo операцияларын жүргізуді тоқтатты, ал 2010 жылғы қыркүйектен бастап (БТА Банкті қайта құрылымдау аяқталғаннан кейін) екінші деңгейдегі банктерге өтімділікті беру бойынша операцияларды жүргізуден толықтай бас тартты.

Банктердің көпшілігі жүргізіп отырған өтімділіктің жоғары деңгейін қолдау саясатының нәтижесі 2009 жылы ол бірте-бірте құлдырағаннан кейін әдеттен тыс төмен деңгейдегі өтімділікті тарту бағасын тұрақтандыру болды. Мәселен, 2009 жылғы ақпан - 2010 жылғы наурыз аралығында KazPrime индикаторының мәні 15%-дан 1,8%-ға дейін

⁶ Доллардың биржа нарығы бойынша өтімділік индексі сұраныс пен ұсыныстың орташа алынған бағалары арасындағы спрейдің және ұсыныстардың бірқалыптандырылған мәндерінің қатарларын, мәмілелердің санын, орташа мәміленің мөлшері мен бірінші және соңғы мәмілелер бағасы айырмашылығының модуль бойынша алынған орташа мәміленің мөлшеріне қатынасын пайдалана отырып есептелді. Есептеу кезінде мынадай формула пайдаланылды: «Өтімділік индексі = - Спрэд + (Мәмілелер саны – Орташа мәміле)/2 - Бірінші және соңғы мәмілелер бағасы айырмашылығының модуль бойынша алынған орташа мәміленің мөлшеріне қатынасы». Бұл ретте нарық барынша жоғары өтімді деп бағаланады, спрэд барынша төмен болған кезде, мәмілелер саны барынша жоғары, ал бірінші және соңғы мәмілелер бағасы айырмашылығының орташа мәміленің мөлшеріне қатынасы барынша төмен. Осы Есептің шеңберінде индексті құру кезінде 3.01.2008 - 30.09.2009 ж. аралығындағы кезең үшін KASE (USD_TOD құралы) сауда-саттықтар бойынша деректер қатары пайдаланылады. Қатарларды қалыпқа келтіру көрсеткіштің нақты мәндері мен оның іріктеу бойынша стандартты ауытқуға арналған орташа мәні арасындағы айырманы бөлу арқылы жүргізілді.

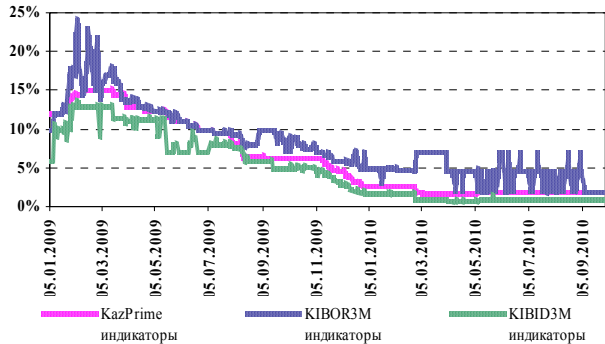
Индексті есептеу әдістемесінің Қаржы тұрақтылығы туралы 2008 жылғы есепте пайдаланылған әдістемемен салыстырғанда біршама өзгерістерге ұшырағанын атап айту қажет. Мәселен, осы Есепте өтімділік индексінің құрылымына орташа мәміленің мөлшеріне бірінші және соңғы мәмілелер бағасының айырмасына қатынасы арқылы айқындалатын нарық кедергісі кіргізілді.

⁷ Асимметрия индексі нарықтағы мәмілелердің жиынтық көлеміне бөлінген долларды сатып алуға және сатуға арналған өтімдердің жиынтық көлемі арасындағы айырма ретінде есептеледі. Бұл индекс бағаға нарыққа қатысушылардың тарапынан қысымды бағалау үшін қызмет етеді және трендтің ықтимал өзгерістерін бағалауға мүмкіндік береді. Оң мән бағаға сұраныс тарапынан қысымды, ал теріс – ұсыныс тарапынан қысымды куәландырады.

Түрлендірілген асимметрия индексі асимметрия индексіне ұқсас есептеледі, алайда ҚРҰБ-нің мәмілелері мен өтімдері есепке қабылданбайды. Екі индексті пайдалану ҚРҰБ-нің күйзелістерді сіңіру факторы ретінде өктемдік ролін бағалауға мүмкіндік береді.

құлдырады, ал 2010 жылғы мамырдан бастап осы индикатордың мәні 2% деңгейінде белгіленді (2.3.2.1-график). Бұл ретте наурызға дейін автоматты репо сегментінде басымдықпен 2009 жылғы қаңтар-ақпандағы деңгейге дейін репо мәмілелерінің жиынтық көлемдерін қалпына келтіру байқалды, бұл ретте мәмілелердің жиынтық саны азайды.

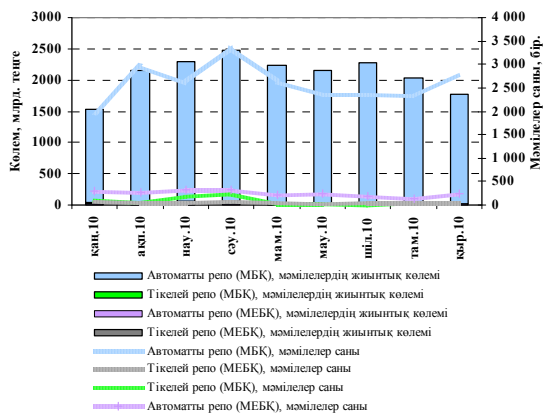
2.3.2.1-график
Банкаралық ақша нарығының индикаторлары

Дерек көзі: KASE

2.3.2.2-график

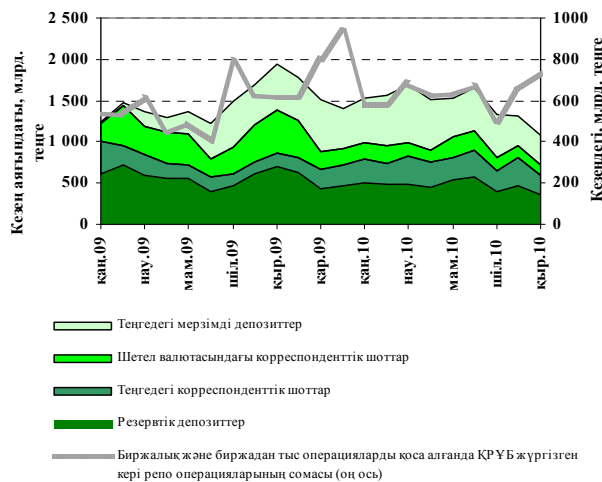
Биржалық репо нарығының құрылымы

Дерек көзі: KASE, ҚРҰБ есептері

2.3.2.3-график

Банктердің ҚРҰБ алдындағы міндеттемелері және өтімділік беру операцияларының көлемі

Дерек көзі: ҚРҰБ

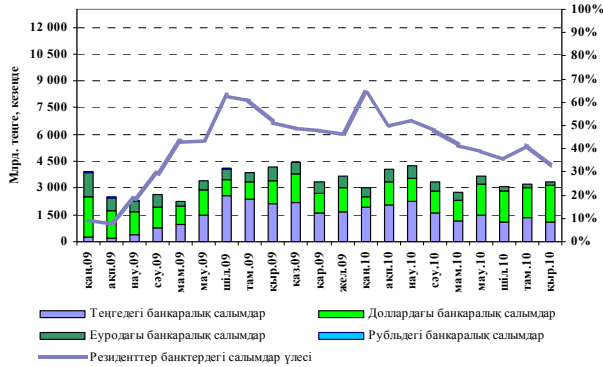
Мәселен, егер 2010 жылғы қаңтарда ҚҚБ-дағы репо мәмілелерінің жиынтық айлық көлемі 1,5 трлн. теңгені құраса, сәуірде ол 2,5 трлн. теңгеге жетті және қыркүйекке дейін 2 трлн. теңгеден төмен түскен жоқ. Сондай-ақ МБК-мен автоматты репоны қоспағанда, нарықтың барлық репо сегменттеріндегі белсенділіктің төмендеу үрдісін атап айту қажет (2.3.2.2-график).

Банктер жүргізетін өтімділіктің жоғары деңгейін қолдау саясаты сондай-ақ банктердің өздерінің активтерін 2010 жылғы қыркүйекке дейін ҚРҰБ-дегі шоттарға орналастыруға тырысуына себепші болып табылды. Осы үрдіс 2010 жылғы қыркүйекте ғана ауысты, бұл ретте банктердің кредиттік белсенділігі біршама өсті. Кредит саясатының және өтімділікті қолдауға қатысты саясаттың өзгеруінің белгісі ретінде БТА Банкін қайта құрылымдаудың табысты аяқталуы болды (2.3.2.3-график).

2010 жылғы 9 айдың ішінде резидент банктердегі банкаралық салымдар үлесінің көп жағдайда ішкі ақша нарығындағы ставкалардың төмендеуіне негізделген төмендеу үрдісі айқын байқалды. Мәселен, 30 күнге дейінгі банкаралық салымдардың үлесі, қаңтарда 63,7%-ға жетіп, қыркүйекте 32,7%-ға дейін төмендеді. Сондай-ақ, 2010 жылғы екінші және үшінші тоқсандарда еуроның бағамына қатысты күтулердің айқын болмауына негізделген еуроғағы банкаралық депозиттер көлемінің төмендегені және доллардағы депозиттер көлемінің ұлғайғаны байқалғанын атап айту қажет. Бұрынғыша, 30 күннен астам мерзімге банкаралық кредиттер мен депозиттердің рөлі және олардың үлесі аз ғана мөлшерде қалуда. Мәселен, 2010 жылғы 9 айда мерзімі 30 күннен астам салымдарды орналастыру банкаралық салымдарды жиынтық орналастырудың 1,5%-дан аз құрады (2.3.2.4 және 2.3.2.5-графиктер).

2.3.2.4-график

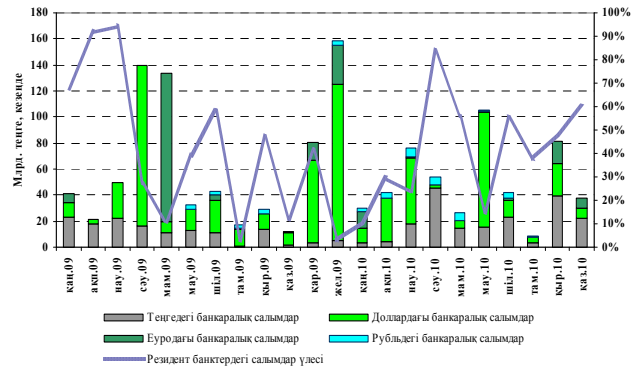
Мерзімі 30 күннен аз банкаралық салымдар

Ескерту: ЕДБ-ның ҚРҰБ-ғы салымдарын қоспағандағы сома
Дерек көзі: ҚРҰБ

2.3.2.5-график

Мерзімі 30 күннен көп банкаралық салымдар

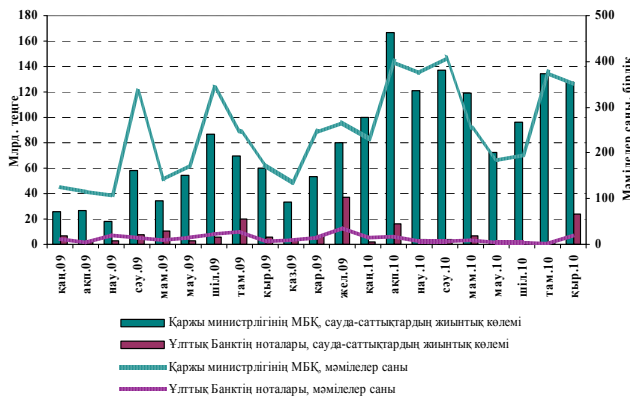
Ескерту: ЕДБ-ның ҚРҰБ-ғы салымдарын қоспағандағы сома
Дерек көзі: ҚРҰБ

2.3.3 Бағалы қағаздар нарығының жай-күйі

Бағалы қағаздар нарығындағы біршама жандануға қарамастан, инвесторлар бұрынғыша неғұрлым аз тәуекелді активтерге инвестициялаганды жөн көреді: МБҚ және неғұрлым жоғары сападағы борыштық бағалы қағаздар.

2.3.3.1-график

МБҚ нарығының жиынтық айналымының динамикасы

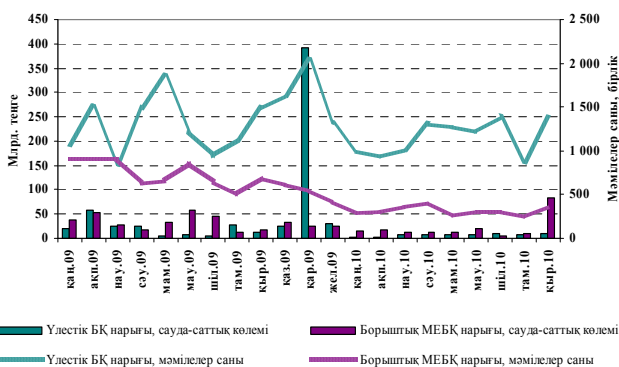

Дерек көзі: KASE

Тұтастай алғанда, 2010 жылғы 9 айдың ішінде алдыңғы жылмен салыстырғанда мемлекеттік бағалы қағаздардың биржалық нарығында айтарлықтай жандану байқалды, бұған инвесторлардың активтерді неғұрлым өтімді активтерге және тәуекелі барынша аз активтерге орналастыруға тырысуы себепші болды. Мәселен, егер мемлекеттік бағалы қағаздар сегментінде сауда-саттықтың жиынтық көлемі 2009 жылғы қаңтар-қыркүйекте 495,9 млрд. тенге болса, ол 2010 жылдың осындай кезеңінде 1136,2 млрд. тенгеге жетті.

2.3.3.2-график

МББҚ нарығының жиынтық айналымының динамикасы

Дерек көзі: KASE

Сонымен қатар, осыған ұқсас себептермен 2010 жылғы қаңтардан бастап мемлекеттік емес бағалы қағаздар нарығындағы мәмілелердің көлемі және саны айтарлықтай төмендеді.

2009 жылғы қарашада үлестік бағалы қағаздар нарығындағы мәмілелердің және 2010 жылғы қыркүйекте борыштық бағалы қағаздардың айтарлықтай жоғары көлемі бірінші жағдайда 2009 жылғы 25 қарашада «Маңғыстаумұнайгаз» АҚ-ның жай акцияларын сату бойынша және екінші жағдайда 2010 жылғы 27 қыркүйекте «Самұрық-Қазына» Ұлттық әл-ауқат қоры»

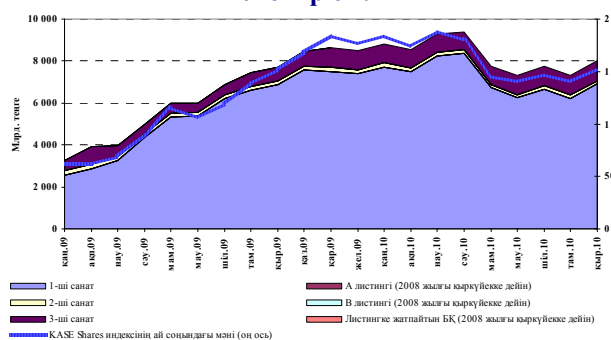
АҚ-ның облигацияларын орналастыру бойынша арнайы сауда-саттықтарды өткізуге байланысты болды (2.3.3.1 және 2.3.3.2-графиктер).

2010 жылғы сәуірге дейін үлестік бағалы қағаздар сегментінде капиталдандыру өсті, ол 9,4 трлн. теңгеге жетті. Бірқатар дамыған экономикадағы ахуалдың тұрақсыздығы және сол кезде кеңінен таралған нарыққа қатысушылар тарапынан дағдарыстың жаңа толқынын күту осы нарықтағы капиталдандырудың сәуір-маусымда 7,3 трлн. теңгеге дейін құлдырауына себепші болды, одан кейін бұл көрсеткіштің күрт ауытқуы болған жоқ (2.3.3.3-график).

2009 жылғы желтоқсаннан бастап 2010 жылғы сәуір аралығында борыштық бағалы қағаздар сегменті 2,7 трлн. теңге деңгейінде тұрақтандырылып, капиталдандырудың өсуін көрсетті, ол үшінші тоқсанның аяғына дейін сақталды. Капиталдандырудың өсуі негізінен 1-ші санатты облигацияларды, яғни тәуекел деңгейі неғұрлым аз бағалы қағаздарды капиталдандыру есебінен болғанын атап айту қажет (2.3.3.4-график).

2.3.3.3-график

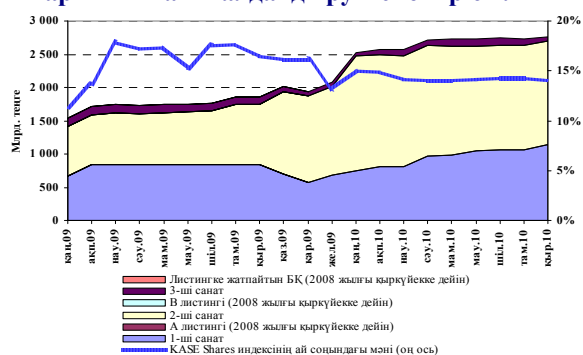
Үлестік бағалы қағаздар нарығын капиталдандыру және кірістілігі

Дерек көзі: KASE

2.3.3.4-график

Мемлекеттік емес борыштық бағалы қағаздар нарығын капиталдандыру және кірістілігі

Ескерту: KASE сатылатын БҚ жіктеу, 2008 жылғы қыркүйекте өзгереді
Дерек көзі: KASE

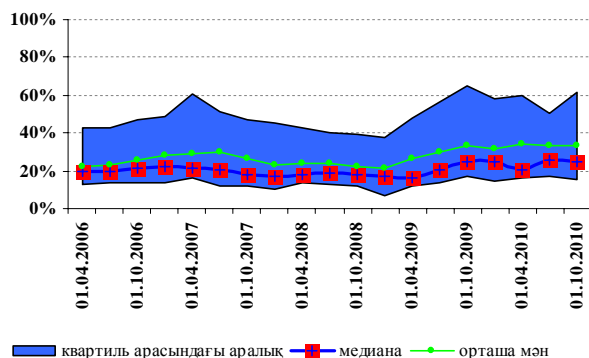
III. Қаржы делдалдығы институттарының тәуекелдері

3. Банк секторының тәуекелдері

3.1 Банктер өтімділігінің тәуекелі және тиімділігі

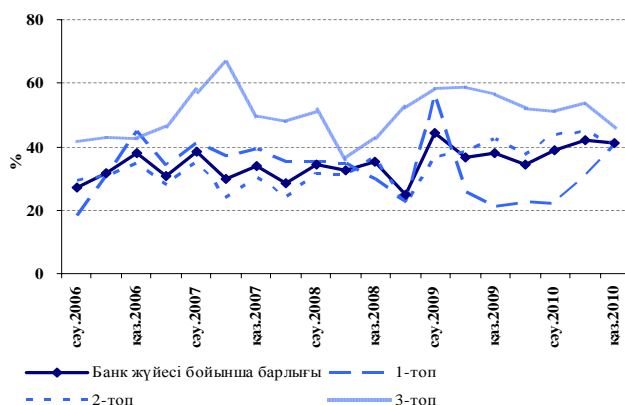
Қазіргі кезде өтімділік тәуекелі банк секторы үшін қауіпті емес, өйткені банктердің депозиттік базасының белсенді өсуі және кредиттік белсенділіктің төмендігі бос өтімділіктің жинақталуына алып келді. Өз кезегінде несиелі операцияларына балама инвестициялау активтерінің болмауы банктердің кірістілігіне теріс әсер етті және банктердің болашақта тұрақты өсуі үшін алғышарт жасауға мүмкіндік бермейді.

3.1.1-график
Өтімділігі жоғары активтердің жиынтық активтердегі үлесі

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.1.2-график
Банктердің бір жылға дейін өтеу мерзімі бар және талап ету бойынша қысқа мерзімді міндеттемелерін өтімділігі жоғары активтермен жабу, %

Ескерту: 2010ж 1 қаз.жағдай бойынша 1-топқа қайта құрылымдалған 3 банк ("БТА Банк" АҚ, "Альянс Банк" АҚ, "Темірбанк" АҚ), 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер (қайта құрылымдалған 3 банкті қоспағанда), 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% кем банктер жатады

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

дейінгі тарихи мәндерінен жоғары болып табылады (2006-2008 жылдардағы кезеңде орташа алғанда бір жылда – 32%, 2009 жылы – 38%). Сонымен бірге банктер бөлігінде бірінші және үшінші топ бойынша ахуалдың біркелкі болмауына қайта құрылымдауды аяқтағанда деңгейлері 50%-дан астамға қысқарған бірінші топтағы банктердің қысқа мерзімді

2010 жылы банктердің өзгермейтін консервативтік кредиттік саясаты аясында өтімді активтерді шоғырландыру мәселесі өзінің өзектілігін сақтады. Банктердің 2009 жылы басталған өтімді активтерді ұлғайтудың тұрақты үрдісі нәтижесінде 2010 жылдың басынан бері өтімділігі жоғары активтердің өсуі 16% құрады.

Ең алдымен банктердің депозиттік базасының өсуіне және несиелі портфелінің теңбе-тең ұлғаюының болмауына негізделген банктер өтімділігінің жоғары деңгейі қазіргі кезде өздерінің дағдарыс алдындағы мәндерінен асты (3.1.1-график). Мәселен, өтімділігі жоғары активтердің бүкіл банк жүйесі бойынша орташа үлесі 2006 жылдың осындай кезеңіндегі 16% салыстырғанда 2010 жылдың 9 айында 23% болды (2007 жылдың 9 айындағы сияқты).

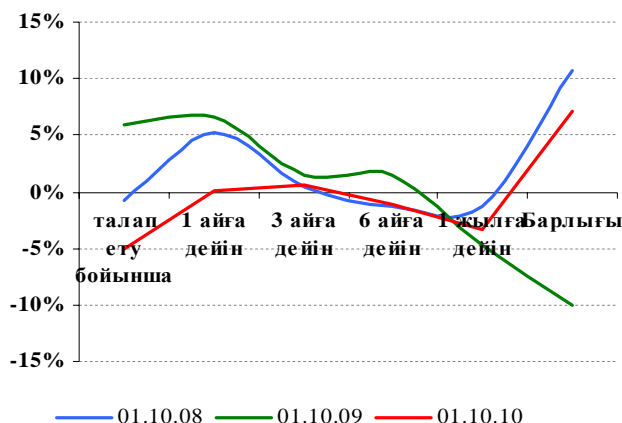
Алайда, 2010 жылдың 9 айында өтімді активтерінің өсуі алдыңғы жылғы осындай кезеңдегі 73%-бен салыстырғанда банктердің 50%-ынан сәл ғана астамында тіркелгендіктен пайыздық кірістерді жоғалтудан қауіптенгендіктен өтімді активтерінің өсу қарқынын банктер бірте-бірте төмендететінін атап айту қажет.

Талданып отырған кезеңде банк жүйесі бойынша өтімділігі жоғары активтер бір жылға дейінгі қысқа мерзімді міндеттемелердің және талап еткенге дейінгі міндеттемелердің орташа алғанда 40% жабады (3.1.2-график). Осы деңгей салыстырмалы түрде алғанда өзінің бұған

міндеттемелері деңгейінің жоғары болуы және нарықтық үлесі төмен банктердің өтімді активтерінің тұрақты түрде көтеріңкі деңгейі себепші болды.

Екінші жағынан, 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша қаржы активтерін 1-ші айға дейін және 6-айдан 1 жылға дейінгі өтеу мерзімдері бойынша теріс алшақтық белгіленді, бұл

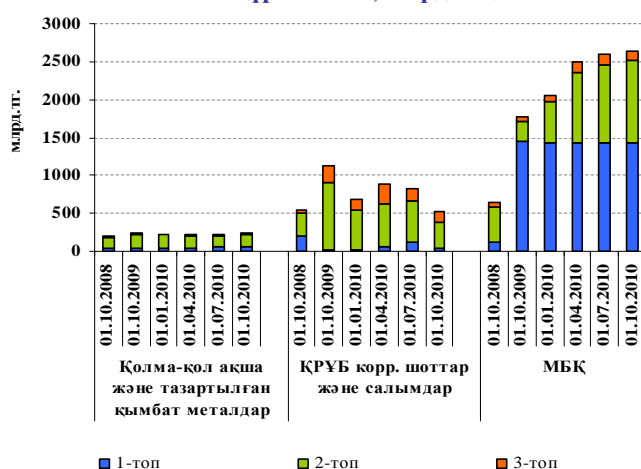
3.1.3-график
Қаржы активтеріне шоғырландырылған ГЭП

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

бөлінген мемлекеттік қаражат есебінен қолдау көрсетілді. Алайда қаражатты игеру тиімділігінің төмен болуы банктердің экономиканы кредиттеуін ынталандыруды қамтамасыз

3.1.4-график
Өтімділігі жоғары активтердің банктер топтары бойынша құрылымы, млрд теңге

Ескерту: 2010ж.қаз.жағдай бойынша 1-топқа қайта құрылымдалған 3 банк ("БТА Банк" АҚ, "Альянс Банк" АҚ, "Темірбанк" АҚ), 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер (қайта құрылымдалған 3 банкті қоспағанда), 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% кем банктер жатады

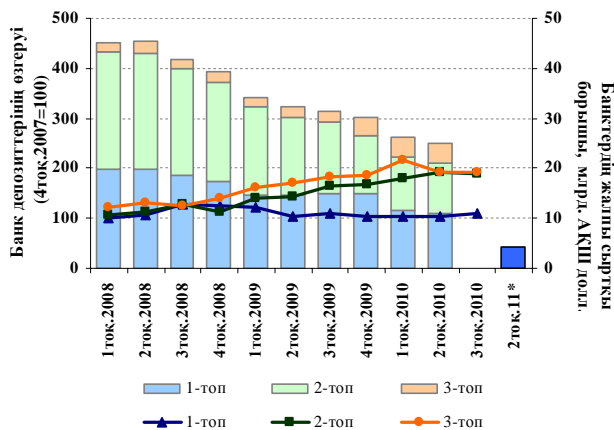
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

тазартылған қымбат металдар 6,2%, мемлекеттік бағалы қағаздар 42,7% өсті, ал ҚРҰБ-дегі корреспонденттік шоттардағы және салымдардағы банктердің қалдықтары 24,6% азайды.

Бұл ретте, егер қайта құрылымдалған банктер тобында бағалы қағаздар портфелінің айтарлықтай кеңеюі «Самұрық-Қазына» АҚ бағалы қағаздарының есебінен қамтамасыз етілсе, ірі және орташа банктер портфельді ҚРҰБ-дегі шоттардағы қалдықтардың азаюы есебінен өсірді.

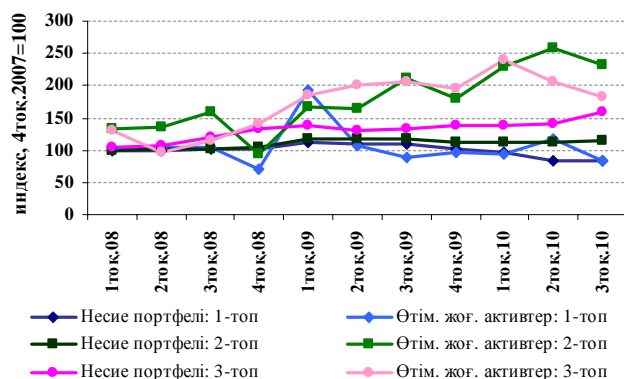
Банк секторы өтімділігінің жақсаруына ықпал еткен негізгі факторлар банктердің сыртқы берешегінің төмендеуі және депозиттер ағынының ұлғаюы болып табылады (3.1.5-

3.1.5-график
Банктердің өтімділігін айқындайтын факторлар
(банктердің сыртқы борышы, млрд. АҚШ долл.
және депозиттердің өзгеруі, 2007 ж. 4-тоқ.=100)

Ескерту: 1) 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша 1-топқа қайта құрылымдалған 3 банк ("БТА Банк" АҚ, "Альянс Банк" АҚ, "Темірбанк" АҚ), 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер, 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% кем банктер жатады.
 2) * - банктердің 30.06.2010 ж. жағдай бойынша орын алып отырған жалпы сыртқы борышына қызмет көрсету бойынша алдағы 1 жылға арналған төлемдер
 Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ, ҚРҰБ есептері

3.1.6-график
Банктердің өтімділігін айқындайтын факторлар
(банктердің несие портфелі және өтімділігі жоғары
активтері, индекс, 2007 ж. 4-тоқ.=100)

Ескерту: 2010ж.1 қаз.жағдай бойынша 1-топқа қайта құрылымдалған 3 банк ("БТА Банк" АҚ, "Альянс Банк" АҚ, "Темірбанк" АҚ), 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер (қайта құрылымдалған 3 банкті қоспағанда), 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% кем банктер жатады
 Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ, ҚРҰБ есептері

Болашақта қызмет көрсетілмейтін кредиттердің қайтарылуын жандандыру ықтималдылығын төмендететін фактор ретінде белгілей отырып, депозиттік қаражатты экономиканы кредиттеу үшін негізгі ресурс ретінде пайдалану мүмкіндігін бағалау қажет. Мәселен, егер құрылымдауды аяқтаған банктердің кредиттік белсенділігінің төмен болуы (1-ші топ) өтімділік өсуінің төмен болуына негізделсе, онда ірі/орташа және басқа да банктердің нақты секторды кредиттеуге жіберілуі мүмкін болатын өтімділігінің өсу қарқыны жоғары екендігі байқалады. Өтімді активтердің өсу қарқынының орташа мәні жылдық көрсетуде 2010 жылдың 9 айында банк жүйесі бойынша небәрі 15%, ірі және орташа банктер бойынша 35% және басқа да банктер бойынша 6,5% болды (3.1.6-график).

Банктердің сақталып отырған консервативтік саясатының және банк жүйесіндегі қызмет көрсетілмейтін кредиттердің жоғары деңгейінің нәтижесі кредиттік портфельдің

график). Бұл ретте, сыртқы міндеттемелердің өтелуіне банк салымдарына қаражаттың тікелей әкелінуі себепші болды.

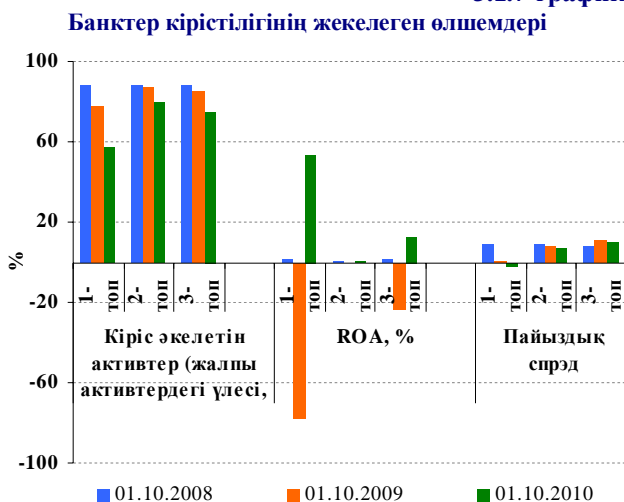
Үш банктің сыртқы борышын қайта құрылымдау үдерісін аяқтау банктердің сыртқы борышын 2008 жылғы 4 тоқсанның аяғындағы жағдай бойынша 39,2 млрд. АҚШ долл.-нан 2010 жылғы 2 тоқсанның аяғында 25 млрд. АҚШ долл. дейін азайтуға мүмкіндік берді.

Бұл ретте 2010 жылдың екінші тоқсанындағы деректер бойынша 2011 жылы сыртқы міндеттемелерге қызмет көрсету сомасы банктер үшін ауыртпалығы неғұрлым аз болып табылады және қысқа мерзімді уақытша көкжиекте өтімділіктің қазіргі бар деңгейіне артық жүктеме жасамауы тиіс.

Өз кезегінде, банк жүйесінің депозиттік базасының өсуі (SPV есептемегенде) 2010 жылдың 9 айында 12% болды (оның ішінде 10,3% – жеке тұлғалардың депозиттері бойынша, 13% – заңды тұлғалардың депозиттері бойынша). Бұл ретте депозиттік базаның ұлғаюы банктердің бәрінде бірдей байқалмайды. Мәселен, қайта құрылымдауды аяқтаған банктердің депозиттерінің деңгейі дағдарысқа қарсы мемлекеттік шаралардың көмегімен депозиттердің жаппай әжетілуін болдырмаудың сәті түскеніне қарамастан іс жүзінде өзгеріссіз қалуда, нарықтың бұл банктерге сенім артуы мен салымдар тәуекелінің төмендігіне сенімділік төмен күйінде қалуда. Өз кезегінде, 2010 жылдың 9 айында банктердің екінші тобы бойынша жыл ішінде депозиттік базаның орташа өсуі 20% жоғары, 9% -54% аралығында болды.

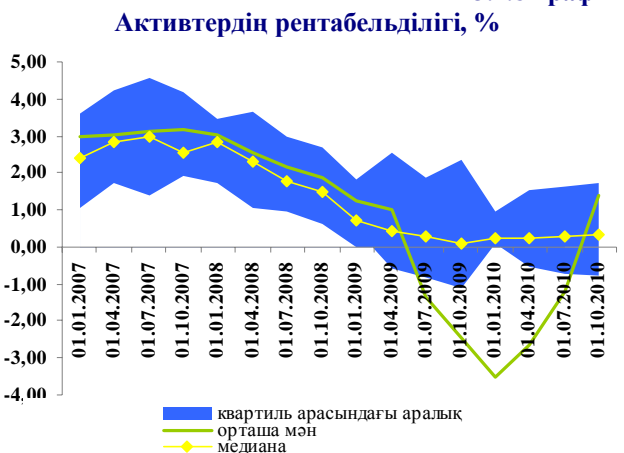
Банктердің консервативтік саясатын экономикалық өсуді қалпына келтіру қарқынына теріс ықпал ететін және

3.1.7-график

Ескерту: 2010ж.1 қаз.жағдай бойынша 1-топқа қайта құрылымдалған 3 банк ("БТА Банк" АҚ, "Альянс Банк" АҚ, "Темірбанк" АҚ), 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер (қайта құрылымдалған 3 банкті қоспағанда), 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% кем банктер жатады
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.1.8-график

Ескерту: іріктеуге банк жүйесінің 99,5% құрайтын банктер енгізілді. ROA тоқсандық деректер негізінде жылдық көрсетумен есептелді
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

Бірқатар оң үрдістерге қарамастан, банктердің кірістілігін арттырудың қазіргі көздері банк секторының бұдан әрі тұрақты өсуі үшін негіз жасамайды, себебі негізгі кіріс баптары пайызсыз кірістер саласында басқарылады және бірінші кезекте провизиялардың қалпына келу есебінен болады, мұның өзі өз кезегінде банктің балансына қаражаттың ақшалай түсуін болжамайды.

Бұл ретте банктердің тиімділігін арттыру және кредиттік операциялардан түсетін кірісті бағалы қағаздар портфелін өсірумен ауыстыру арқылы бұрынғы деңгейге дейін қалпына келтіру мүмкіндігі бағалы қағаздар бойынша кірістіліктің салыстырмалы түрде алғанда төмен болуына, сондай-ақ негізінен мемлекеттік бағалы қағаздарға салымдар түрінде көрініс табатын қорландыруға консервативті тәсіл қолданудың сақталуына байланысты шектеулі.

Өз кезегінде, 2010 жылы банктердің шығыстардың құрылымын оңтайландыру, атап айтқанда банктердің қызметіне қызмет көрсетуге арналған операциялық шығыстарды қысқарту бойынша саясатты жалғастыруына қарамастан, бұл саясат кірістілік деңгейін ұлғайтуға және қызметті тұтынушыларға арналған кредиттік ресурстардың құнын қысқартуға себепші болған жоқ. Мәселен, 2010 жылдың 9 айының нәтижесі бойынша

тарылуы және соның нәтижесі ретінде банктердің тұрақты қызметіне арналған негізгі пайданы әкелетін активтердің азаюы болып табылды (3.1.7-график).

Осы ахуал, тұтастай алғанда банктердің сыйақы алуға байланысты кірістер түріндегі өздерінің негізгі қызметінен түсетін кірісті басқару мүмкіндігін азайтады. Пайыздық кірістердің көлемі төмен болған кезде тартылған ресурстарға қызмет көрсетудің қымбаттығы өз кезегінде банктердің пайыздық спрэдінің төмендеуіне ықпал етеді және тұтастай алғанда банктердің кірістілігіне теріс әсерін тигізеді.

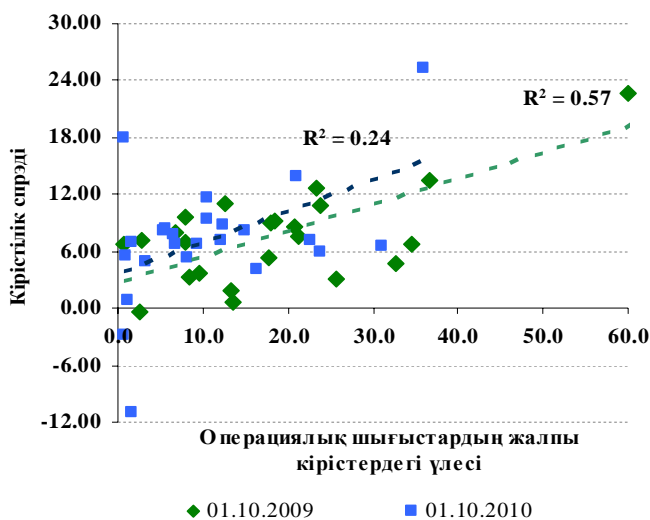
2010 жылдың 9 айының қорытындысы бойынша банктердің рентабельділік көрсеткіштерінің біршама жақсарғанын атап айтуға болады. Банктердің салық салынғаннан кейінгі таза кірісі жыл басындағы жағдай бойынша 2834,2 млрд. теңге зиянмен салыстырғанда 1474,3 млрд. теңге деңгейінде оң қалыптасты. Кірістердің негізгі өсуі үш банктің сыртқы міндеттемелерін қайта құрылымдаудан түскен кірістердің есебінен болды. Банктердің өз міндеттемелерін қайта құрылымдалған банктер тобын есепке алмағандағы таза кірісі өз кезегінде 3 млрд. теңге ғана болды.

Тиісінше, бірінші топтағы банктер активтерінің рентабельділігі жылдық көрсеткіште 2009 жылдың осындай кезеңіндегі 78%-бен салыстырғанда 53,4%, ірі және орта топтағы банктер бойынша 0,56%-бен салыстырғанда 0,26% және басқа банктердікі 0,60%-бен салыстырғанда 0,48% болды (3.1.8-график). Алайда,

банктердің жалпы кірісіндегі операциялық шығыстардың үлесі банктер бойынша орташа алғанда 2009 жылғы осындай кезеңдегі 20% (63%-0,6% ауқымында) салыстырғанда 11% (36%-0,7% ауқымында), бұл ретте банктер бойынша орташа пайыздық спрэд⁸ 2010 жылы 7,2 және 2009 жылы 8,2% болды (3.1.9-график).

3.1.9-график

Банктер қызметінің кірістілігі және тиімділігі (2010 ж. 3-тоқ., жылдық көрсетумен)

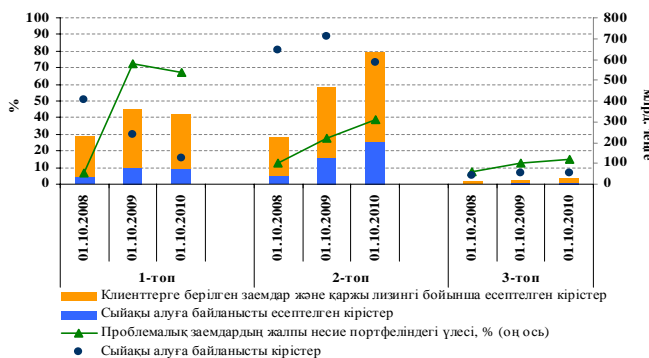

Ескерту: Іріктеуді экономиканың қандай да болмасын жекелеген сегменттерімен шектелмейтін банктер берді
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

Кредиттері бойынша төлемеудің өсуі аясында банктер өз кірістерінің айтарлықтай бөлігін ала алмайды (3.1.10-график). Кіріс әкелетін активтердің көлемі қысқарған және кредиттік ресурстар құны салыстырмалы түрде алғанда тұрақты болған кезде банктердің балансында заемдар бойынша есептелген кіріс көлемінің ұлғайғаны байқалады, бұл заемдарға шынайы қызмет көрсетілген жағдайда нақты ақша ағынына жинақталуы тиіс. Алайда қызмет көрсетілмейтін заемдар көлемінің өсуі іс жүзінде банктердің «айырылып қалған пайыздық кірістерінің» көлемін ұлғайтады және ағымдағы уақыт кезеңінде банктердің тиімділігін жақсартудың бірден-бір шешімі кредиттердің сапасын жақсарту бағытында жұмыс істеу болып табылады.

3.1.10-график

Сыйақы алуға байланысты есептелген кірістер және пайыздық кірістер

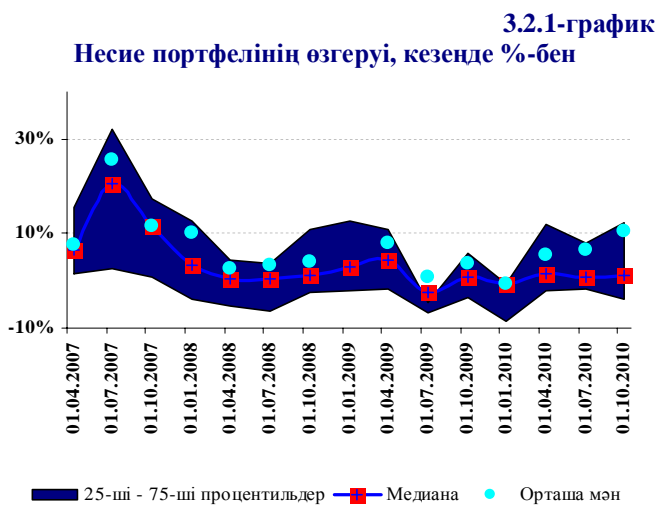
Ескерту: проблемалық заемдар ретінде 2, 4, 5-санаттардың күмәнді заемдары және үмітсіз заемдардың сомалары пайдаланылады
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

⁸ Кірістілік спрэд депозиттер және кредиттер бойынша ставкалар арасындағы айырма ретінде есептеледі. Кредиттер бойынша ставка кезеңдегі кредиттер бойынша пайыздық кірістерді осы кезеңдегі кредиттер бойынша орташа позицияға бөлу арқылы есептеледі. Депозит бойынша ставка кезеңдегі депозиттер бойынша пайыздық кірістерді осы кезеңдегі депозиттер бойынша орташа позицияға бөлу арқылы есептеледі. Банкаралық кредиттер мен депозиттер есептеу кезінде алынып тасталады.

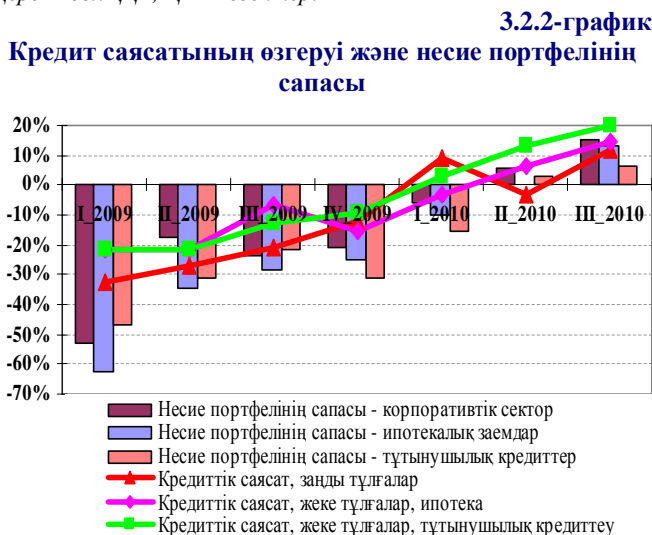
3.2 Банк секторының кредиттік тәуекелдері

Дағдарыстың неғұрлым елеулі теріс салдарларының бірі кредиттік портфель сапасының төмендігі болып қалуда, оның себебі кредиттік тәуекелдерді негізінен 2009 жылы – 2010 жылдың басында материалдандыру болып табылды. Кредиттік портфель сапасының төмендігі және салыстырмалы түрде алғанда тәуекелдің жоғары деңгейі банктердің кредиттік белсенділігін тежейтін факторлар болып қалуда. Сонымен бір мезгілде 2010 жылдың үшінші тоқсанының нәтижелері бойынша банктердің кредиттік белсенділігінің бірқатар жандануы байқалды, оған негізгі себептердің бірі БТА Банкін қайта құрылымдаудың табысты аяқталуы болды.

Банк секторының кредиттік белсенділігін айқындайтын факторлар. 2010 жылдың 9 айы ішінде қайта құрылымдау жағдайындағы банктердің балансынан тыс үмітсіз кредиттерді есептен шығару есебінен болған банктердің кредиттік портфелінің «тарылғаны» байқалды. Мәселен, 2010 жылдың 1-ші жартыжылдығының нәтижелері бойынша банк

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

Ескерту: Нәтижелер қандай да болмасын өлшемнің ұлғаюын / жұмсартуын белгілеген респонденттердің % және қандай да болмасын өлшемнің төмендеуін / қатаңдауын белгілеген респонденттердің % айырмасы ретінде есептелетін таза пайыздық өзгеріс түрінде берілген

Дерек көзі: ЕДБ, ҚРҰБ есептері

қаржыландыруға және қазіргі борыштарды қайта құрылымдауға қысқа мерзімді кредиттер беруімен түсіндіріледі, оның салдары ретінде көптеген ірі кәсіпорындар өз ресурстарын

жүйесінің кредиттік портфелінің жиынтық көлемі 5,3% азайды. Сонымен бір мезгілде үшінші тоқсанның нәтижесі бойынша банктердің кредиттік белсенділігінің өсуі салдарынан осы үрдісте біршама өзгеріс байқалды: 2010 жылғы шілде-қыркүйекте жиынтық кредиттік портфель 1,5% өсті (3.2.1-график).

ҚРҰБ кредиттік нарықтың жай-күйіне тоқсан сайын жүргізетін зерттеулердің нәтижесі көрсетіп отырғанындай, банктердің кредиттік саясатты жұмсарту себептерінің бірі сапалы заемшылардың тапшылығы болып табылды. Екіншіден, қазақстандық ірі банктердің бірі – БТА Банкін қайта құрылымдау – қазақстандық банк жүйесінің болашағында айқындық болмау кезеңінің аяқталғанының белгісі болды және осы арқылы банктердің тәуекелге тәбетін ұлғайтуға ынталандырды (3.2.2-график).

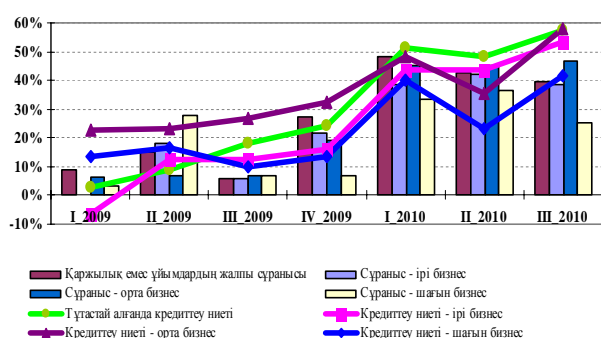
2010 жылы банктерден алынған ақпарат бойынша кредиттік ресурстарға корпоративтік сектор тарапынан да, сол сияқты жеке тұлғалар тарапынан да сұраныстың өскені байқалды. Бұл ретте, егер ірі және шағын бизнес тарапынан кредиттік ресурсқа сұраныстың төмендегені байқалса, орташа бизнес тарапынан ұлғаю байқалды. Ірі кәсіпорындар тарапынан сұраныстың төмендеуі банктердің қатаң кредиттік саясатымен, сондай-ақ банктердің негізінен айналым қаражаттарын

пайдалануды артық санайды. Банктердің ұзақ мерзімді қаржыландыруды ұсынуды қаламауы екі негізгі фактормен түсіндіріледі – сапалы заемшылардың және жобаларды кредиттеу үшін ұзақ мерзімді ресурстардың жетіспеуі (3.2.3-график).

Бөлшек кредиттеу нарығының жандануы негізінен тұтынушылық кредиттеу сегментінде кейбір банктердің белсенділігінің өсуі және халықтың тарапынан тұтынушылық заемдарға сұраныстың ұлғаюы есебінен жүргізіледі. Тұтынушылық кредиттеу көлемінің өсуі елдегі экономикалық ахуалдың тұрақтануының арқасында мүмкін болған тауардың кейбір түріне халықтың тарапынан кейінге қалдырылған сұранысты іске асырумен түсіндіріледі. Сонымен қатар, банктердің тарапынан кредиттеудің осы түрі бойынша, банк секторындағы бизнес көлемінің бірден бір өсу көзі ретінде осы сегментте банктердің арасында бәсекелестіктің болуына байланысты кредиттік саясаттың жұмсарғанын атап айтуға болады (3.2.4-график).

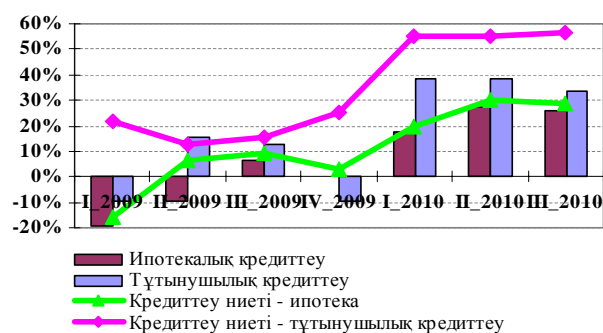
3.2.3-график

Кредиттік ресурстарға сұраныс пен ұсыныстың өзгеруі, респонденттер % (корпоративтік сектор)

3.2.4-график

Кредиттік ресурстарға сұраныс пен ұсыныстың өзгеруі, респонденттер % (жеке тұлғаларға заемдар нарығы)

Ескерту: Нәтижелер қандай да болмасын өлшемнің ұлғаюын / жұмсаруын белгілеген респонденттердің % және қандай да болмасын өлшемнің төмендеуін / қатаңдауын белгілеген респонденттердің % айырмасы ретінде есептелетін пайыздық өзгеріс түрінде берілген. Осы жағдайда диаграммада нақты сұраныстың өзгеруі және кредиттеу ниеті берілген.

Дерек көзі: ЕДБ, ҚРҰБ есептері

Ескерту: Нәтижелер қандай да болмасын өлшемнің ұлғаюын / жұмсаруын белгілеген респонденттердің % және қандай да болмасын өлшемнің төмендеуін / қатаңдауын белгілеген респонденттердің % айырмасы ретінде есептелетін пайыздық өзгеріс түрінде берілген.

Дерек көзі: ЕДБ, ҚРҰБ есептері

Кредиттік портфель сапасының динамикасы. 2009 жылғы 3-тоқсанның аяғынан бастап 2010 жылғы 3-тоқсанның аяғына дейінгі аралықтағы кезеңде банктерді 90 күннен асатын мерзімі өткен заемдардың үлесі бойынша квартильдік бөлудің өзгеруі кредиттік портфель сапасының нашарлау үрдісі банктердің көбіне қозғау салғандығын айғақтайды. Мәселен, бірінші және екінші квартильдегі 17 банктің ішінен төртеуі ғана несие портфельінің сапасын жақсартты. Бұл ретте 90 күннен астам мерзімі өткен заемдардың үлесі бір ғана ірі банкте⁹ медианал мәннен төмен тұр (2010 жылғы 3-тоқсанның аяғында 7,6%).

3.1.1-кесте

90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар заемдардың несие портфельіндегі үлесі бойынша өту матрицасы

		01.10.2010			
		1-квартиль	2-квартиль	3-квартиль	4-квартиль
01.10.2009		2,12%	7,58%	19,54%	69,54%
1-квартиль	1.14%	7	1	1	0
2-квартиль	6.68%	2	5	1	0
3-квартиль	14.24%	0	1	3	4
4-квартиль	56.72%	0	1	3	4

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

квартильге көшті, олардың ішінде сондай-ақ қайта құрылымдалған банктер де бар. Сондай-ақ барлық квартильдер мәндерінің өскенін атап айту қажет, яғни кредиттік портфель

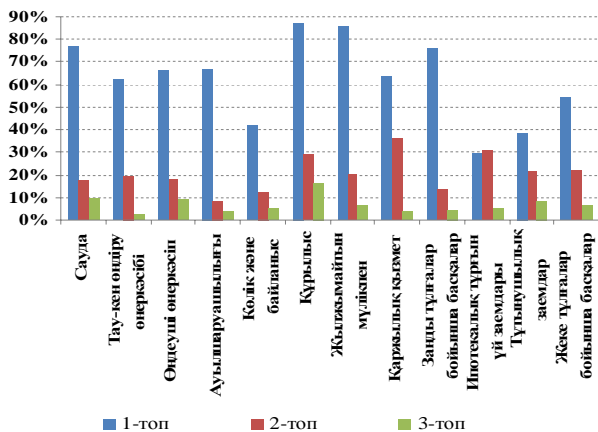
⁹ Осы бөлімде мұнда және бұдан әрі банк жүйесінің жиынтық активтеріндегі активтерінің үлесі 10% және одан көбін құрайтын банктер түсіндіріледі

сапасының нашарлау үрдісі жекелеген ірі банктерде ғана емес, жүйелік сипаты айқын көрінеді (3.1.1-кесте).

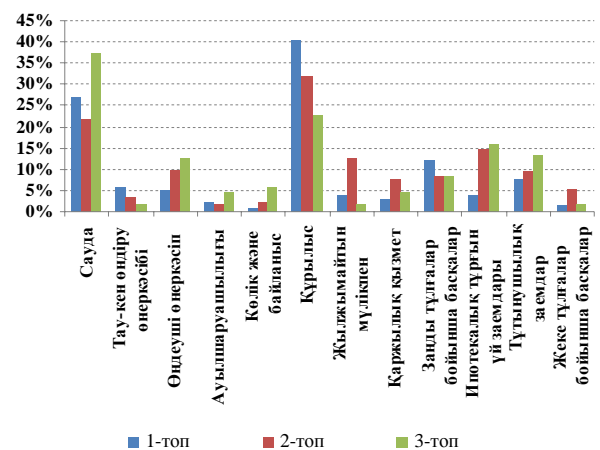
Несие портфелі сапасының банк жүйесі бойынша біріктірілген көрсеткіші 2010 жылы қайта құрылымдаудан өткен үш банктің есебіне енгізген кезде айтарлықтай бұрмаланатынын атап айту қажет. Мәселен, осы банктердің портфельдеріндегі проблемалық заемдардың үлесі (5-санатты күмәнді және үмітсіз заемдар) кредиттеудің әр түрлі бағыттары бойынша кредиттеудің салалық бағыттарына байланысы заңды тұлғаларға заемдар портфелінің 41,7%-дан 87,1%-ға дейін және жеке тұлғаларды кредиттеудің әр түрлі сегменттері бойынша 29,5%-дан 54,2%-ға дейін құрайды. Егер проблемалық банктер тобын және салыстырмалы түрде алғанда шағын банктерді қараудан алып тастайтын болсақ, онда 5-санатты күмәнді және үмітсіз ретінде жіктелген заемдардың орташа үлесі осы банктердің несие портфелінде 25,8% құрайды. Бұл ретте проблемалық кредиттердің неғұрлым көп шоғырлануы экономиканың мынадай салаларына тиесілі болады: қаржы қызметі (кредиттердің 36,2%-ы), құрылыс (28,8%), жылжымайтын мүлікпен операциялар (20,7%), сондай-ақ ипотекалық кредиттеу (31%) (3.2.5-график).

3.2.5-график

Сала бойынша проблемалық заемдардың банктер топтары бойынша саладағы жалпы несие портфеліндегі үлесі, 01.10.2010 ж.

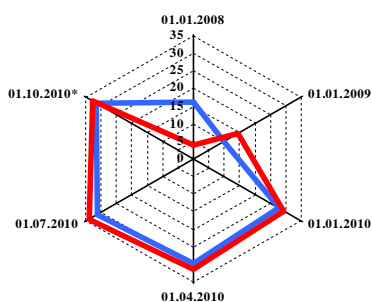
Сала бойынша проблемалық заемдардың банктер топтары бойынша саладағы проблемалық заемдардың жалпы көлеміндегі үлесі, 01.10.2010 ж.

Ескерту: 1) ЕДБ 1-тобына БТА Банк, Альянс банк және Темірбанк кіреді, қалған топтар активтердің нарықтағы үлесі негізінде бөлінеді: 2%-дан көбі - 2-топ және 2% азы - 3-топ;
2) проблемалық заемдар 5-санатты күмәнді және үмітсіз заемдардан тұрады.
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.2.6-график

25 ірі заемшылардың проблемалық заемдарының ЕДБ проблемалық заемдарындағы үлесі

— Ірі заемшылардың күмәнді (5-санатты) және үмітсіз заемдарының барлық күмәнді (5-санатты) және үмітсіз заемдардағы үлесі, %
— Ірі заемшылардың үмітсіз заемдарының барлық үмітсіз заемдардағы үлесі, %

Ескерту: * - Ірі заемшыларға берілген заемдар бойынша ақпарат "HSBC Банк Қазақстан" АҚ ЕБ деректерінсіз берілді, проблемалық заемдар 5-санатты күмәнді және үмітсіз заемдарынан тұрады
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

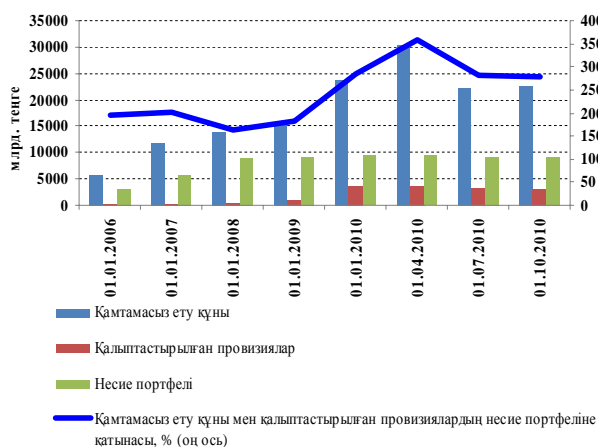
Банктердің кредиттік портфелінің сапасына кредиттік портфельдің шоғырлану деңгейі жеткілікті деңгейде ықпал етеді, бұл ретте 2010 жылы осы ықпал деңгейінің біршама төмендегенін атап айту қажет. Мәселен, банктердің үмітсіз заемдарындағы 25 ірі заемшының үмітсіз заемдары 2010 жылдың үшінші тоқсанының аяғында 32,5% болды (2010 жылдың бірінші жарты жылдығының аяғында 33,8%) (3.2.6-график).

Тұтастай алғанда, провизиялардың жиынтық несие портфеліне қатынасының динамикасы Қазақстанда қолданылатын провизияларды есептеуге қойылатын талаптарға байланысты несие портфелінің сапасымен корреляцияланады; 2010 жылдың үшінші тоқсанының аяғында бұл

арақатынас 32,75% болды. Сондай-ақ 2010 жылдың екінші тоқсанында орын алған, сыртқы борышты қайта құрылымдау үдерісінен өткен банктердің кепілдерді қайта бағалауы және шығындарды тануы себебі бойынша болған қамтамасыз ету құны және қалыптастырылған провизиялар сомасының несие портфеліне қатынасының төмендеуін атап айту қажет (3.2.7-график).

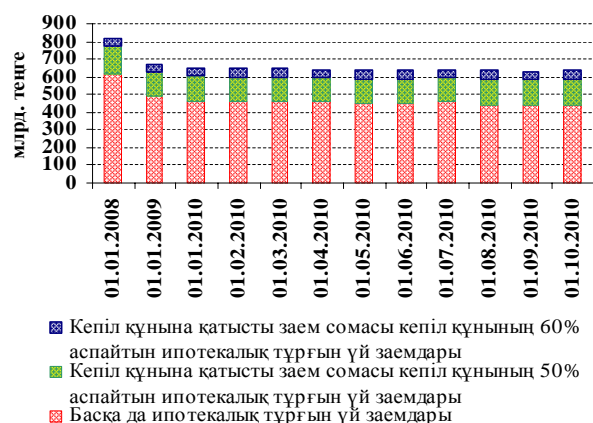
Сонымен қатар, заем құнының қамтамасыз ету құнына арақатынасы бойынша ипотекалық тұрғын үй заемдарын бөлуді талдай отырып, LTV жоғары мәнді заемдардың айтарлықтай басым екендігін атап айтуға болады, бұл жылжымайтын мүлік нарығының төмен баға өлшемдері жағдайында кепілдік қамтамасыз етуді іске асыру қажет болған жағдайда айтарлықтай шығын тәуекелі болып табылады (3.2.8-график).

3.2.7-график
Қамтамасыз ету құнымен және қалыптасқан провизиялармен несие портфелінің орнын толтыру дәрежесі

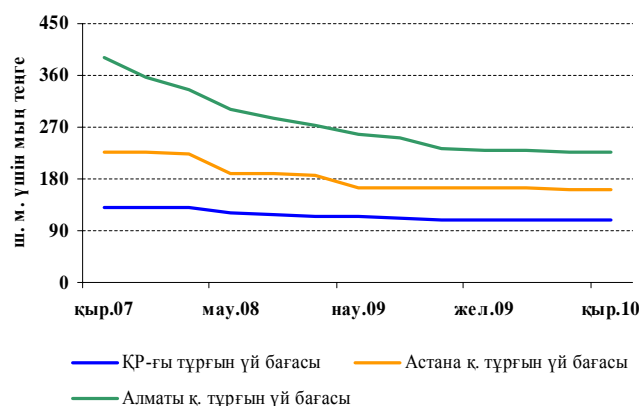
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.2.8-график
ҚР екінші деңгейдегі банктері берген ипотекалық тұрғын үй заемдары бойынша мәліметтер

Дерек көзі: ҚҚА

3.2.9-график
Тұрғын үйдің орташа бағасы, бір шаршы метр үшін мың теңге

Ескерту: Бұл жерде және одан әрі орта баға деп мынадай 4 бағаның ортасы алынады: жаңа үлгідегі үйді сату және жайлы емес, жайлы және элиталық тұрғын үйлерді қайта сату

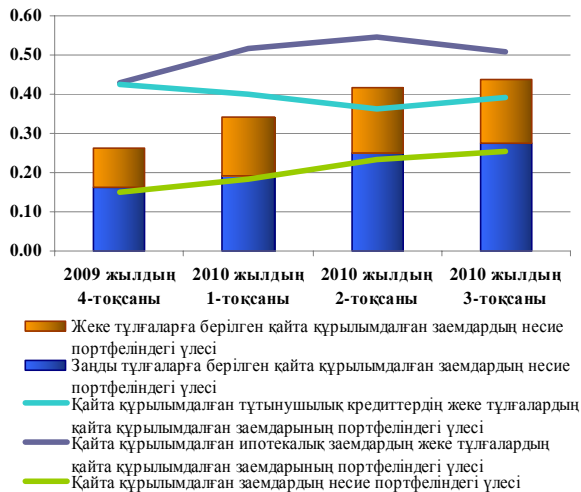
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

2009 жылдың 3 тоқсаннан бастап заемдардың айтарлықтай бөлігін қамтамасыз ету болып табылатын жылжымайтын мүлік бағасын салыстырмалы түрде тұрақтандыру байқалады. Сонымен бірге 2009 жылдың ортасына дейін орын алып келген (Алматыда – 2010 жылдың 3 тоқсанға дейін) жылжымайтын мүлік бағасының айтарлықтай төмендеуі 2008-2010 жылдары банктердің несие портфелі сапасының төмендеуіне алып келген факторлардың бірі болып табылды (3.2.9-график). Көптеген банктердің кепілде тұрған жылжымайтын мүлікті бағалау және қайта бағалау бойынша саясаты жылжымайтын мүлік бағасының өзгеруі мен LTV көрсеткішінің өзгеруі арасында біршама уақытша лагтың болуын айқындайды.

Банктер несие портфелінің сапасын басқару мақсатында несие портфелін қайта құрылымдауға белсенді түрде жүгінеді. Мәселен, банктер ҚРҰБ-нің сұратуына байланысты ұсынған ақпаратқа сәйкес¹⁰ 2010 жылдың 3 тоқсанының аяғында заңды тұлғалардың қайта

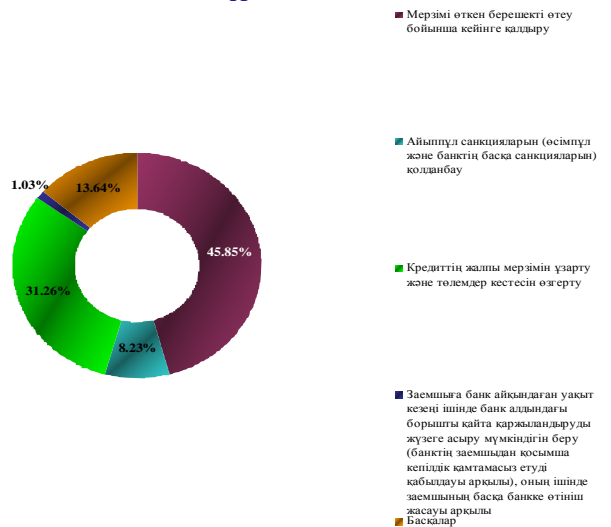
¹⁰ Деректерді Ұлттық Банктің 2010 жылғы қарашадағы арнайы сұратуына жауап ретінде 12 ірі және орташа банк ұсынған. Ұсынылған ақпараттың дұрыстығына банктер жауап береді.

3.2.10-график Қайта құрылымдалған заемдар портфелі

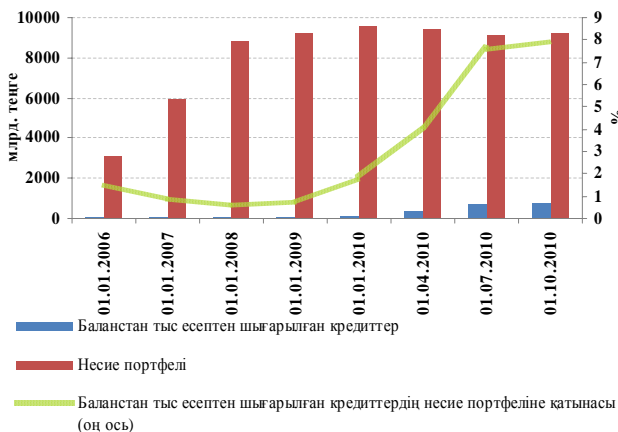

Ескерту: 12 банктердің сұратуы бойынша деректер
Дерек көзі: ЕДБ, ҚРҰБ есептері

3.2.11-график Қайта құрылымдау ұсынылған өлшемдердің құрылымы

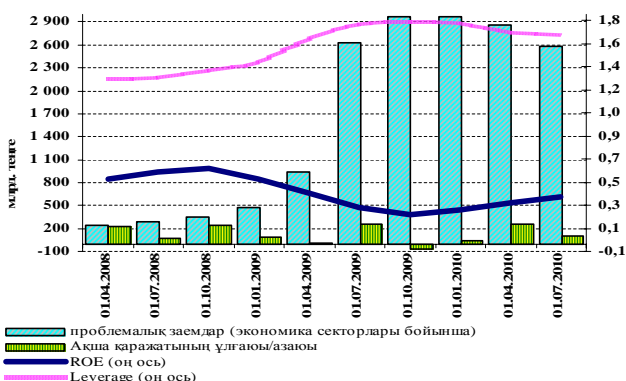

3.2.12-график Баланстан тыс есептен шығарылған кредиттердің жиынтық несие портфеліне қатынасы

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.2.13-график Корпоративтік сектордың төлем қабілеттілігі факторлары

Ескерту: 1) Үй шаруашылықтарын қоспағандағы деректер
2) Экономиканың секторлары бойынша проблемалық заемдар – 5-санаттың күмәнді + экономиканың секторлары бойынша үмітсіз заемдар
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

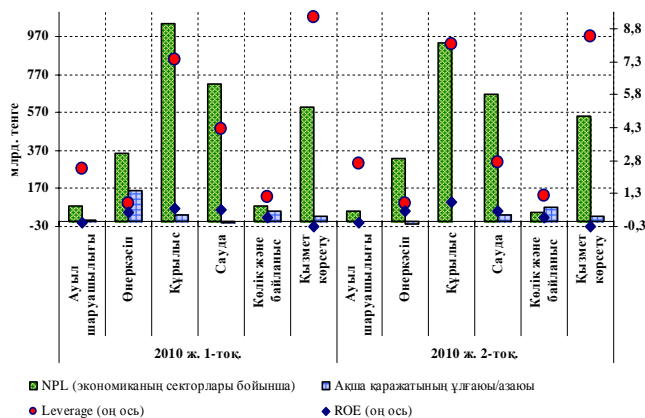
дефолтынан кейін банктерге өтетін кепілге салынған мүлікті басқару тетіктерінің

құрылымдалған заемдарының үлесі 28%, жеке тұлғалардың үлесі – 16%. Жеке тұлғаларға заемдар портфелінің шеңберінде қайта құрылымдау ипотекалық заемдарға қатысты неғұрлым қарқынды қолданылады. 2010 жылдың 3 тоқсанының аяғында жеке тұлғалардың қайта құрылымдалған портфеліндегі ипотекалық кредит үлесінің мәні 51% тең болды. Тұтынушылық кредиттерді қайта құрылымдауға қатысты алатын болсақ, ол барынша баяу қарқынмен жүреді (2010 жылғы 9 айдың аяғында – 39%) (3.2.10-график). Қайта құрылымдаудың негізгі түрлері мыналар болып табылады¹¹: мерзімі өткен берешекті өтеу бойынша кейінге қалдыруға рұқсат беру (46%) және кредиттің жалпы мерзімін ұзарту және төлемдер мерзімін өзгерту (31%) (3.2.11-график).

Үмітсіз заемдар көлемінің өсуіне осы заемдарды баланстан есептен шығару көлемінің төмен болуы да себепші болады. Бірінші жартыжылдықта баланстан есептен шығарылған заемдар көлемінің ұлғаюы ең алдымен, осы заемдарды есептен шығарудың қарқындылығы және сыртқы борышын қайта құрылымдау барысындағы банктердің балансына шығынға қабылдау есебінен жүргізілді. Тұтастай алғанда банктер жүйелік деңгейде проблемалық заемдарды баланста ұстау саясатын ұстанады, бұл проблемалық заемшылар салынған мүлікті басқару тетіктерінің

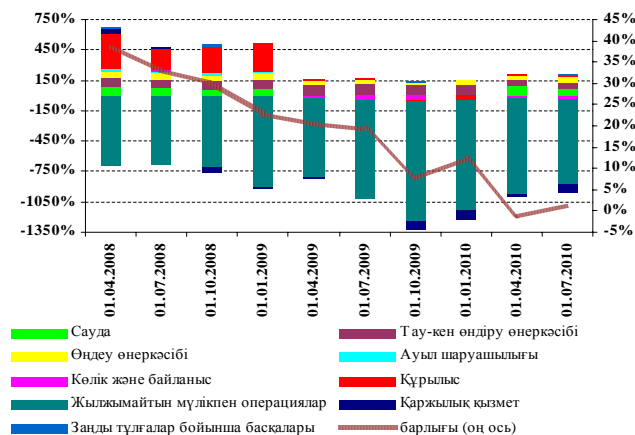
¹¹2010 жылдың үшінші тоқсанының аяғындағы деректерге сәйкес.

3.2.14-график
Экономиканың секторлары бойынша корпоративтік сектордың төлем қабілеттілігі факторлары

Ескерту: үй шаруашылықтарын қоспағандағы деректер
 Дерек көзі: ҚҚА, ҚРСА, ҚРҰБ есептері

3.2.15-график
Корпоративтік сектордың валюталық позициясының меншікті капиталға қатынасы

Ескерту: Валюта позициясы – ірі және орта кәсіпорындар бойынша шетел валютасындағы қаржы активтері және міндеттемелер арасындағы, шетел валютасындағы операциялық қызметтен түскен ақша қаражатының түсуіне түзетілген айырма (жылдық көрсетумен)
 Меншікті капитал – ірі және орта кәсіпорындардың меншікті капиталы
 Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

Отырғандықтан осы салалар өте жоғары кредиттік тәуекелдерге ие болып отыр және 2010 жылғы екінші тоқсандағы деректер бойынша міндеттемелердің меншікті капиталға қатынасы ауылшаруашылығының 2 саласында көп және қызмет көрсетудің 8 саласында көп (3.2.14-график). Тұтастай алғанда салалар бойынша оң динамика ретінде 2010 жылғы екінші тоқсанда бірінші тоқсанмен салыстырғанда проблемалық кредиттердің аздап қысқаруын байқауға болады.

Корпоративтік сектордың қаржылық жай-күйінен басқа компаниялардың тұрақтылығына ықпал ететін тағы бір фактор кәсіпорынның валюта позициясы болып табылады. Ең көп тәуекелі бар кәсіпорындарға 2010 жылғы екінші тоқсанда жылжымайтын мүлікпен операциялар салаларына кіретін кәсіпорындарды және қаржы қызметін жатқызуға болды, себебі осы саладағы кәсіпорынның ең көп қысқа ашық позициясы бар. Осы салалар бойынша валюта позициясының меншікті капиталға қатынасы тиісінше -848,5% және -78,3% болды (3.2.15-график).

Алайда, егер динамикадағы осы көрсеткішті салыстырсақ, онда осы секторлар бойынша ашық қысқа позиция азайды. Кен өндіру өнеркәсібі және сауда салаларына жататын

болмауымен және қазіргі кезге дейін провизияларды қалпына келтіруден кірістерге салық салу мәселесінің реттелмей отырғанымен түсіндіріледі (3.2.12-график).

Корпоративтік сектордың кредиттік тәуекелі.

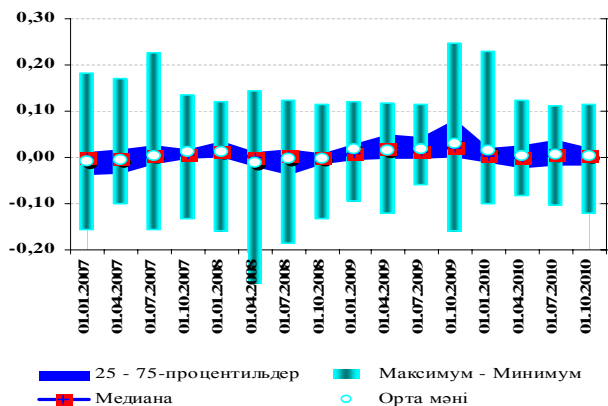
Корпоративтік сектордың кредиттік тәуекелге ықпал ететін фактор ретінде негізгі қаржылық көрсеткіштері тұрғысынан алғанда заем қаражатының меншікті капиталға (қаржы левереджі) қатынасының аз ғана азайғанын және кәсіпорындар қызметі тиімділігі көрсеткіштерінің (ROE) ұлғайғанын атап айту қажет (3.2.13-график).

Сондай-ақ, 2010 жылғы екінші тоқсанның аяғында ірі және орта кәсіпорындар бойынша банктердің есеп айырысу шоттарындағы ақша қаражатының 105 млрд. теңгеден астам ұлғаюы байқалады, бұл корпоративтік сектордың банктер алдындағы қазіргі берешегін ішінара жабу мүмкіндігі туралы айтуға жағдай жасайды. Өткен тәжірибені ескере отырып, ROE көрсеткішінің ұлғаюы, ақша қаражаты қалдығының ұлғаюы және қаржы левереджінің қысқаруы экономиканың секторлары бойынша проблемалық заемдардың азаюына әкелетінін атап өткен жөн. Сонымен қатар уақытта корпоративтік секторда проблемалық салаларда қалып отыр, оларға ауылшаруашылығын және қызмет көрсетуді жатқызуға болады. Меншікті капиталдың рентабельділігі бұрынғысынан теріс болып қалып

кәсіпорындардың үлкен ашық ұзын валюта позициясы бар. Осы салалар бойынша валюта позициясының меншікті капиталға қатынасы барынша оң мәнге (тиісінше 70,3% және 61,9%) ие болып отыр, бұл теңге/доллар бағамының нығаюы кезінде туындауы мүмкін осы салалардағы жоғары валюта тәуекелінің бар екендігін көрсетеді.

3.2.16-график

ЕДБ-ның АҚШ долларындағы валюталық нетто-позициясының меншікті капиталға қатынасы

Ескерту: БТА Банк, Темірбанк және Альянс Банк меншікті капиталының теріс мәніне байланысты іріктеуден алынып тасталды.

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

банктер бойынша ашық ұзын және қысқа валюта позициялары қысқа позициялардың аздаған басымдылығымен шамамен бірдей.

Егер корпоративтік секторды тұтастай алғанда қарайтын болсақ, онда 2010 жылғы екінші тоқсанда 2010 жылғы бірінші тоқсанмен салыстырғанда валюта позициясының меншікті капиталға қатынасы ұлғайды. 2010 жылғы 2-тоқсандағы осы мән 1,3% болды, бұл тұтастай алғанда корпоративтік сектор бойынша валюта тәуекелінің елеусіз деңгейін көрсетеді.

Корпоративтік сектордың жай-күйінің жақсаруы туралы кәсіпорындар дефолты ықтималдылығының шамалы азаюы көрсетеді (2-бокс).

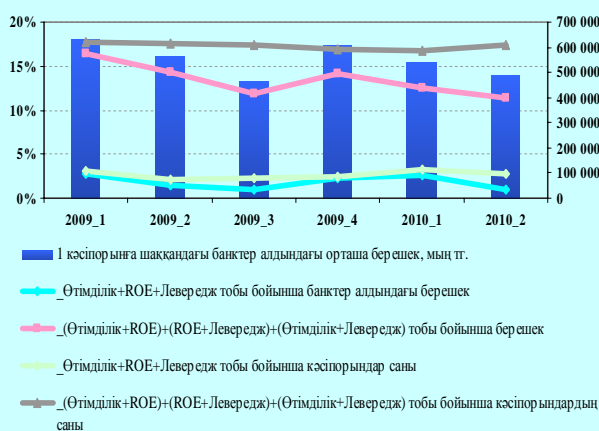
Бұрын теріс капиталы бар қайта құрылымдалған банктер іріктеуден алынып тасталғанымен банк секторының валюта позициясы нормативтік мәндер шегінде қалыптасты (3.2.16-график). Сонымен қатар

2-бокс

Корпоративтік сектордың қаржы тұрақтылығының тәуекелдері (ірі және орта кәсіпорындар)*

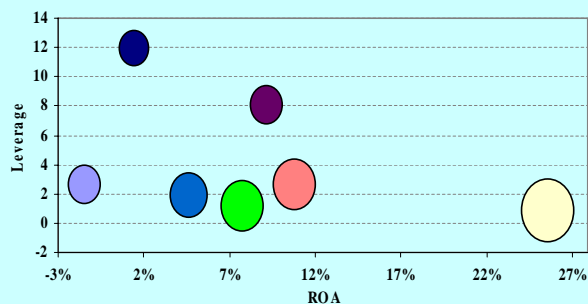
Бір кәсіпорынды есепке алғанда банктер алдындағы орташа берешектің біртіндеп қысқаруына қарамастан берешектің және левередждің жоғары деңгейі корпоративтік сектор тәуекелінің мәнді факторы болып табылады, мұнда корпоративтік сектордағы оң үрдісті көрсете отырып, кірістілік және өтімділік аздап өсуде.

1-график Дефолт тәуекелінің көрсеткіштері **

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

2-график Тәуекелдерді салалар бойынша бөлу (2-тоқ. 2010)

Ескерту: Нүктенің мәлішері ағымдағы өтімділіктің деңгейіне сәйкес келеді

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

Кәсіпорындардың үлесі және дефолттың көтеріңкі тәуекелі бар топтағы берешегінің (барлық үш өлшемдер: өтімділік, левередж және кірістілік бойынша барынша нашар көрсеткіштер) үлесі өткен кезеңмен салыстырғанда аздап төмендеді және тиісінше 2,75% және 1,02% болды. Тәуекелдің

екі факторы да бар кәсіпорындар санының (ең аз дегенде тәуекелдің екі факторы бар кәсіпорындардың тобы) аздап көтерілгендігіне қарамастан, осы топ бойынша берешек төмендей түсті (1-график).

Корпоративтік секторға арналған борыштық жүктеме жоғары деңгейде сақталып отыр. Ең аз дегенде, берешек бойынша екі «ең нашар» көрсеткіштердің мәндері*** бар топқа кіретін кәсіпорындардың банк секторындағы заемдарының үлесі 2010 жылғы екінші тоқсанда барлық заемдардың 19,2% болды, оның ең көп үлесі ауылшаруашылығы кәсіпорындарына - 3,4%, өндеуші өнеркәсібінің кәсіпорындарына – 4% және құрылысқа – 5,3% тиесілі.

Тәуекелдерді салалық бөлу бойынша сақталып отырған үрдіс дефолттың барынша жоғары тәуекелінің мынадай салаларда бар екендігін көрсетті: (1) жылжымайтын мүлікпен операциялар, жалға алу және тұтынушыларға қызмет көрсету, (2) ауылшаруашылығы, (3) құрылыс (2-график), бұл ретте банк секторы корпоративтік сектордың жай-күйін одан әрі сауықтыру мақсатында жұмыс істемейтін заемдарды қайта құрылымдау бойынша белсенді жұмыс жүргізуді жалғастырады.

* Методологияны барынша жан-жақты талдау Қаржы тұрақтылығы туралы 2007 жылғы есепте Арнайы зерттеулер бөлімінде берілген.

** Кәсіпорындардың дефолты тәуекелінің көрсеткіштері:

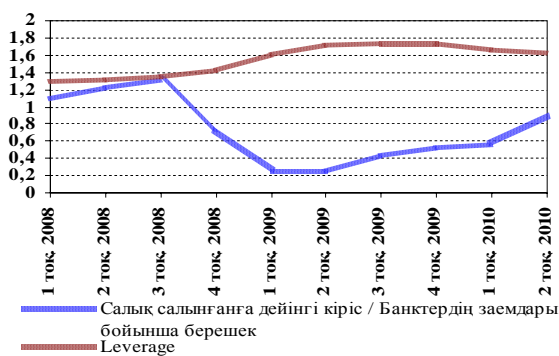
Өтімділік+ROE+Лeverедж – өтімділігі төмен***, капиталдың төмен рентабельділігімен*** және берешектің жоғары деңгейі бар кәсіпорындарды қамтитын дефолттың ең көп тәуекелінің аймағы;

Ең нашар мәндері бар екі көрсеткіштің қатар болуы, мысалы - Өтімділік+ROE, екі факторлық тәуекелдің көрсеткіші болып табылады, яғни кәсіпорын өзіне өтімділіктің ең төменгі көрсеткішін және сонымен бір мезгілде капитал рентабельділігінің төменгі көрсеткішін үйлестіреді;

*** Көрсеткіштердің «ең нашар» мәндері – 25 процентильге дейін топқа кіретін Өтімділіктің төменгі көрсеткіштері мен ROE және 75 процентильден астам топқа кіретін leverедж жоғары көрсеткіштері

Кәсіпорындардың өзінің міндеттемелер бойынша жауап беру қабілетінің өсуі банктер алдындағы берешекке қатынасы бойынша салық салуға дейінгі кірістің өсу фактісін және дағдарысқа дейінгі кезеңге жақындайтынын растайды (3.2.17-график).

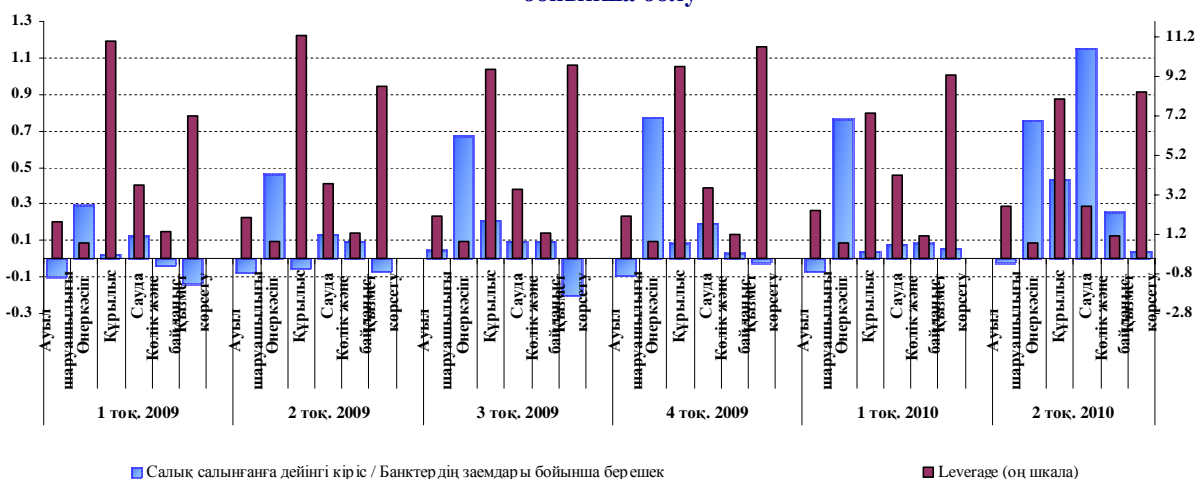
3.2.17-график
Корпоративтік сектордың кірістері және берешегі

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

Осылайша, корпоративтік секторда көрсеткіштер біртіндеп жақсарады, алайда бұл барлық салалар бойынша болмайды. Осы көрсеткіш бойынша ауылшаруашылығы және қызмет көрсету барынша проблемалық болып қалып отыр (3.2.18-график). Құрылыс саласында 2010 жылғы алғашқы екі тоқсан үшін банктер алдындағы берешекке салық салғанға дейінгі кірістер қатынасының ұлғаюы байқалады, оның салдарынан осы сала бойынша болашақта кредиттік

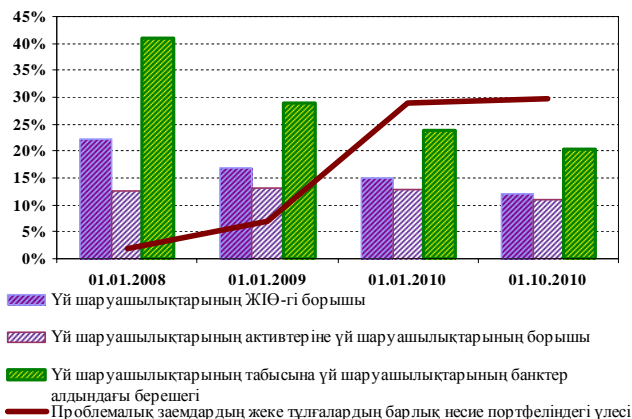
3.2.18-график
Салық салғанға дейінгі кірістің банк секторы алдындағы берешекке қатынасын секторлар бойынша бөлу

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

тәуекелдің біртіндеп азаюын күтуге болады. Осылайша, елде ахуалды тұрақтандыру салалардың көпшілігі бойынша корпоративтік сектор көрсеткіштерінің біртіндеп жақсаруына әкеледі, бұл бұдан әрі кәсіпорындардың банктер алдындағы өз міндеттемелері бойынша жауап беру мүмкіндіктеріне оңтайлы әсер етеді.

3.2.19-график
Үй шаруашылықтарының төлем қабілеттілігі факторлары

Дерек көзі: ҚРСА, ҚҚА, ҚРҰБ есептері

жеке тұлғалар арасында проблемалық кредиттердің ұлғаюы қарқынының баяулауына әкелді және кредиттеудің осы секторы бойынша кредиттік тәуекелдің бұдан әрі қысқаруын күтуге мүмкіндік береді (3-бокс).

Үй шаруашылықтарының кредиттік тәуекелі.

Үй шаруашылықтарында да қаржы жағдайы жақсарды. Борыштың ЖІӨ-ге үлесі (01.10.2010 жылғы – 12% астам) және борыштың үй шаруашылықтарының активтеріне қатынасы (2010 жылғы 3-тоқсанның аяғында – 11% аз) біртіндеп қысқаруда (3.2.19-график).

Кірістің ұлғаюы және банктер алдындағы берешектің қысқаруы олардың арасындағы қатынастардың 2008 жылдың басындағы 41%-дан 2010 жылғы қыркүйектің аяғында 20%-дан астамға дейін қысқаруға әкелді. Осы көрсеткіштердің жақсару жағына өзгеруі

3-бокс

Халықтың кірістері мен шығыстарын бөлуді біркелкі бағалау

Кірістерді біркелкі емес бөлудің біртіндеп қысқаруы халықтың өмір деңгейіне оң үрдісті көрсетеді. Бұдан басқа ортадан жоғары кірісі бар топтарда қаражатты жинақтау үрдісі байқалады.

Зерттелетін үй шаруашылықтарындағы халықтың саны барлық топтар бойынша өседі, 15% дерлік халықтың үлесі кіріс деңгейі ортадан жоғары халықтың топтарында шоғырланған. Өткен кезеңмен салыстырғанда үй шаруашылықтарының болжамды кірісі 5%-ға ұлғайды, мұнда топтардың көпшілігінде үй шаруашылықтарына арналған борыштық жүктеменің едәуір өсуі салдарынан тұтыну шығыстарының төмендеуі және банктік қаржыландырудың азаюы байқалады. Тұтыну шығыстары кіріс деңгейі барынша жоғары халықтың топтарына арналған болжамды кірістердің ең көп үлесіне ие болып отыр, осы арқылы үй шаруашылықтарының біркелкі емес кірістері азая отырып, Джини* коэффициентінің төмендеуін көрсетеді, оның мәні 2009 жылдың аяғында 0,267 болды, ал 2008 жылғы осындай кезеңде осы көрсеткіш 0,288 деңгейде болды.

1-кесте

2009 жылы тұтыну үшін пайдаланылған, жан басына шаққандағы айлық табыс бойынша борыштық жүктеме

теңге	5000 дейін	5001 - 10000	10001 - 15000	15001 - 20000	20001 - 25000	25001 - 30000	30001 - 35000	35001 - 40000	40001 - 45000	45001 - 50000	50000 астам
Халықтың зерттеліп отырған үй шаруашылықтарындағы үлесі, жалпы зерттеліп отырған халықтан, %	0,11	8,02	26,94	23,70	16,23	9,80	5,63	3,64	2,01	1,38	2,56
Борышқа қызмет көрсету/қолда бар кіріс, %	2,14	1,44	1,98	2,85	3,73	4,07	4,63	4,55	5,96	6,95	8,08
Тұтыну шығыстары/қолда бар кіріс, %	70,1	77,4	79,3	78,8	81,5	83,7	87,4	90,8	92,1	92,7	98,8

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

* Джини коэффициенті – кірістердің теңсіздік индексі. Джини коэффициентінің мәні 0 – 1 аралығында түрленеді, бұл ретте көрсеткіштің мәні жоғары болған сайын қоғамда кірістер соғұрлым тең бөлінбейді (ҚРСА есептейді).

Банктерді стресс-тестілеу.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің кредиттік тәуекелге өзгеру ықпалын және банктердің капиталына қысымды бағалау мақсатында ҚРҰБ банк секторына¹² стресс-тестілеу жүргізді. Brent маркалы мұнай бағасының бір баррель үшін 76,91 АҚШ долл. (2010 жылғы 3-тоқсан үшін баға) бір баррель үшін 25 АҚШ долл. дейін өзгеруі негізгі сценарий болып табылады. Стресс-сценарий кезінде баға 2011 жылғы үшінші тоқсанға дейін біртіндеп құлдырайды, күйзелісті сценарий кезінде баға 2010 жылғы 4-тоқсанда бір баррель үшін 25 АҚШ долл. дейін азаяды және 2011 жылғы 3-тоқсанға дейін осы деңгейде сақталады.

Стресс-тестілеу мынадай екі модельді пайдалана отырып жүргізілді: макроэконометрикалық және панельдік. Макроэконометрикалық модельде күйзеліс жекелеген салалар бойынша (өнеркәсіп, құрылыс, сауда) нақты ЖІӨ мәніне, ал панельдік модельде – маусымда бәсеңдеген нақты ЖІӨ-ге және Қазақстан бойынша жылжымайтын мүліктің бағасына салынды.

Макроэконометрикалық модель үш кезеңнен тұрады:

1) мұнай бағасының, Ресейдің ЖІӨ-не және теңгенің/доллардың номиналды айырбастау бағамының экономиканың өнеркәсіп, құрылыс және сауда салалары бойынша Қазақстанның нақты ЖІӨ-не өзгерісінің ықпалын бағалау;

2) алынған тәуекел факторын қалыпты бөлуге ауыстыру;

3) қалыпқа келтірілген тәуекел факторын салалар арасындағы түзетулер арқылы басқа салаларға ауыстыру және алынған тәуекелдің ықпалымен банктердің несие портфелінің өзгеруін бағалау.

Панельдік модельде ЖІӨ-нің өзгеруіне, экономикадағы кредиттердің ЖІӨ-ге қатынасына, жылжымайтын мүлік бағасының және мұнай бағасының банктердің несие портфелінің өзгеруіне ықпалын тікелей бағалайтын теңдеу алынды.

Бұл ретте модельдерде мынадай болжамдар жасалды:

макроэконометрикалық модель үшін:

- салалық бөлудегі кредиттердің үлесі барлық болжамды кезең бойынша өзгермейді және 01.10.2010 жылғы үлеске тең болады;

- активтер, капитал және несие портфелі 01.10.2010 жылғы деректерге тең болып қабылданды және болжамды кезеңнің аяғына дейін өзгермейді;

панельдік модель үшін:

- банк жүйесіндегі активтердің жиынтық үлесіндегі активтердің үлесі 01.10.2010 жылғы деңгейде қалады;

- шығыстардың кірістерге қатынасы 2010 жылғы 3-тоқсандағы деңгейде болады;

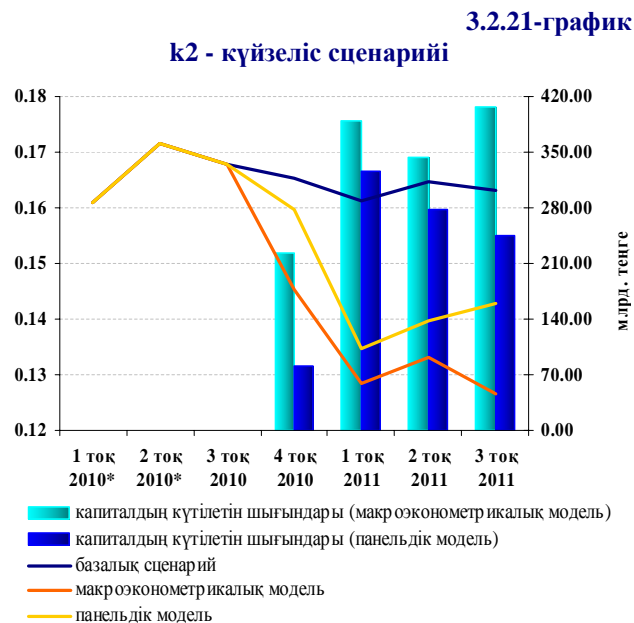
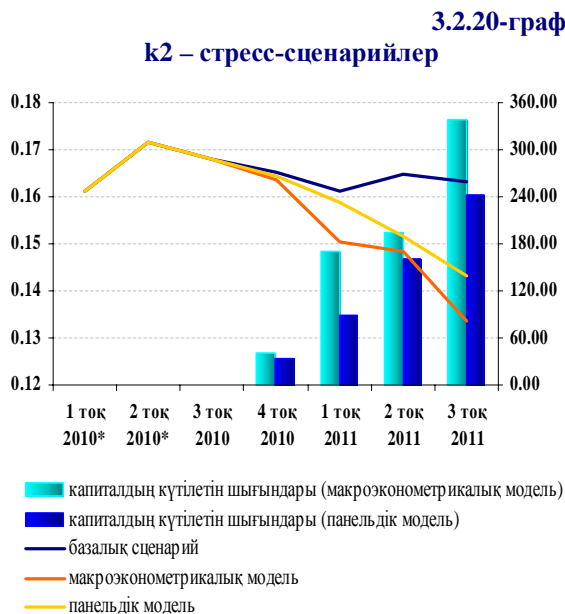
- экономикадағы кредиттердің ЖІӨ-ге түсу қатынасы 01.10.2010 жылы белгіленген трендке сәйкес болады.

Бағалау іріктеу бойынша жүргізілді, оған күйзеліске ұшыраған салаларда (өнеркәсіп, құрылыс және сауда) кредиттеуді жүзеге асырған және 01.10.2010 жылы активтердің жиынтық көлемінде кемінде 0,1% активтердің үлесі бар банктер қосылды. Осы талапты 19 банк, оның ішінде қайта құрылымдалған банктер қанағаттандырды.

Стресс-тестілеу нәтижесінде тандап алынған 19 банктің ішінде 4 банк капиталдың жеткіліктілік нормативтері бойынша талаптарды бұзады және банктердің біреуі 0,12 және 0,10 аралығындағы шекаралық аймақта тұр, бірақ осы банктің мәртебесін ескере отырып k2 капиталдың жеткіліктілік нормативін бұзушылық болған жоқ. Алайда іріктеуге қаржылық жай-күйі тұрақты емес банктер қосылғанын ескеру керек.

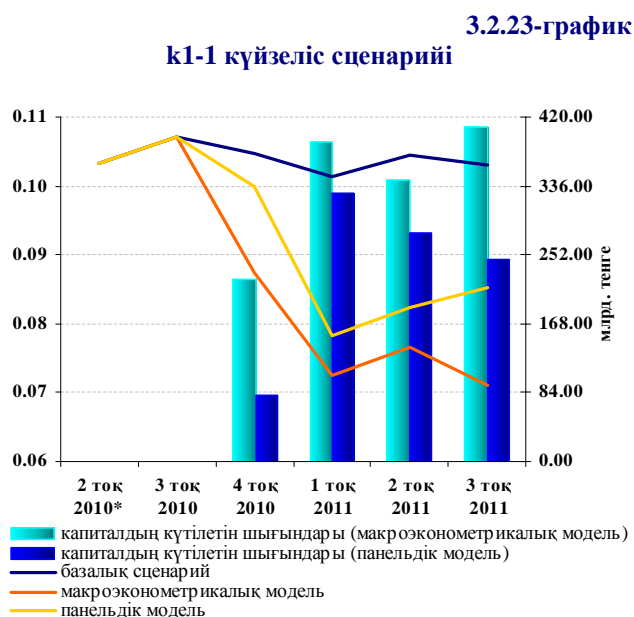
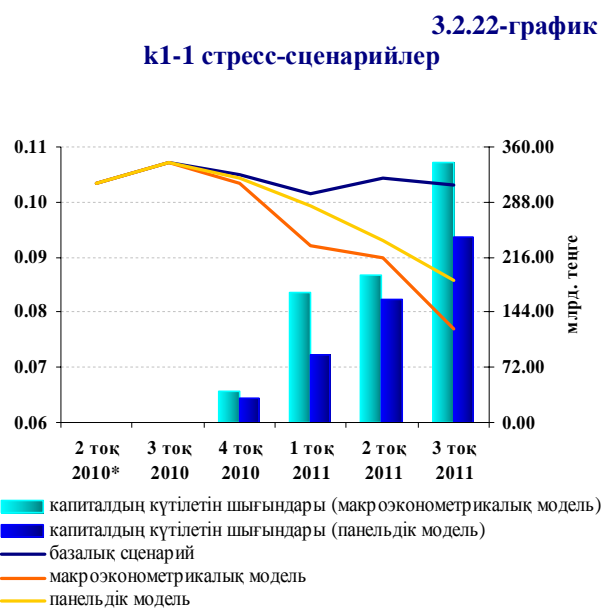
¹² Deutsche Bundesbank қатысуы мен IFO Working papers №85 «Methodology of stress test for the Kazakh banking system» материалдары бойынша, 2010 жылғы сәуір

Іріктеу бойынша жалпы көрініске келетін болсақ, капиталдың күтілетін шығыны стресс-сценарий кезінде 40,5-тен 339,1 млрд. теңгені және күйзеліс сценарийі бойынша 80,3-тен 407,4 млрд. теңгені құрайды. Бұл ретте стресс-сценарий шығынның біртіндеп өсуінен болды (3.2.20-график), және капиталдың ең көп шығыны 2011 жылғы 3-тоқсанға тиесілі, ал ең көп мәні макроэконометрикалық модельге сәйкес келіп 339,1 млрд. теңге болды. Осы мән кезінде k2 коэффициенті 0,1334 тең. Күйзеліс сценарийінде капитал шығыны секірмелі түрде өзгеріп отырады (3.2.21-график).

Ескерту: 19 банк үшін есептелді
2010 жылдың 1 және 2 тоқсандары теріс капиталының болуына байланысты БТА қосылмай есептелді
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

Капитал шығынының ең көп мәні, бұрынғысынша, 2011 жылғы 3-тоқсанға тиесілі, бірақ 2011 жылғы 1-тоқсанда да шығын айтарлықтай болды. Капиталдың барынша шығыны макроэконометрикалық модель бойынша алынды және 2011 жылғы 1-тоқсанда 389,4 млрд. теңге, ал 2011 жылғы 3-тоқсанда – 407,4 млрд. теңге. Капиталдың ең көп шығыны кезіндегі k2 капитал жеткіліктілігі нормативінің мәні күйзеліс сценарийі кезінде 2011 жылғы 3-

Ескерту: 19 банк үшін есептелді
2010 жылдың 1 және 2 тоқсандары теріс капиталының болуына байланысты БТА қосылмай есептелді
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

тоқсанда 0,1266 тең болды. Сонымен қатар 1-ші деңгейде қаралатын банктердің капиталына ықпалын есептеуге арналған k1-1 коэффициентінің өзгеруі де бағаланды. Стресс-сценарий кезінде (3.2.22-график) k1-1 ең аз мәні 2011 жылғы 3-тоқсанға тиесілі және 0,077 болды. Күйзелісті сценарий кезінде (3.2.23-график) k1-1 ең аз мәні 2011 жылғы 3-тоқсанға тиесілі және 0,071 (макроэконометрикалық модельдің деректері) тең.

Стресс-тестілеу нәтижесінде банктерді іріктеу бойынша тұтастай алғанда, k1-1 және k2 коэффициенттері бойынша нормативтік мәнді бұзушылықтар болған жоқ, себебі дағдарыстан кейінгі іріктеуге кірген банктердің бәрі іс жүзінде k1-1 және k2 коэффициенттерінің мәнін нормативтен едәуір асатын деңгейде қолдайды. Сонымен қатар алынған нәтижелердің тек бір күйзеліс өлшемінің ықпалын бағалайтындығын атап өткен жөн, егер мұндай күйзелістер бірнеше рет болатын болса, онда нәтижелер айтарлықтай ерекшеленеді.

Бұдан басқа, ҚҚА банк секторының түрлі көрсеткіштерге сезімталдылығына талдау жүргізеді (4-бокс).

4-бокс

01.10.10ж. жағдай бойынша Қазақстан Республикасының банк жүйесін стресс-тестілеу

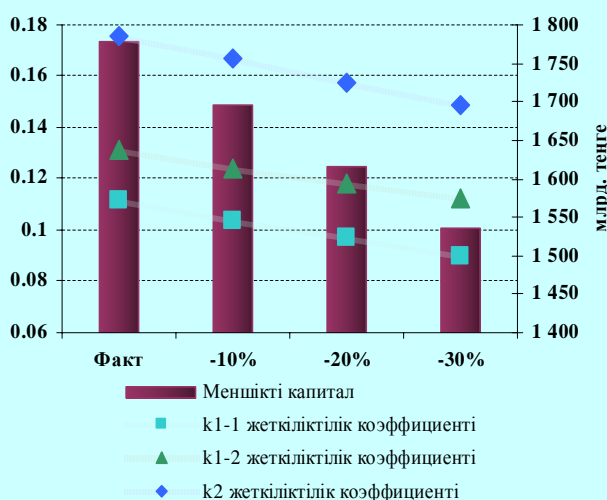
ҚҚА банк жүйесінің тұрақтылығын тексеруді жүзеге асыру мақсатында қажетіне қарай сезімталдыққа талдауды жүзеге асырады, онда банк секторына қолайсыз факторлардың ең көп ықпалы есептелінеді. Бұл ретте, валюталардың айырбастау бағамы, жылжымайтын мүлік бағасы және несие портфелі сапасының нашарлауы сияқты факторлар қаралады.

Валюталардың айырбастау бағамының өзгеру сценарийі

Банктердің шетел валютасындағы талаптары мен міндеттемелерінің құрылымында ең көп үлес салмағын АҚШ долларындағы талаптар мен міндеттемелер алады. 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша осы көрсеткіштің үлесі тиісінше 88,2% және 88,6% болды. Осыған байланысты стресс-тестілеу АҚШ доллары бойынша ашық валюта позициясы негізінде жүзеге асырылды.

Теңгенің АҚШ долларына бағамының 10%, 20% және 30% әлсіреу сценарийі қаралды. Мәселен, егер 01.10.2010 жылы теңгенің АҚШ долларына бағамы 148,46 болса, онда сценарий оның 163,3; 178,2; 193,0 дейін әлсіреуін білдіреді. Бұл ретте, кредиттік тәуекелдің өзгеруіне байланысты нақты және есеп айырысулар нәтижесінде алынған активтер сомаларының айырмасынан провизиялар 20%-ға ұлғайды.

1-график
2010 жылғы 1 қазандағы стресс-тестілеу
(АҚШ доллары бойынша айырбастау бағамының ұлғаюы)

Дерек көзі: ҚҚА

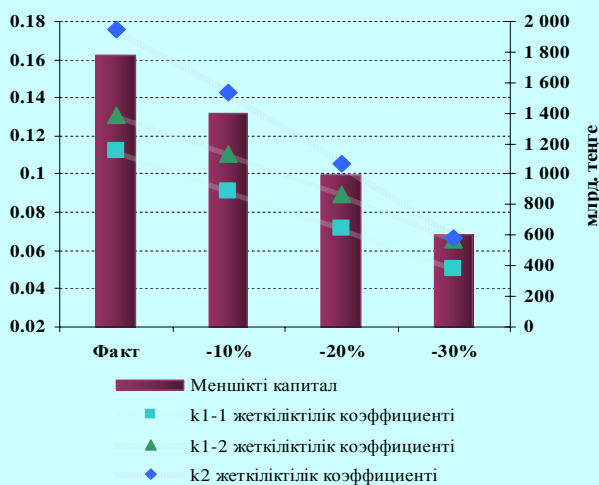
Стресс-тестілеу нәтижелері теңгенің АҚШ долларына айырбастау бағамының 10%-ға әлсіреуі кезінде k1-1 және k1-2 меншікті капиталының жеткіліктілік нормативтері бір банкте бұзылатындығын атап өткен жөн. Теңге бағамының 20% және 30% әлсіреуі кезінде екі банктің k2 меншікті капиталының жеткіліктілік коэффициенті қосымша бұзылатын болады.

Жылжымайтын мүлік бағасының өзгеру сценарийі

Банк секторының қаржылық жай-күйін бағалау кезінде жылжымайтын мүлік 10-30%-ға құнсызданған кездегі сценарий қаралды.

2-график

2010 жылғы 1 қазандағы стресс-тестілеу (жылжымайтын мүліктің құнсыздануы)

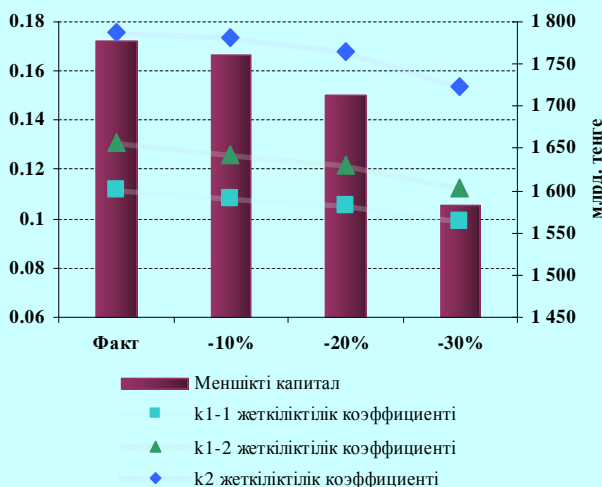

Дерек көзі: ҚҚА

Экономиканың салалары бойынша несие портфелі сапасының нашарлау сценарийі

3-график

2010 жылғы 1 қазандағы стресс-тестілеу (құрылыс, сауда және өнеркәсіп саласындағы заемдар сапасының нашарлауы)

Дерек көзі: ҚҚА

нормативінің бұзушылығы байқалды.

Сонымен қатар, банк секторы бойынша құрылыс, сауда және өнеркәсіп салалары бойынша несие портфеліндегі провизиялары үлесінің бір мезгілде 10 пайыздық тармаққа ұлғаю сценарийін қарау кезінде меншікті капиталдың жеткіліктілік нормативтерін бұзушылықтар бір ЕДБ-те байқалды, 20-ға дейін – екі банк бойынша және 30-ға дейін – бес банк бойынша меншікті капиталдың жеткіліктілік нормативін бұзушылық байқалды.

Тұтастай алғанда, стресс-тестілеуді жүргізу кезінде 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда банк жүйесіндегі ахуалдың айтарлықтай жақсарғандығын атап өтуге болады. Оң өзгерістер үш ірі банкте міндеттемелерді қайта құрылымдаудың аяқталуына байланысты. Бұл ретте, осы оқиға банк жүйесінің көрсеткіштеріне айтарлықтай әсер етті және жоғарыда келтірілген нәтижелер дағдарысқа дейінгі кезеңнің стресс-тестілеу нәтижелеріне жақын және сәйкес келеді.

Есептеу кезінде ипотекалық заемдар (жылжымайтын мүлік кепілімен) есепке алынды, олар 01.10.2010ж. жағдай бойынша ЕДБ-дің жиынтық несие портфелінің 36,8% құрайды. Мәселен, ипотекалық заемдар бойынша жылжымайтын мүліктің белгіленген пайызға құнсыздануы кезінде ЕДБ-ге құнсыздану сомасына арналған провизияларды қосымша қалыптастыру қажет деп болжанады.

Нәтижесінде, ипотекалық заемдар бойынша жылжымайтын мүліктің 10-30%-ға құнсыздануы банк секторының қаржылық жай-күйіне біршама ықпал етеді. Жылжымайтын мүліктің құнсыздануы 10% - төрт банк бойынша, 20% – жеті банк бойынша, 30% – он бір банк бойынша құнсыздануы кезінде меншікті капитал бұзылуы жеткіліктілігінің нормативтерінің бұзылуы байқалады.

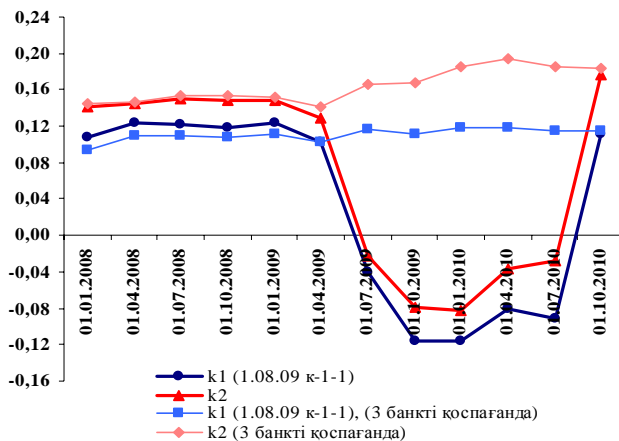
Экономикадағы кредиттер құрылымына, сондай-ақ экономиканың әрбір саласы бойынша үмітсіз заемдардың үлесін негізге ала отырып, стресс-тестілеу құрылыс, сауда және өнеркәсіп салалары бойынша жүргізілді. Осы стресс-тесті жүргізу кезінде экономиканың белгілі бір саласындағы кредиттердегі провизиялардың үлесі 10-30%-ға дейін ұлғайды. Бұл ретте, банк секторының меншікті капиталының өзгеруіне сауда саласының заемдар сапасының нашарлауы барынша едәуір ықпал етті.

Несие портфелінің жеке-жеке өнеркәсіп және құрылыс салалары бойынша нашарлауы ЕДБ-дің қаржылық жай-күйіне елеулі дәрежеде әсер етпейді, меншікті капиталдың жеткіліктілік нормативін ЕДБ бұзбайды. Сауда саласы бойынша провизиялар үлесінің 10%-ға ұлғаюы кезінде – бір ЕДБ бойынша, 20% – екі ЕДБ бойынша және 30% – бес ЕДБ бойынша жеткіліктілік

3.3. Банктер капиталының жеткіліктілігі және қорландыру құрылымы

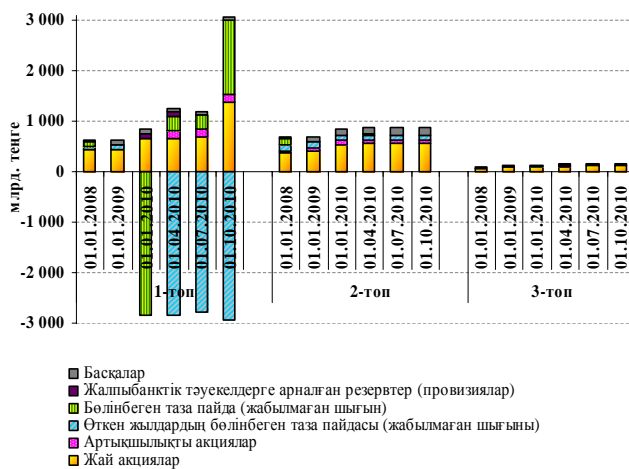
Қазақстандық банктердің сыртқы міндеттемелерін қайта құрылымдауды аяқтау нәтижесінде банк жүйесіндегі меншікті капиталдың көлемі өзінің бұрынғы оң деңгейіне қайтып оралды. Алайда несие портфелінің нашарлаған сапасы өз тарапынан банктердің меншікті капиталына жүктемені ұлғайтуды жалғастырады, бұл банк жүйесіне одан әрі капиталдандыру жүргізуді талап етіп отыр.

3.3.1-график
Меншікті капиталдың жеткіліктілік коэффициенттері

Дерек көзі: ҚҚА

3.3.2-график
Банктердің меншікті капиталының құрылымы

Ескерту: 01.10.2010 жағдай бойынша ЕДБ-нің 1-топқа қайта құрылымдалған 3 банк ("БТА Банк" АҚ, "Альянс Банк" АҚ, "Темірбанк" АҚ), 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер (қайта құрылымдалған 3 банкті қоспағанда), 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% аз болатын банктер кіреді

Дерек көзі: ҚРҰБ

Меншікті капитал деңгейінің бірнеше жылдар бойы айтарлықтай көтерілмеу фактісіне қарамастан оның несиелер бойынша ықтимал зияндардың провизияларына қысым деңгейі активтер сапасының нашарлауына қарай ұлғаюы жоғары болып қалды (3.3.3-график).

2010 жылдың 9 айының қорытындылары бойынша банк жүйесінің меншікті капиталы БТА Банктің, Темірбанктің және Альянс банктің сыртқы берешегін қайта құрылымдауды аяқтау нәтижесінде 01.01.2010 жылғы жағдай бойынша -979,5 млрд. теңгеге қарсы 1229,6 млрд. теңге мөлшерінде оң мәнге шықты. Осы ахуал реттеуші орган белгілеген капитал жеткіліктілігінің пруденциалдық нормативтері мәндерінің артуына әкелді (3.3.1-график).

Меншікті капиталдың өсуі банктердің берешегін есептен шығару, борыштың бір бөлігін банктердің жай және артықшылық берілген акцияларына айырбастау кезінде жарғылық капиталды ұлғайту, сондай-ақ ағымдағы кезеңнің бөлінбеген таза пайдасының өсуі есебінен қол жеткізілді (3.3.2-график). Мәселен, қайта құрылымдалған банктердің берешекті есептен шығарудың жалпы сомасы 1613 млрд. теңге болды.

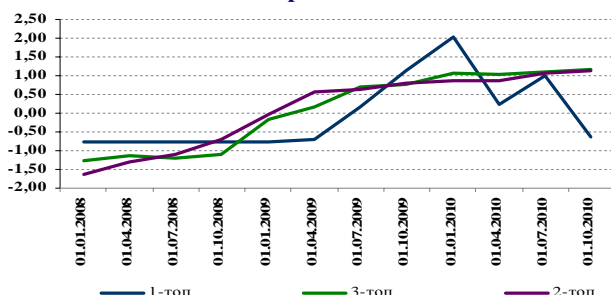
Өз кезегінде 01.01.2007ж. - 01.10.2010ж. аралығындағы кезеңде банк секторының жарғылық капиталы мемлекет¹³ тарапынан, оның ішінде «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ атынан 1140 млрд.теңге сомаға, сондай-ақ банк акционерлері тарапынан 595,0 млрд.теңге мөлшерінде қосымша капиталдандыру нәтижесінде 1735,0 млрд. теңгеге ұлғайды.

Сонымен қатар, банк жүйесінің меншікті капиталының ағымдағы қол жеткізілген деңгейі бұрын байқалған оң мәндерден төмен және оны 2007 жылғы екінші жартыжылдықпен салыстыруға болады.

¹³ «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ облигацияларын банктің акцияларына айырбастауды ескере отырып «Қазақстан Халық Банкі» АҚ - 60 млрд.теңге, «Қазкоммерцбанк» АҚ - 36 млрд.теңге, «БТАБанк» АҚ - 883 млрд.теңге, «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ облигацияларын банктің акцияларына айырбастауды ескере отырып «АльянсБанк» АҚ - 129 млрд.теңге, «Темірбанк» АҚ - 23,5 млрд.теңге, сондай-ақ «Қазақстанның Тұрғын үй құрылыс жинақ банкі» АҚ - 8,5 млрд.теңге.

3.3.3-график

«Провизиялардың банктің капиталына қысымы» көрсеткіші

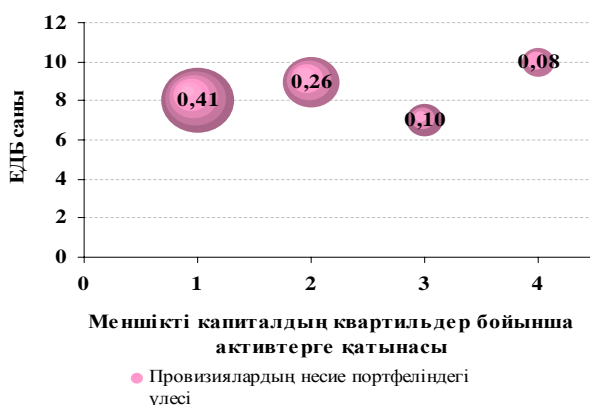
Ескерту: 1) бағалау провизиялардың сомасына және есептік меншік капиталға қатынасының нормаланған мәні арқылы жасалды.

2) 01.10.2010 жағдай бойынша ЕДБ-нің 1-топқа қайта құрылымдалған 3 банк ("БТА Банк" АҚ, "Альянс Банк" АҚ, "Темірбанк" АҚ), 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер (қайта құрылымдалған 3 банкті қоспағанда), 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% аз болатын банктер кіреді

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.3.4-график

Провизияларды қалыптастыру бойынша банктер бөлігінде жүктемені бөлу және олардың капиталдандыруға әсер етуі

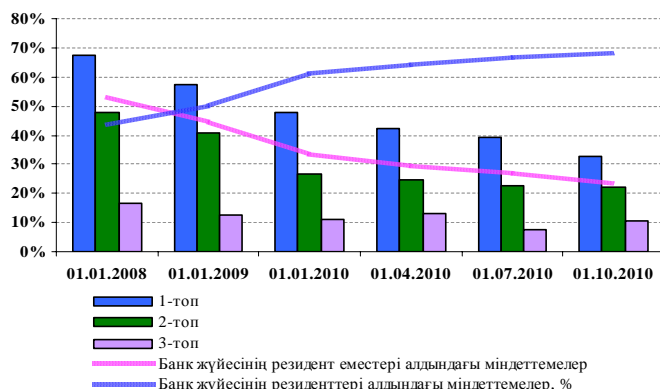

Ескерту: Капиталдандыру бойынша банктер кватильдер бойынша былайша бөлінді: 1-топ – 0,9 дейін, 2-топ 0.09-ден 0.17 дейін, 3-топ 0.17-ден 0.52 дейін, 4-топ 0.52-ден 0.91 дейін

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.3.5-график

Екінші деңгейдегі банктердің резидент еместер алдындағы міндеттемелері (жалпы міндеттемелердегі үлесі, %)

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

Банктің, Альянс банктің және Темірбанктің сыртқы берешегін қайта құрылымдау процесінің

Алайда қайта құрылымдауды аяқтаған үш банкке қатысты 2010 жыл бойы ол заемдар бойынша шығындарды тану және оларды баланстан тыс есептен шығару себебімен төмендеді.

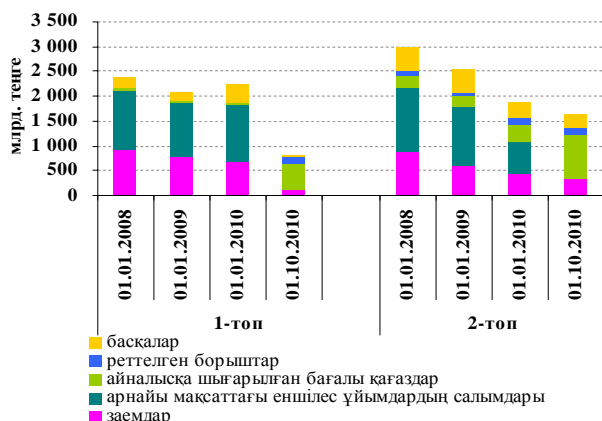
Екінші жағынан, қалыптастырылған провизиялардың деңгейін және оларды ішкі банк жүйесінде бөлуді талдайтын болсақ, онда провизиялардың ең көп деңгейі капиталдың ең төменгі жеткіліктілік деңгейі бар банктерде байқалады (3.3.4-график). Алайда 2009 жылмен салыстырғанда банктерді капиталдандыруға арналған провизиялар жүктемесінің кейбір әлсіреуі, сондай-ақ бірінші кватильдегі банктердің тобынан жекелеген банктерді екінші кватильге, және үшінші кватильден төртіншіге ауыстыру байқалады. Мәселен, меншікті капиталдың активтерге арақатынасы 0,09-0,10 тең және несиелік портфеліндегі провизиялар деңгейі 41%-дан 58%-ға дейін ие болатын банктер 9 банктен 8 банкке төмендеді. Ал меншікті капиталдың активтерге арақатынасы 0,17-0,19 тең және несиелік портфеліндегі провизиялардың үлесі 20% - 26% көрсеткіші кезіндегі банктер саны 7 банктен 9 банкке ұлғайды.

Сыртқы міндеттемелердің төмендеуі аясында депозиттердің банк жүйесін қорландырудың негізгі көзі ретіндегі рөлі нығаяуда. Алайда экономиканы кредиттеудің бұрынғы қарқынын қалпына келтіру кредиттік консерватизмнен бас тартудан басқа банктерден оларды одан әрі тарту бойынша белсенді саясат жүргізуді талап етеді.

Өз кезегінде банк жүйесіне тұрақтылығын қолдауға бағытталған мемлекеттік қорландыру банктердің ықтимал өтімділігін қамтамасыз ету, мемлекет белгілеген бағдарламалар шеңберінде нақты секторды кредиттеу, сондай-ақ, банктік жүйеге деген сенімділікті арттыруға мүмкіндік берді.

Сыртқы нарықтардың ресурстарына шектеулі кіру, сырттан тарту мүмкіндігінің және қолайлы талаптарының болмауы, сондай-ақ БТА

3.3.6-график
Қазақстан Республикасының резидент еместері
алдындағы міндеттемелердің құрылымы
(млрд. тенге)

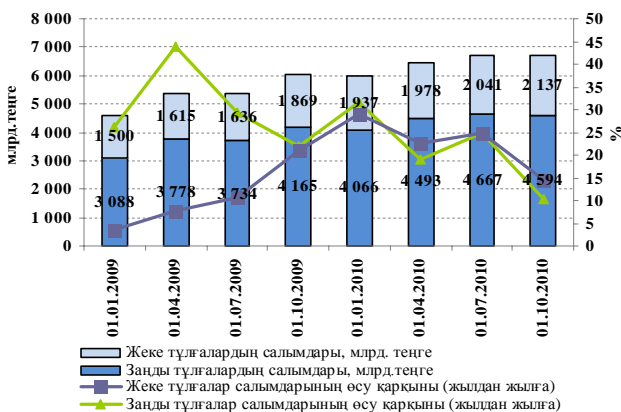

Ескерту: 1) 01.10.2010 жағдай бойынша "Басқалар" бабына банкаралық салымдар, клиенттердің салымдары, "РЕПО" операциялары, қаржылық емес міндеттемелер және басқа да қаржылық міндеттемелер кіреді.

2) банктердің 1-тобына қайта құрылымдау барысынан өткен 3 банк, банктердің 2-тобына нарықтық үлесі 2% дейінгі банктер, банктердің 3-тобына 2% -дан 0, 10%-ға дейінгі банктер кіреді

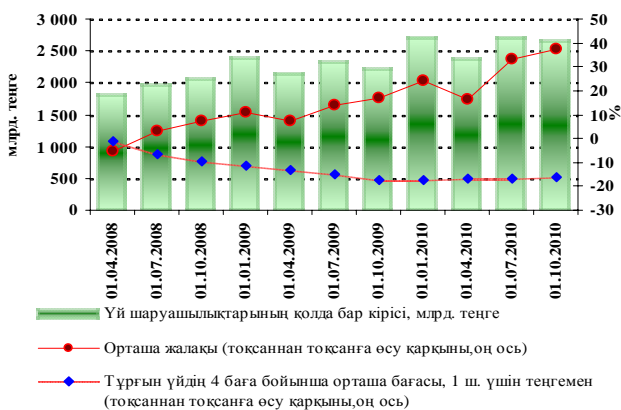
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.3.7-график
Қазақстан банктерінің депозиттік базасы

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

3.3.8-график
Жеке тұлғалардың кірістері

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

аяқталуы банктердің резидент еместер алдындағы міндеттемелерінің біртіндеп төмендеуіне әкелді (3.3.5-график).

Мәселен, 01.01.2008ж. - 01.10.2010ж. аралығындағы кезең үшін банк жүйесі резидент еместерінің алдындағы міндеттемелердің үлесі екі есе – 53%-дан 24%-ға дейін төмендеді. Өз кезегінде қайта құрылымдауды аяқтаған банктер резидент еместерінің алдындағы міндеттемелердің үлесі (1-топ), 67%-дан 33%-ға дейін, ірі және орта банктер (2-топ) – 48%-дан 22%-ға дейін төмендеді. Ағымдағы уақыт кезеңінде осы көрсеткіштің банктерге қатысты ең көп мәні 38% дейін жетті, бұл банктерге қаржы институтының жалпы міндеттемелеріндегі сыртқы қорландырудың жалпы көлемі бойынша реттеуші органның талаптарын сақтай отырып, резидент еместер алдындағы өздерінің міндеттемелерін ұлғайтуға іс жүзінде мүмкіндік береді.

Резидент еместер алдындағы міндеттемелер құрылымында негізгі өзгерістер заем көлемдерінің төмендеуі, SPV салымдарының қысқаруы және айналысқа шығарылған бағалы қағаздар көлемінің ұлғаюы түрінде болды (3.3.6-график). Сонымен қатар соңғы екі өзгеріс негізінен құралдарды және қатысушыларды ақша құралдарымен нақты операцияларды жүзеге асырмай берешектің бір бөлігін еурооблигацияларға ауыстыру арқылы жою (1-топ) және арнайы мақсаттағы еншілес ұйымдардың еурооблигациялары бойынша эмитентті ауыстыру ретінде (2-топ) қайта жіктеуге байланысты.

Банк жүйесінің сыртқы міндеттемелерінің төмендеуі аясында қорландырудың ішкі көздерінің сенімді өсу және оларды сыртқысына ауыстыру байқалды (3.3.7-график).

Депозиттердің оң өсуі, бірінші кезекте, банктерге өзінің сыртқы берешегіне қызмет көрсетуге және өтімділіктің барабар деңгейін қолдауға ықпал етті.

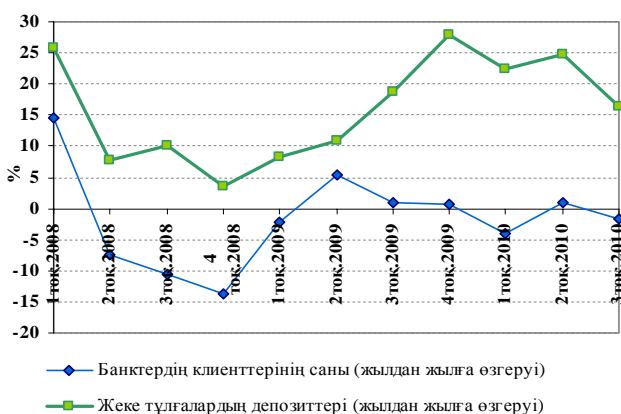
2010 жылғы 9 айда банк жүйесінің депозиттік базасының өсуі (SPV есептемегенде) 12% болды. Бұл ретте ірі және орта банктердің тобы бойынша депозиттердің өсуі (2-топ) 15% болды, банктердің арасында осы өсу 8%-дан 62%-

ға дейінгі диапазонда ауытқыды. Қайта құрылымдалған банктер бойынша депозиттердің өсуі (1-топ) осы кезеңде 6% болды.

Жеке тұлғалар тарапынан салымдардың ұлғаюы халықтың қаржы жағдайын жақсарту, салымдарды өтеудің ең төменгі сомасын арттыру және мемлекеттік бюджеттен жалақыларды, зейнетақыларды және әлеуметтік төлемдерді кепілдікпен арттыру аясында болды (3.3.8-график).

2008 жылдың аяғында қабылданған депозиттерге кепілдік беру сомасын 1 млн. теңгеден 2012 жылға дейін 5 млн. теңгеге дейін арттыру бойынша дағдарысқа қарсы

3.3.9-график
Жеке тұлғалардың салымдары және банктердің клиенттерінің саны

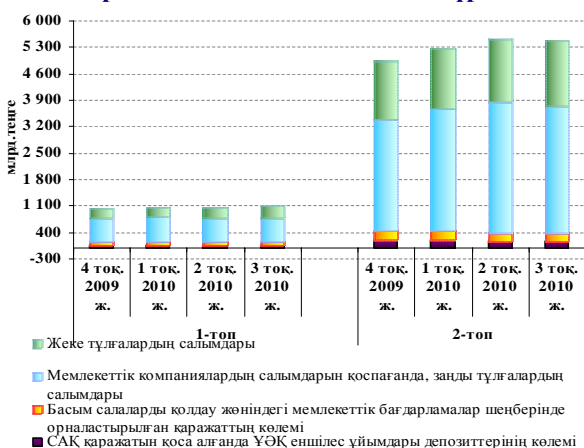
Дерек көзі: ҚДКК, ҚРҰБ есептері

шаралар банк қызмет көрсететін клиенттер санының төмендеуі аясында салым сомасының ұлғаюы есебінен тікелей жеке тұлғалар тарапынан банктердің депозиттік базасының өсуін қамтамасыз етті (3.3.9-график).

Алайда, абсолюттік мәндердегі банк салымдарының тұрақты өсуіне қарамастан қайта тартылған депозиттердің көлемі біртіндеп қысқаруда. Мәселен, 2010 жылдың басынан бастап бөлшек, сол сияқты корпоративтік депозиттердің өсу қарқынының төмендеуі байқалады.

Депозиттер бойынша кірістіліктің төмендеуі және ұзақ мерзімді инвестициялау құралы ретінде жылжымайтын мүлік

3.3.10-график
Банктердің депозиттік базасының құрылымы

Ескерту: 01.10.2010 жағдай бойынша 1-топқа қайта құрылымдау барысын аяқтаған 3 банк, 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер, 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% аз болатын банктер кіреді

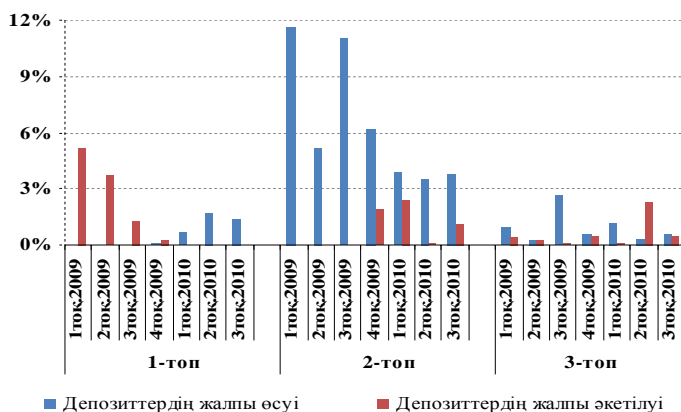
Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

аралығындағы жеке тұлғалардың салымдары басым үлеске ие болады және оларда ерекше рөлге банктерге олардың тұрақты жұмыс істеуі үшін бөлінген мемлекеттік қаражат және мемлекетпен байланысты құрылымдардың қаражаты ие болып отыр. Осы қаражатқа ҰӘҚ еншілес ұйымдарының депозиттері және нақты сектордың басым салаларын қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламалар шеңберіндегі қаражат кіреді. Қорландыру көздеріндегі мемлекеттік қаражаттың үлесі тұрақты болып табылады және орташа есеппен алғанда 2009 жылғы 4-тоқсан - 2010 жылғы 3-тоқсан аралығындағы кезең үшін заңды тұлғалардың салымдарының 16%-ға жуығын иеленіп отыр. Бұл ретте қайта құрылымдалған банктер бойынша (1-топ) бұл көрсеткіш орта есеппен 21%, ал ірі және орта банктер бойынша (2-топ) – 11,5% құрайды (3.3.10-график).

Мемлекеттен бөлінген қаражаттың негізгі мақсаты өтімділіктің оңтайлы деңгейін қолдау және банктерді экономиканың нақты секторын кредиттеуге ынталандыру ретінде айқындалғандығына қарамастан, негізінен бірінші мақсатқа ғана қол жеткізілді. Сонымен қатар, осы мемлекеттік бағдарламалар банктер қалыпты кредиттік тәуекел кезінде корпоративтік сектордың заемшыларын кредиттеуге және өзінің несие портфелінің көлемін қолдауға қабілетті шағын арна болып табылады.

3.3.11-график

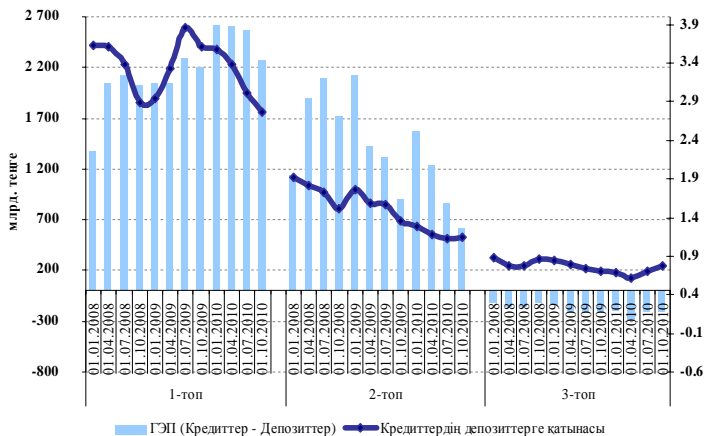
Банктердің топтары бойынша жеке тұлғалардың депозиттерінің өзгеруі

Ескерту: 01.10.2010 жағдай бойынша 1-топқа қайта құрылымдау барысын аяқтаған 3 банк, 2-топқа нарықтық үлесі қоса алғанда 2% дейін болатын банктер, 3-топқа нарықтық үлесі 2% жоғары және 0.10% аз болатын банктер кіреді
Дерек көзі: ҚДКҚ, ҚРҰБ есептері

3.3.12-график

ГЭП қорландыру және кредиттердің депозиттерге қатынасы

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРҰБ есептері

қалады, бұл олар тарапынан салымдарды тарту бойынша белсенді саясат жүргізуді талап етеді. Өз кезегінде, 2-топ біріншімен салыстырғанда қорландыру тәуекеліне аз ұшырайды және кредиттердің осы топ бойынша депозиттерге қатынасы 1,5 оңтайлы арақатынас кезінде 1,1-ге дейін төмендеді.

Жоғары кірістілікті көздейтін қор нарығы, пай қорлары немесе жылжымайтын мүлік нарығы арқылы әлеуетті салымшылар үшін инвестициялауға арналған құралдар таңдауды кеңейту банктер арасындағы қорландыру ресурстары үшін нарықта бәсекелестікті және күресті туындататын болады. Бұл жағдайда тартылатын ресурстардың құны маңызды фактор

Халықтың тарапынан қайта құрылымдауды аяқтаған үш банкке қатысты сенімді қалпына келтіру мемлекеттік дағдарысқа қарсы шаралардың оң әсерлерінің бірі болып табылатындығын атап өту қажет. Мәселен, 2009 жылдың басында байқалған жеке тұлғалардың салымдарының жалпы ағыны 2010 жылы жалпы өсіммен¹⁴ ауыстырылды (3.3.11-график).

Тұтастай алғанда банк жүйесі бойынша тиімді кірістілік және сенімділік іздеуде банктер арасында салымшылардың депозиттерін қайта бөлу деңгейі төмендейді. Мәселен, банктер арасындағы банк жүйесі депозиттерінің көлемін қайта бөлу пайызы 2010 жылғы 3-тоқсанның аяғындағы жағдай бойынша өткен жылғы 5%-бен салыстырғанда 3%-ға дейін төмендеді.

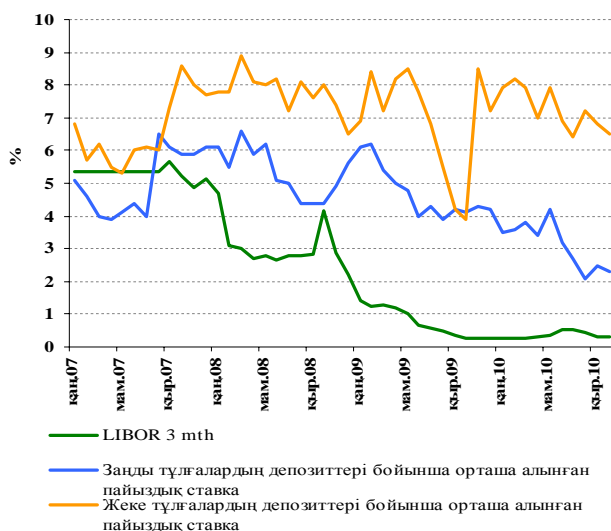
Экономиканы кредиттеудің негізгі көзі ретінде депозиттердің рөлін бағалай отырып, бір жағынан, осы әлеуеттің іс жүзінде іске аспайтынын, екінші жағынан, ішкі көздердің ағымдағы көлемдерінің экономикалық өсуінің бұрынғы қарқынын қалпына келтіру үшін жеткіліксіз екендігін атап өткен жөн (3.3.12-график). Мәселен, 1-топ бойынша гэп қорландыру қорландырудың жоғары тәуекелін сақтай отырып, айтарлықтай деңгейде

¹⁴ t кезінде i банкі үшін ағындар мынадай түрде айқындалады (I – банктің депозиттері):

$$POS / NEG \text{ flows} = \sum_i^N |g_i| * \left(\frac{(I_{i,t-1} + I_{i,t}) / 2}{\sum_{i=1}^N I_{i,t-1}} \right)$$

мұнда g – банктің жалпы депозиттердегі үлесі бойынша есептелген депозиттердің өткен кезеңге өзгеру қарқыны.

3.3.13-график
Депозиттер бойынша пайыздық ставкалар және LIBOR ставкасы

Дерек көзі: ҚРҰБ, Datastream

қалпына келтіру үшін кредиттік саясатты өзгертуден басқа қорландыру құнын басқару бойынша саясатты белсенді түрде жүргізу қажет.

болады. Депозиттер бойынша пайыздық ставкалардың деңгейі сыртқы пайыздық ставкалармен салыстырғанда едәуір жоғары деңгейде қалып отыр және кредиттеу процесін жандандырусыз қорландыруға жоғары қызмет көрсету пайыздық кірістер қысым жасауды жалғастыруда. Өз кезегінде депозиттерге кепілдік беру институты тарапынан қайта тартылатын депозиттер бойынша ең көп пайыздық ставкаларды шектеу, бір жағынан, нарықта жоғары кірістілікті ұсыну арқылы әлеуетті салымшыларды тартуды болдырмауға мүмкіндік береді, екінші жағынан, банктерге тұтастай алғанда, ішкі ресурстардың құнын төмендетуге мүмкіндік береді. Бұл ретте банктер түсімділігі бойынша өздерінің бұрынғы позицияларын

4. Банктік емес сектордың тәуекелдері

4.1 Сақтандыру секторы

Экономикадағы ахуалдың тұрақтануы және оның басты салаларының өсуін жаңарту сақтандыру секторының жай-күйіне қолайлы әсер етті, оның негізгі көрсеткіштері 2010 жылғы 9 айда қалыпты өсуді көрсетті.

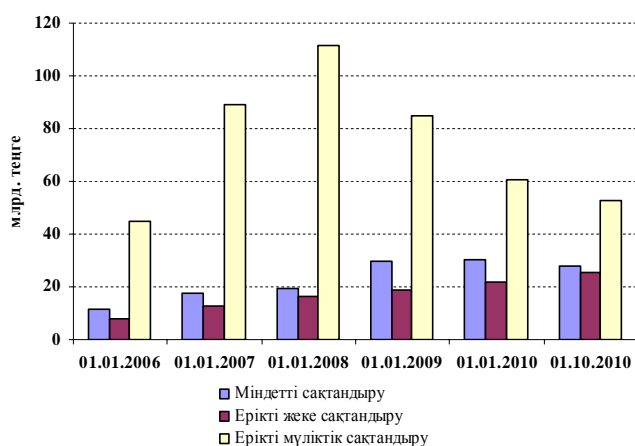
Капиталдандырудың жоғары деңгейі, сыртқы қайта сақтандырумен байланысты тәуекелдердің төмендеуі, сондай-ақ сақтандыру ұйымдарының инвестициялық портфеліндегі дефолттық бағалы қағаздардың төмен үлесі сектордың одан әрі дамуына арналған әлеуеттің бар екендігін куәландырады.

Сонымен қатар, сектордың осалдық факторларына проблемалық дебиторлық берешектің өсуімен байланысты өтімділік тәуекелдерін және банк конгломератына кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары сыйлықақыларының сақтандыру секторындағы жиынтық сыйлықақыларындағы жоғары үлесі жатады.

Тұтастай алғанда корпоративтік сектордың іскерлік белсенділігі және сақтандыру секторында қаржы тұрақсыздығының салдарынан экономиканың негізгі салаларын қалпына келтіру аясында оның негізгі көрсеткіштерінің қалыпты өсуіне себепші болатын оң үрдістер байқалады. Мәселен, 2010 жылғы 9 айда 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының жиынтық активтері 10,6% 339,7 млрд. теңгеге дейін ұлғайды, меншікті капитал 10,2%, 201,0 млрд. теңгеге дейін өсті. Сақтандыру ұйымдарының меншікті капиталының өсуі кепілдік қорының ең аз мөлшерін ұлғайту бөлігінде реттеуші талаптарының қатаюына себепші болды. Тиісінше, сақтандыру ұйымдарының меншікті қаражатының ұлғаюы сақтандыру секторы активтерінің өсуіне негіздеме болды. Бұл ретте 01.10.2010ж. жағдай бойынша сақтандыру резервтерінің сомасы 121,0 млрд. теңге болды.

Жалпы экономикалық ахуалдың жақсаруы жиналған жиынтық сақтандыру сыйлықақыларының көлеміне де қолайлы әсер етті, ол 2010 жылғы 9 айда 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 26,7% немесе 22,3 млрд. теңгеге ұлғайып, айтарлықтай өсуді көрсетті. Бұл ретте жиынтық сақтандыру сыйлықақыларының өсуіне ерікті жеке сақтандыру бөлігі, ал атап айтқанда, өмірді сақтандыру саласына жататын сақтандырудың түрлері үлесін қосты. Бұл зейнетақымен қамсыздандыру тетігін өмірді сақтандыру бойынша

4.1.1-график
Келіп түскен сақтандыру сыйлықақыларының құрылымы*

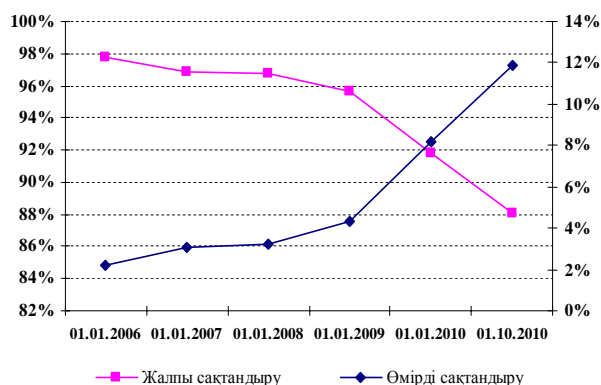
Ескерту: * сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақылары.
Дерек көзі: ҚҚА

сақтандыру ұйымдары арқылы іске асыруға және жұмыс берушінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру бойынша аннуитеттік төлемдерді жүзеге асырумен байланысты. Мәселен, сақтандырудың осы бағыты бойынша сыйлықақы 2009 жылғы тиісті кезеңдегі деңгейден 60,1% артып, 01.10.2010ж. 25,5 млрд. теңге болды (4.1.1-график). Сақтандырудың осы бөлігінде барынша талап етілетін аннуитетті сақтандыру болды, ол бойынша сыйлықақы 01.10.2009ж. - 01.10.2010ж. аралығында 2 еседен астам (11,5 млрд.теңгеге дейін) өсті, ал олардың үлесі ерікті жеке сақтандыру бойынша жиналған жиынтық сыйлықақылардың 45,0% құрайды.

Банктік кредиттеудің тұралануы нәтижесінде қаржы дағдарысына барынша сезімталдық көрсеткен ерікті мүлдік сақтандыруда 2010 жылғы 9 айда 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда жандану байқалды, нәтижесінде сақтандыру сыйлықақысы

18,0% (52,5 млрд.теңгеге дейін) өсті. 01.10.2009ж. - 01.10.2010ж. аралығында сақтандыру сыйлықақыларының барынша айтарлықтай өсуі (6,8 млрд.теңге немесе 92,8%) азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыруда (автомобиль, әуе және су көлігі иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін қоспағанда) белгіленген. Сақтандырудың осы класы бойынша сақтандыру сыйлықақыларының өсуі нақты сектор кәсіпорындары жасаған келтірілген зиян үшін азаматтық-құқықтық жауапкершілікті ірі сақтандыру шарттары есебінен қамтамасыз етілгендігін атап өту қажет.

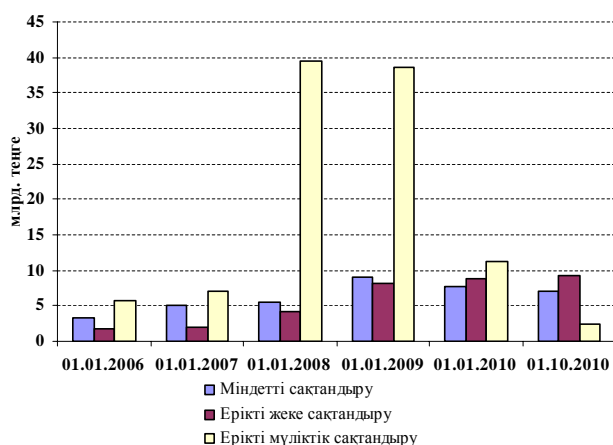
4.1.2-график
Сақтандыру сыйлықақыларын сақтандыру салалары бойынша бөлу

Ескерту: * тікелей сақтандыру шарттары бойынша қабылданған сақтандыру сыйлықақылары
Дерек көзі: ҚҚА

сақталып отыр (4.1.2-график) және барлық сыйлықақыларынан 11,9% деңгейге жетті (2009 жылғы осындай күнгі 7,4%-бен салыстырғанда).

4.1.3-график
Сақтандыру төлемдерінің құрылымы*

* сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру төлемдері
Дерек көзі: ҚҚА

млрд. теңге) болды (4.1.3-график.). Мұны, көп жағдайда, былай түсіндіруге болады, сақтандыру төлемдерінің көлемі бизнес көлемінің өзгеруіне бірден емес кейбір уақытша аралықта әсер ете қоймайды, себебі әсіресе азаматтық-құқықтық жауапкершілік шарттары бойынша сақтандыру төлемдерін реттеу сақтандыру төлемін нақты жүзеге асыру сәтіне дейін айтарлықтай көп уақыт (бірнеше айға дейін) алады.

Міндетті сақтандыруда жиналған сыйлықақылар көлемі 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 20,3% ұлғайып, 2010 жылғы 9 айда 28,1 млрд.теңге болды. Бұл ретте сақтандырудың осы бөлігінде ең көп өсуді көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру көрсетті.

Сақтандыру салалары бойынша сақтандыру сыйлықақыларын бөлу құрылымында «жалпы сақтандыру» саласы басым болуын жалғастыруда, сыйлықақылардың үлесі 01.10.2010ж. бойынша сақтандыру шарттары бойынша қабылданған жиынтық сыйлықақылардың 88,1%-ын құрайды. Сонымен қатар, «өмірді сақтандыру» саласы бойынша сыйлықақылар үлесінің ұлғаю үрдісі нарық бойынша жиынтық сақтандыру

Сонымен қатар, сақтандыру сыйлықақыларының едәуір ұлғаюы аясында 01.10.2009 жылмен салыстырғанда 01.10.2010ж. жүргізілген сақтандыру төлемдерінің жиынтық көлемі шамалы өсті (1,3%, 18,7 млрд.теңгеге дейін). Бұл ретте, сақтандыру төлемдерінің құрылымында өсу міндетті және ерікті жеке сақтандыру бойынша ғана (тиісінше 21,1% және 57,3%) байқалды, себебі осы бағыттар бойынша бизнес көлемінің де айтарлықтай өсуі байқалады. Ерікті мүлдітік сақтандыру бойынша сақтандыру төлемдері көлемінің қысқаруы белгіленді, олар 2010 жылғы 9 айда 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 65,4% төмендеді және 2,3 млрд. теңге (2009 жылғы 9 ай үшін – 6,7

Банк тәуекелдерін сақтандыру

01.10.2010ж. жағдай бойынша 40 сақтандыру ұйымының 35 ұйымында сақтандыру портфельдерінде банктердің заем операцияларымен байланысты тәуекелдерді және өзге де тәуекелдерді сақтандыру шарттары бар. Бұл ретте көрсетілген күні 12 сақтандыру ұйымы банк конгломератының қатысушылары болып табылады.

Банк операцияларына байланысты тәуекелдерді жабуды сақтандыру ұйымдары басқа да қаржы шығындарынан, мүлікті (көлікті және жүктерді сақтандыруды қоспағанда), автомобиль көлігін, азаматтық-құқықтық жауапкершілікті (көлік иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін қоспағанда), заемдарды, кепілдіктерді және кепілдемелерді сақтандыру арқылы жүзеге асырады (4.1.1-кесте).

Банк операцияларымен қатар жүретін сақтандырудың барынша тәуекелді класы басқа қаржы шығындарынан болған сақтандыру болып табылады. Егер Кестеде келтірілген қалған сақтандыру кластары бойынша шығындылық коэффициенті 50%-дан аспайтын болса, онда сақтандыру класы бойынша басқа қаржы шығындарынан 01.01.2008 ж. бұл көрсеткіш 82,7%, ал 01.01.2009ж. – 205,9% (мақсатты мәні кемінде 100%) болды.

4.1.1-кесте

Банк операцияларымен қатар жүретін сақтандыру кластары бойынша сыйлықақылар мен төлемдердің түсуі (млн. теңге)

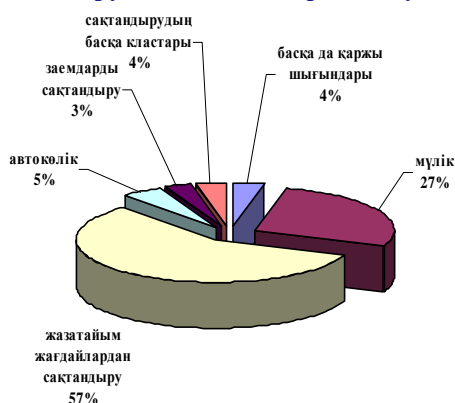
Кластардың атауы	Сыйлықақылар/	01.01.06	01.01.07	01.01.08	01.10.08	01.01.09	01.01.10	01.10.10
	Төлемдер							
Автомобиль көлігін сақтандыру	Сыйлықақылар	3 228	4 970	6 589	4 134	4 906	3 549	2 409
	Төлемдер	1 110	1 151	1 818	1 735	2 252	1 493	906
Мүлікті сақтандыру	Сыйлықақылар	14 824	21 809	32 925	22 039	26 760	32 856	23 255
	Төлемдер	2 204	1 038	1 144	734	1 008	7 602	519
Азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру	Сыйлықақылар	16 628	22 640	20 581	22 084	25 749	11 331	14 063
	Төлемдер	750	402	564	110	132	190	36
Заемдарды сақтандыру	Сыйлықақылар	-	616	208	126	382	320	242
	Төлемдер	-	1	1	182	344	59	7
Кепілдіктерді және кепілдемелерді сақтандыру	Сыйлықақылар	-	8	9	16	16	2	3
	Төлемдер	-	0	0	6	6	20	0
Басқа да қаржы шығындарынан сақтандыру	Сыйлықақылар	4 365	31 415	42 242	14 424	16 459	4 229	5 794
	Төлемдер	1 363	3 419	34 947	32 858	33 889	1 070	143

Дерек көзі: ҚҚА

Банктік сақтандыру бойынша 01.10.2010ж. есептелген сақтандыру сыйлықақыларының жиынтық көлемі 7,8 млрд. теңге немесе тұтастай алғанда, сақтандыру нарығы бойынша жиналған жиынтық сақтандыру сыйлықақыларынан 7,0% болды. Бұл ретте, 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда банктік сақтандыру бойынша сақтандыру сыйлықақыларының жиынтық көлемінің аздап өсуі (3,6 млрд. теңгеге) белгіленді.

Сақтандыру кластары бойынша банк тәуекелдерін сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақыларын бөлу құрылымын талдау қазіргі уақытта банк секторы үшін барынша талап етілетін сақтандырудың түрі жазатайым жағдайлардан сақтандыру, сондай-ақ мүлікті сақтандыру болып табылатындығын көрсетеді, оның сыйлықақылар көлемі 01.10.2010ж. банктік сақтандыру бойынша сақтандыру сыйлықақыларының жиынтық көлемінен тиісінше 57,5% және 27,4% болды (4.1.4-график).

4.1.4-график
Сақтандыру кластары бойынша банк тәуекелдерін сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақыларын бөлу

Дерек көзі: ҚҚА

банк конгломератына кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары сыйлықақыларының үлесі сияқты 01.1+0.2009 жылғы 31,5%-дан 01.10.2010 жылғы 48,4%-ға дейін және тиісінше 31,1%-дан 37,1%-ға дейін (4.1.2-кесте) ұлғаюын көрсетті. Алайда, тұтастай алғанда 2005 жылдан бастап соңғы бес жылда аталған көрсеткіштер тиісінше 70,3%-дан 47,0%-ға және 64,8%-дан 31,74%-ға дейін айтарлықтай төмендеді. Осы көрсеткіштер бойынша байқалған динамика ықпал ету дәрежесінің төмендеуі және елдің барлық сақтандыру секторының банктік қызмет көрсету нарығына тәуелділігі туралы пайымдауға мүмкіндік береді, бұл әрине, оның экономикадағы стрестік жағдайларға барынша тұрақтылыққа және орнықтылыққа ие болуға ықпал етеді.

4.1.2-кесте

Банктік конгломератқа кіретін сақтандыру ұйымдарын шоғырландыру (млн. теңге)

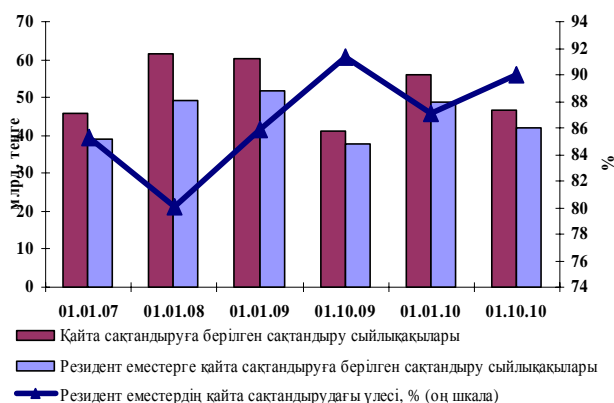
Тарихтік кезең	Банктік конгломератқа кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары активтерінің сақтандыру секторының жиынтық активтеріндегі үлесі	Банктік конгломератқа кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары сыйлықақыларының жиынтық сақтандыру сыйлықақыларындағы үлесі
01.01.2006	70,3	64,8
01.01.2007	67,5	58,3
01.01.2008	62,5	59,7
01.01.2009	35,7	43,9
01.01.2010	47,0	31,74
01.04.2010	49,7	42,48
01.07.2010	51,0	39,58
01.10.2010	48,4	37,10

Дерек көзі: ҚҚА

Бұл ретте, сақтандыру секторында кәптивтік сақтандырумен белсенді түрде айналысатын үш сақтандыру ұйымын бөліп айтуға болады, олардың қосылма тұлғалармен мәмілелері 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша осы сақтандыру ұйымдарының сақтандыру сыйлықақыларының жалпы көлемінен 24% - 77% аралығындағы диапазонда түрленді. Алайда нарық бойынша сақтандыру сыйлықақыларының жалпы көлеміндегі осы компаниялар жинаған кәптивтік сыйлықақыларының жиынтық үлесі 4%-дан аспайтындығын ескерген жөн. Сондықтан, осы компанияларға байланысты ықтимал проблемалар сақтандыру секторына айтарлықтай әсер етпейді.

4.1.5-график

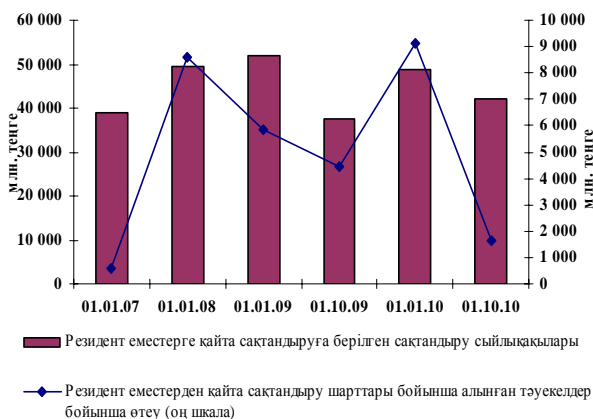
Қайта сақтандыруға, оның ішінде резидент еместерге берілген сақтандыру сыйлықақылары

Дерек көзі: ҚҚА

4.1.6-график

Шетелдегі тәуекелдерді қайта сақтандырудың тиімділігі

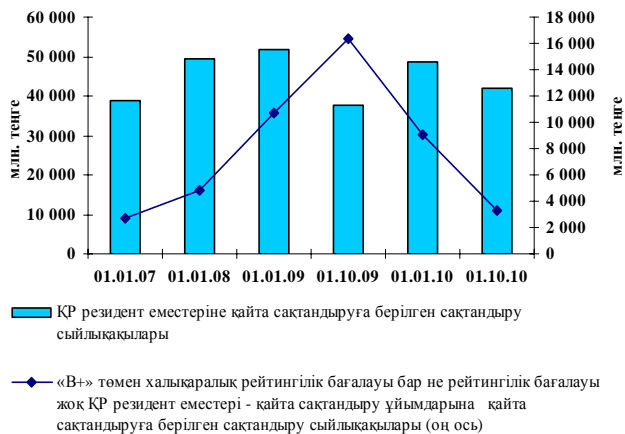

Дерек көзі: ҚҚА

сыйлықақыларының өсуіне қарамастан резидент еместерден қайта сақтандыру шарттары бойынша алынған тәуекелдер бойынша өтеу 2010 жылғы 9 айда 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 01.10.2010ж. 1 647,1 млн. теңге болып, 62,9% қысқарды (4.1.6-график). Бұл ретте, бұрын көрсетілгендей,

4.1.7-график

«Рейтингісі жоқ» сыртқы қайта сақтандыру

Дерек көзі: ҚҚА

үрдіс «рейтингсіз» сыртқы қайта сақтандыру үлесінің айтарлықтай төмендеуі болып табылады, ол 01.10.2009ж. 43,5%-дан 01.10.2010ж. 7,7%-ға дейін қысқарды (4.1.7-график). Бұл ретте 2010 жылдың басынан бастап «В+» төмен халықаралық рейтингтік бағасы бар не

Қайта сақтандыру

2010 жылғы 9 ай үшін 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының көлемі 01.10.2010ж. 46,7 млрд. тенге немесе сақтандыру сыйлықақыларының жиынтық көлемінен 44,0% болып, 13,1%.

Бұл ретте қайта сақтандыру құрылымында өткен жылдар сияқты сыртқы қайта сақтандыру басым болуды жалғастыруда. Мәселен, қайта сақтандыруға берілген жиынтық сақтандыру сыйлықақыларындағы резидент еместерге қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының үлесі 01.10.2010ж. 90,0% болды. Бұл ретте көрсетілген күні шетелге берілген сыйлықақылардың көлемі абсолютті көрсетуде 42,0 млрд. тенге болды, ол өткен жылғы тиісті кезеңдегі деңгейден 11,5% артты (4.1.5-график), бұл мүліктік сақтандырудың бағыты бойынша бизнес көлемінің өсуінен аспайды.

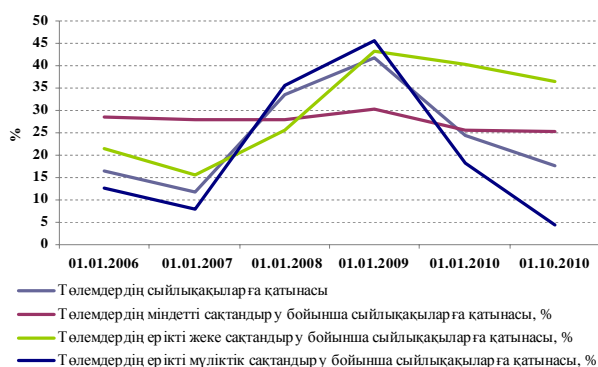
Ерікті мүліктік сақтандыру бойынша сақтандыру сыйлықақылары көлемінің айтарлықтай ұлғаюы кезінде сақтандыру төлемдері деңгейінің төмендеу факторы тәуекелдерді шетелде қайта сақтандыру тиімділігінде де көрініс тапты.

Мәселен, шетелге берілген сақтандыру төлемдері деңгейінің төмендеу факторы тәуекелдерді шетелде қайта сақтандыру тиімділігінде де көрініс тапты. Мәселен, шетелге берілген сақтандыру төлемдерінің жалпы көлемі 65,4% қысқарды. Резидент емес қайта сақтандырушылардан түскен сақтандыру төлемдерінің және өтеу сомаларының жалпы деңгейінің мұндай төмендеуі әлемдік қаржы-экономикалық дағдарыстың салдарымен, сондай-ақ Қазақстандағы сақтандыру секторында шетелдегі қайта сақтандыру құралын пайдаланудың жеткіліксіз тиімділігімен түсіндіріледі. Мұндай қайта сақтандырудың тиімділік көрсеткіші 2006 жыл - 2009 жыл аралығындағы кезеңде 1,5%-дан 18,8%-ға дейін өсті.

Қайта сақтандыруда белгіленген оң үрдіс «рейтингсіз» сыртқы қайта сақтандыру үлесінің айтарлықтай төмендеуі болып табылады, ол 01.10.2009ж. 43,5%-дан 01.10.2010ж. 7,7%-ға дейін қысқарды (4.1.7-график). Бұл ретте 2010 жылдың басынан бастап «В+» төмен халықаралық рейтингтік бағасы бар не

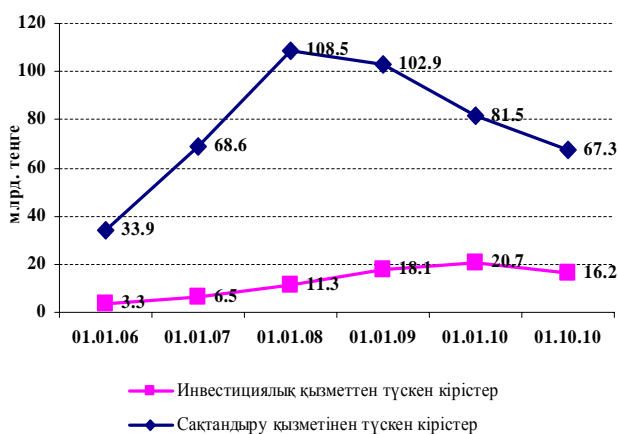
рейтингтік бағасы жоқ резидент еместерге қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының көлемі 2,5 еседен астам қысқарды. Осылайша, 2010 жылы қайта сақтандырумен байланысты кредиттік тәуекелдер айтарлықтай төмендеді, бұл ретте, қайта сақтандырудың барынша сенімді схемаларын пайдалану қайта сақтандыру сыйлықақылары ставкаларының артуына және сақтандыру ұйымдарының негізгі қызметтен түскен кірістерінің төмендеуіне әкелуі мүмкін.

4.1.8-график
Сақтандыру нарығы бойынша төлемдердің сыйлықақыларға қатынасының коэффициенті

Дерек көзі: ҚҚА

4.1.9-график
Инвестициялық қызметтен түскен кірістер

Дерек көзі: ҚҚА

абсолютті көрсетуде түрлі қаржы құралдары бойынша кірістіліктің жалпы деңгейінің төмендеуімен, сондай-ақ қор нарығындағы тартымды өтімділігі жоғары құралдарына жеткілікті ұсыныстың болмауымен түсіндіріледі.

Сақтандыру қызметінен, сол сияқты инвестициялық қызметтен түскен кірістер 2010 жылғы 9 айда сақтандыру ұйымдарының активтеріне қатынасы бойынша айтарлықтай төмендегендігін атап өткен жөн. Осы факт шетелдік инвесторлардың кіруі үшін отандық сақтандыру секторының тартымдылығын арттыруға ықпал етпейді.

2010 жылғы 9 айдағы таза пайданың көрсеткіші 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 01.10.2010ж. 28,4 млрд.тенге болып, 5,7% төмендеді (4.1.10-график).

Сақтандыру ұйымдарының инвестициялық портфелінің құрылымы қазіргі уақытта мемлекеттік бағалы қағаздар түрінде тәуекелсіз қаржы құралдарының жеткілікті жоғары үлесімен сипатталады.

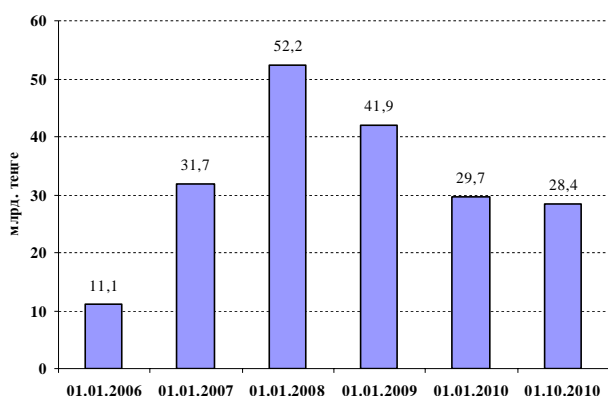
Сақтандыру секторының тұрақтылығы және кірістілігі

Сақтандыру нарығы бойынша сыйлықақыларға төлемдердің қатынасы 2010 жылдың басындағы 24,5%-дан 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша 17,6%-ға дейін төмендеуін көрсетті (4.1.8-график).

Бұл ретте 01.10.2010ж. сақтандыру түрлері бөлігінде сақтандыру төлемдерінің сыйлықақыларға қатынасы ерікті мүлдіктік сақтандыру бойынша 4,4%, міндетті және ерікті жеке сақтандыру бойынша тиісінше 25,3% және 36,4% болды. Зерттеліп отырған барлық кезең үшін зияндылық коэффициенті тұтастай алғанда, нарық бойынша және сақтандыру түрлері бойынша 45% аспайды, бұл сақтандыру тарифтерінің барабарлығын және сақтандыру ұйымдарына сақтандыру (қайта сақтандыру) бойынша операциялардан түскен оң қаржы нәтижесін көрсетуге мүмкіндік беретін сақтандыру тәуекелінің қолайлы деңгейін көрсетеді.

01.10.2010ж. сақтандыру секторының инвестициялық қызметінен түскен кірістер 16,2 млрд. тенге болды, бұл осындай кезеңдегі 2009 жылғы көрсеткіштен 18,6 млрд.тенге мөлшерінде азырақ (4.1.9-график). Тұтастай алғанда, инвестициялық қызметтен түскен кірістердің төмендеуі

4.1.10 -график
Сақтандыру ұйымдарының таза пайдасының динамикасы

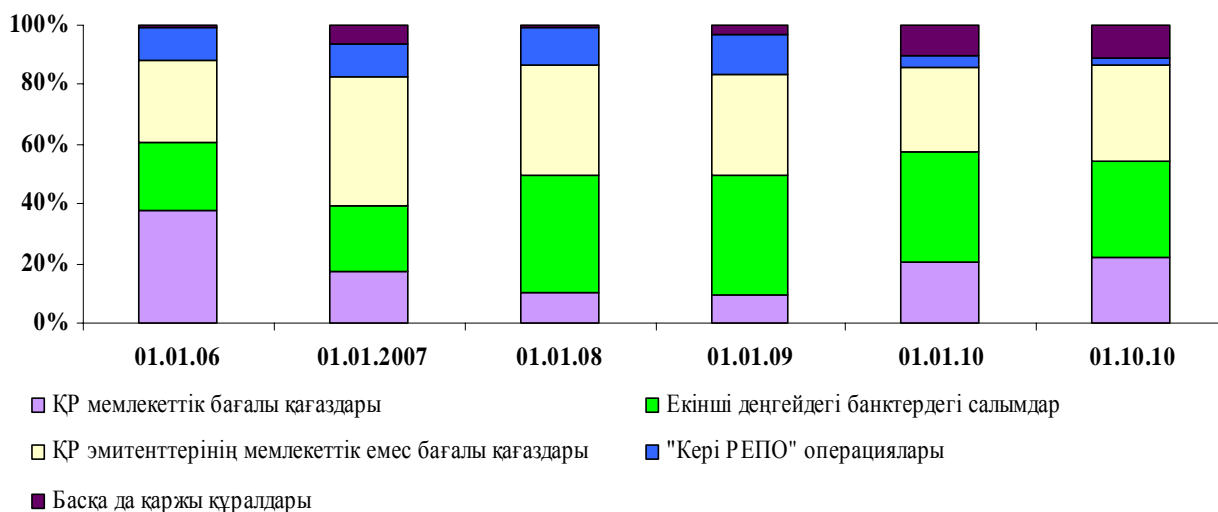

Дерек көзі: ҚҚА

Олардың үлесі шамамен сақтандыру ұйымдарының инвестициялық портфелінің жалпы көлемінің 22%-ын құрайды. Оның ішінде 01.10.2010 ж. Қазақстан Республикасы эмитенттерінің мемлекеттік емес бағалы қағаздарының үлесі 32,3% болды, ал банктерге салымдардың және мемлекеттік бағалы қағаздардың үлесі тиісінше 32,1% және 21,9% болды (4.1.11-график).

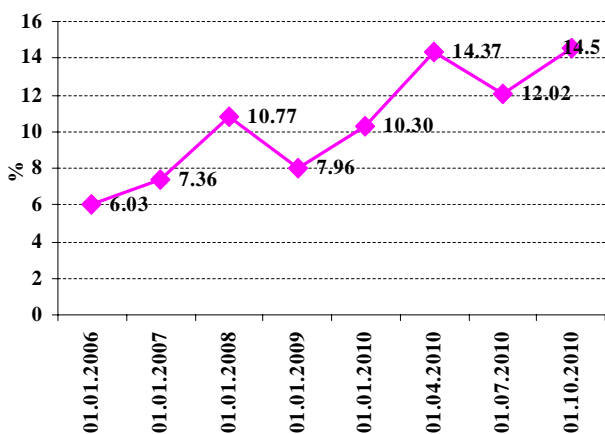
Сақтандыру ұйымдарының портфелінде тәуекелсіз қаржы құралдары үлесінің ұлғаюы бағалы қағаздар эмитенттерінің кредит қабілеттілігіне байланысты инвестициялық тәуекелдердің төмендеуіне дәлел болып отыр. Алайда, әсіресе, қызметін өмірді сақтандыру

4.1.11-график
Сақтандыру компанияларының инвестициялық портфелінің құрылымы

Дерек көзі: ҚҚА

4.1.12-график
Проблемалық дебиторлық берешектің сақтандыру қызметі бойынша дебиторлық берешектің жалпы сомасындағы үлесі

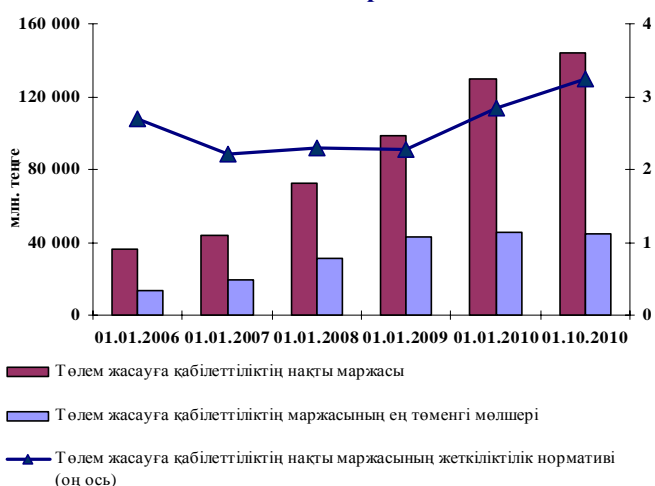

Дерек көзі: ҚҚА

саласында жүзеге асыратын сақтандыру ұйымдары активтерінің пайыздық кірістілігінің айтарлықтай төмендеуі аясында инвестициялық тәуекелдердің осылай төмендеуі, осы кірістіліктің жасалған сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттары бойынша міндеттемелердің кірістілігімен болашақта сәйкес келмеу тәуекелін арттырады. Сақтандыру секторы үшін тәуекелдің тағы бір факторы 01.10.2010ж. жағдай бойынша 14,5% құраған сақтандыру қызметі бойынша дебиторлық берешектің жалпы сомасында проблемалық дебиторлық берешек (90 күнге дейін және одан астам мерзімге кешіктірілген дебиторлық берешек) үлесінің (4.1.12-график) ұлғаюына ықпал етуі ықтимал.

4.1.13-график

Төлем қабілеттілігінің нақты маржасының жеткіліктілік нормативі

Дерек көзі: ҚҚА

деңгейде болып отыр (4.1.13-график).

Сақтандыру секторының қаржы тұрақтылығын және төлем қабілеттілігін айқындау үшін ҚҚА стресс-тестілеу жүргізді (5-бокс).

5-бокс

Сақтандыру секторын стресс-тестілеу

Сақтандыру секторының сақтандыру ұйымдары акционерлерінің қаржылық жағдайының ықтимал нашарлауына байланысты жағымсыз оқиғаларға тұрақтылығын айқындау мақсатында акционерлер дефолт болған жағдайда төлем қабілеттілігінің нақты маржасының жеткіліктілік нормативін орындауға сақтандыру ұйымдары бойынша стресс-тестілеу жүргізілді.

Стресс-тестілеу барысында активтерді әртараптандырудың қолданыстағы нормативтері назарға алынды, оларға сәйкес сақтандыру ұйымдарына бір заңды тұлғаға және оның аффилиирленген тұлғаларына, оның ішінде екінші деңгейдегі банктерге өз активтерінің 10% аспайтынын орналастыруға рұқсат берілді.

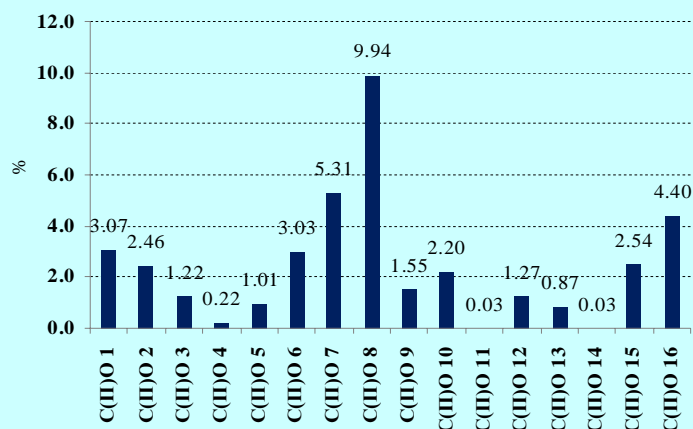
Стресс-тестілеу шеңберінде сақтандыру ұйымдарының төлем қабілеттілігінің нақты маржасы қайта сақтандыру активтерін шегере отырып активтердің тиісті пайызына азайтылды (4,22¹⁵%, 7,99% және 10%).

Сақтандыру ұйымы активтеріне инвестициялайтын акционерлердің бірінің дефолты оның қаржы тұрақтылығына айтарлықтай әсер ететінін атап өту керек. Мәселен, төлем қабілеттілігінің нақты маржасының жеткіліктілік нормативін бұзу төлем қабілеттілігінің нақты маржасын активтерден 4,22%-ға азаю он бес сақтандыру ұйымы бойынша, 7,99%-ға он сегіз сақтандыру ұйымы бойынша және 10%-ға жиырма бір сақтандыру ұйымы бойынша атап өтілді. Егер дефолт бірнеше заңды тұлға (топ) бойынша болса, төлем қабілеттілігінің нақты маржасының нормативін бұзатын сақтандыру ұйымдарының саны тиісінше өсетін болады.

¹⁵ 01.10.2010 ж. сақтандыру секторы бойынша бағалы қағаздарға (кері РЕПО операцияларын есепке ала отырып) және екінші деңгейдегі банк болып табылмайтын бір заңды тұлғаға және осы заңды тұлғаның аффилиирленген тұлғасына ақшаға орналастырылған активтердің орташа мәні 4,22% құрады, сектор бойынша бір екінші деңгейдегі банкке және осы банктің аффилиирленген тұлғасына бағалы қағаздарға, салымдарға және ақшаға орналастырылған активтердің (кері РЕПО операцияларын есепке ала отырып) орташа мәні 7,99% құрады.

1-график

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының активтерінен қайта сақтандыру активтері шегерілген қаржы құралдары бойынша эмитенттері дефолтқа жол берген қаржы құралдарының үлесі

Дерек көзі: ҚҚА

төлем қабілеттілігі көрсеткіштерінің төмендеуіне ықпал етуі мүмкін еді.

Сонымен бірге аталған қиындықтарға қарамастан 2009 жылдың және 2010 жылғы 9 айдың нәтижелері ірі акционерлері тұрақсыздық кезеңінде анағұрлым қиыншылыққа тап болған сақтандыру ұйымдарының тұрақты қызметін қуәландырады. Атап айтқанда, көрсетілген кезеңде осындай сақтандыру ұйымдары капиталдандырудың талап етілетін деңгейін ұстап тұрды және төлем қабілеттілігі жөніндегі заңнама талаптарын мемлекет тарапынан қаржылық қолдауды қажетсізбей орындады. Осылайша, негізгі қызметі қаржы топтарының мүддесіне ғана тәуелді емес сақтандыру ұйымдарының тұрақтылығы қаржы топтарының қаржы жағдайының нашарлауына байланысты тәуекелдерге мейлінше аз дәрежеде тап болуы мүмкін.

Бұдан басқа қазіргі уақытта маңызды мәселе отандық эмитенттердің облигациялар бойынша өз міндеттемелерін орындамауы болып отыр. Мәселен, 01.10.2010 ж. жағдай бойынша қор биржасының ресми тізіміне енгізілген 30 компания өз бағалы қағаздары бойынша дефолтқа жол берген. Осыған байланысты сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының инвестициялық портфелінің бағалы қағаздар эмитенттерінің дефолтымен қабысқан тәуекелдерге осалдығының деңгейін анықтау мақсатында сезімталдылыққа талдау жүргізілді.

Сезімталдылыққа талдау жүргізу кезінде эмитенттері дефолтқа жол берген қаржы құралдарының қайта сақтандыру активтері шегеріле отырып, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының активтерінен үлесі анықталды.

Жүргізілген талдау нәтижелері бойынша сақтандыру секторы бойынша қайта сақтандыру активтерін шегере отырып активтердің жалпы көлемінде эмитенттері дефолтқа жол берген қаржы құралдарының үлесі 1,65% болды. Бұл ретте инвестициялық портфелінде дефолттық бағалы қағаздар бар сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары бойынша ғана есептелген осындай көрсеткіш 2,67% болды.

Осылайша, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының инвестициялық портфеліндегі дефолттық қаржы құралдарының аз ғана үлесі сақтандыру секторының бағалы қағаздар эмитенттерінің төлем қабілеттілігіне байланысты жағымсыз оқиғаларға төмен тәуелдігі туралы қуәландырады.

Сонымен қатар дағдарыс кезеңінде байқалған жекелеген қаржы топтарындағы қаржы тұрақтылығының төмендеу проблемалары оның қатысушыларын, соның ішінде сақтандыру ұйымдарын қаржы тұрақтылығын жоғалтуға тікелей тәуекелге ғана емес, нарықта іскерлік беделін жоғалту тәуекеліне де ұшыратқанын атап өту қажет. Мәселен, сақтандыру нарығының қатысушылары сақтандыру ұйымдарының, сондай-ақ олардың акционерлерінің қызметін теріс бағалауы ұйымдар клиенттерінің саны, жасалатын сақтандыру шарттары санының азаюына, сақтандыру сыйлықақылары түсімдерінің азаюына және қорытындысында сақтандыру ұйымдарының – қаржы топтары қатысушыларының өтімділігі және

4.2 Жинақтаушы зейнетақы жүйесі

Қаржы нарықтарындағы тұрақсыздық жағдайында жинақтаушы зейнетақы қорлары өздерінің инвестициялық портфельдеріндегі сенімді қаржы құралдарының жоғары деңгейін ұстай отырып консервативтік инвестициялық саясатты қолдауды жалғастыруда. Бұған зейнетақы жинақтарының сақталуын қамтамасыз етуге бағытталған қаржылық реттеу шаралары ықпал етті.

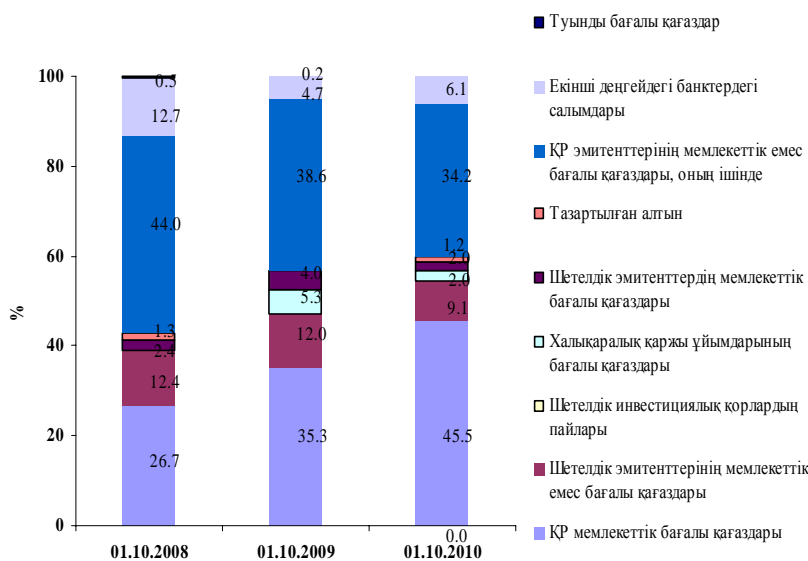
Кредит тәуекелі жинақтаушы зейнетақы қорлары үшін негізгі болып отыр, себебі тәуекелдің осы түрі бойынша есептелетін, зейнетақы активтерінің үлесі жоғары сондай-ақ корпоративтік эмитенттердің техникалық дефолттары жалғасуда.

01.10.2010 жылғы жағдай бойынша Қазақстанда 13 жинақтаушы зейнетақы қоры (ЖЗҚ) жұмыс істейді.

Зейнетақы активтерінің жиынтық көлемі 2009 жылғы қазаннан бастап 21,4% ұлғайып, 01.10.2010 ж. абсолюттік көріністе 2 129,8 млрд. теңге болды. Бұл ретте 01.10.2009 жылдан бастап 01.10.2010 жыл аралығындағы кезеңде зейнетақы активтерінің орташа айлық ұлғаюы 31,3 млрд. теңге болды. Жалпы, зейнетақы активтері көлемінің зейнетақы салымшыларының жүйесіне үнемі түсетін жарна есебінен ұлғаюы инвестициялау үшін сапалы объектілерді талап етеді. Алайда қазіргі уақытта қор нарығында өтімді және сенімді қаржы құралдарының тапшылығы сақталып отыр.

4.2.1-график

ЖЗҚ жиынтық инвестициялық портфелінің құрылымы

Дерек көзі: ҚҚА

Республикасы эмитенттерінің мемлекеттік емес бағалы қағаздарына, шетелдік эмитенттердің мемлекеттік емес бағалы қағаздарына, халықаралық қаржы ұйымдарының бағалы қағаздарына және шетелдік эмитенттердің мемлекеттік бағалы қағаздарына салымдар үлесінің төмендеуі байқалады (4.2.1-график).

Тұтастай алғанда, 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша ЖЗҚ есептілік деректері бойынша экономика секторлары бойынша зейнетақы активтерінің негізгі үлесі қаржы қызметіне МБҚ есептемей инвестицияланды: екінші деңгейдегі банктер – 23,5% және басқа қаржы ұйымдары – 4,8% (4.2.1-кесте).

Осының салдарынан 01.10.2010 ж. ЖЗҚ жиынтық инвестициялық портфеліндегі құрылымдық өзгерістер бұрынғысынша төменгі деңгейдегі тәуекелі бар қаржы құралдары үлесінің ұлғаюына бағытталған.

Мәселен, 01.10.2010 ж. 2009 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздарына (35,3%-дан бастап 45,5%-ға дейін) және екінші деңгейдегі банктерге салымдарға зейнетақы активтерінің инвестициялары (4,7%-дан 6,1%-ға дейін) ұлғайды. Бұл ретте Қазақстан

Экономика секторларындағы зейнетақы активтерінің үлесі*

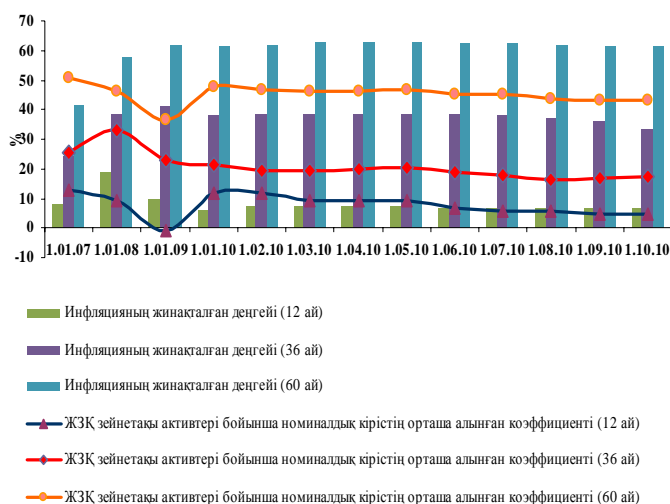
	(%)	(%)
Экономика салалары	01.01.2010	01.10.2010
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	0,97	1,31
Тау-кен өнеркәсібі және карьерлер өндіру	2,09	1,33
Өңдеуші өнеркәсіп	1,47	1,11
Электрмен жабдықтау, газ, бу беру, және ауаны кондиционирлеу	1,71	1,85
Сумен жабдықтау, кәріз жүйесі, қалдықтарды жинауды және бөлуді бақылау	0,00	0,00
Құрылыс	1,12	0,85
Көтерме және бөлшек сауда, автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	1,70	1,38
Көлік және қоймаға жинақтау	0,56	0,41
Тұру және тамақтану бойынша қызмет көрсету	0,01	0,00
Ақпарат және байланыс	0,56	0,39
Қаржылық және сақтандыру қызметі	30,20	28,24
Екінші деңгейдегі банктер	24,19	23,47
Басқа да қаржы ұйымдары	6,01	4,77
Жылжымайтын мүлікпен операциялар	0,24	0,16
Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет	0,01	0,00
Әкімшілік және қосалқы қызмет саласындағы қызмет	0,00	0,08
Мемлекеттік басқару және қорғаныс, міндетті әлеуметтік қамсыздандыру	0,00	0,24
Білім беру	0,00	0,00
Денсаулық сақтау және әлеуметтік қызмет көрсету	0,00	0,00
Өнер, ойын-сауық және демалыс	0,00	0,00
Қызметтің басқа да түрлерін көрсету	0,77	2,22
Аумақта бұрын болған ұйымдар мен органдардың қызметі	0,00	0,00

* МБҚ қоспағанда, ҚР резиденттерінің қаржы құралдарының құны

Дерек көзі: ҚҚА

4.2.2-график

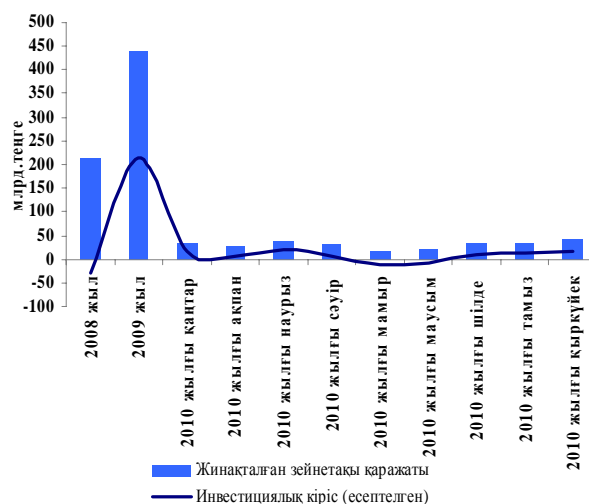
ЖЗҚ номиналдық кірісінің орташа алынған коэффициенті және инфляцияның жинақталған деңгейі

Дерек көзі: ҚҚА

4.2.3-график

ЖЗҚ жинақталған зейнетақы қаражатының және инвестициялық кірісінің өзгеру динамикасы

Дерек көзі: ҚҚА

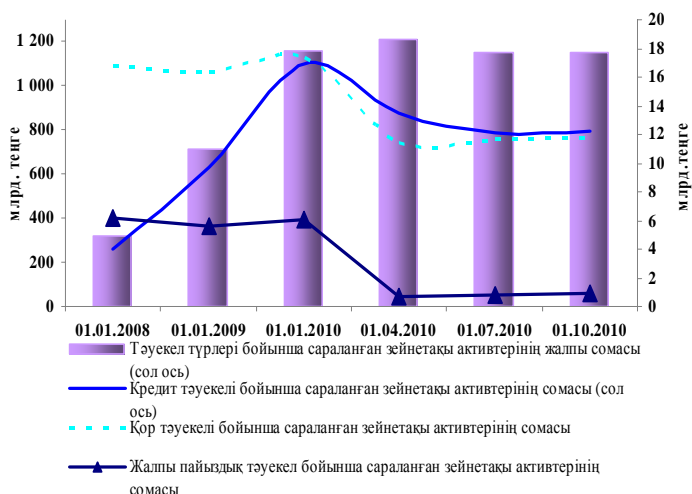
ЖЗҚ инвестициялық портфельдерінде сенімді және төмен кірістілікті қаржы құралдарының ұлғаюы салдарынан тиісінше 2010 жылғы 9 ай ішінде ЖЗҚ зейнетақы активтері бойынша номиналдық кірістің орташа алынған коэффициенттерінің төмендеуі байқалды. Оның үстіне, ЖЗҚ зейнетақы активтерінің кірістілігі инфляцияны жаппайды.

Мәселен, 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша 12, 36 және 60 айда инфляцияның жинақталған деңгейлері сол кезеңдерде ЖЗҚ зейнетақы активтері бойынша номиналдық кірістің орташа алынған коэффициенттерінен тиісінше 1,5, 2 және 1,4 есе артты (4.2.2-график).

2010 жылғы 9 ай бойы алдыңғы аймен салыстырғанда әрбір кейінгі айда зейнетақы жинақтарының абсолюттік өсуі байқалды. Осындай жағдай 2010 жылғы мамыр мен маусымды қоспағанда, инвестициялық кіріс бойынша да байқалды (4.2.3-график).

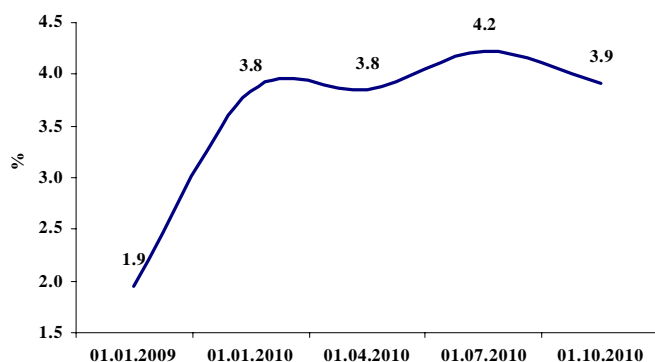
Контрциклды тәсіл шеңберінде 01.01.2010 жылдан бастап кредит тәуекелі бойынша кейбір қаржы құралдарын саралаудың төмендеуі көзделген. Осыған байланысты 2010 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша кредит тәуекелі бойынша сараланған зейнетақы активтерінің сомасы 27,8% төмендеді. 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша тәуекелдің

4.2.4-график
Тәуекел түрлері бойынша сараланған ЖЗҚ активтерінің көлемі

Дерек көзі: ҚҚА

4.2.5-график
Эмитенттері дефолтқа жол берген қаржы құралдарының зейнетақы активтерінің ағымдағы құнындағы үлесі

Дерек көзі: ҚҚА

«Альянсбанк» АҚ-ның және «Темірбанк» АҚ-ның бағалы қағаздарын ескере отырып) немесе абсолюттік көріністе 83,4 млрд. теңге болды (4.2.5-график).

Сонымен қатар, дефолттық қаржы құралдары бойынша болған (иелік ету кезеңі ішінде) зиян, 01.01.2010 ж. 31,4 млрд.теңгеден (немесе зейнетақы активтерінің ағымдағы құнының 1,7%) 01.10.2010 ж. 53,4 млрд.теңгеге дейін (немесе зейнетақы активтерінің ағымдағы құнының 2,5%) өсті.

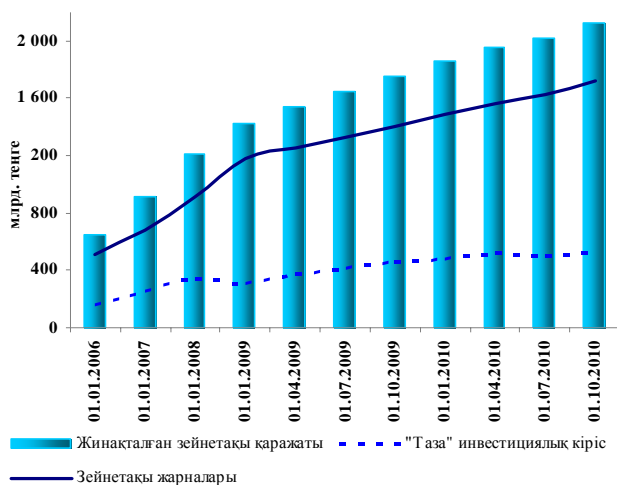
01.10.2010 жылғы жағдай бойынша зейнетақы активтерінің құнсыздануынан болған шығынды жабуға құрылған провизия сомасы зейнетақы активтерінің ағымдағы құнын 2,0% (немесе 2 129,8 млрд.теңгеге дейін) төмендетіп, 43,6 млрд.теңге болды.

түрлері бойынша сараланған зейнетақы активтерінің жалпы сомасына анағұрылым көп үлес кредит тәуекелі бойынша сараланған зейнетақы активтеріне тиесілі болды (69,2%).

Қаржы нарығындағы белгісіздік аясында ЖЗҚ Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздарының пайдасына инвестициялық басымдық берді. Нәтижесінде 2010 жылғы 9 айда жалпы пайыздық тәуекел бойынша сараланған зейнетақы активтерінің сомасы 84,7% төмендеді, сондай-ақ қор тәуекелі бойынша сараланған зейнетақы активтерінің сомасы да 32,4% төмендеді (4.2.4-график).

Қазіргі уақытта Қазақстанның бағалы қағаздар нарығы дүниежүзілік қаржы дағдарысының салдарын сезінуі жалғасып отыр. Атап айтқанда, 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша барлық ЖЗҚ инвестициялық портфельдерінде техникалық дефолтқа жол берген эмитенттердің қаржы құралдары болды. Мәселен, облигациялар шығару бойынша дефолтқа жол берген эмитенттердің борыштық бағалы қағаздарының үлесі зейнетақы активтерінің жалпы көлемінің 3,9% (қайта құрылымдауды жүзеге асырған «БТА Банк» АҚ-ның,

4.2.6-график
Жинақталған зейнетақы қаражатының өсу динамикасы

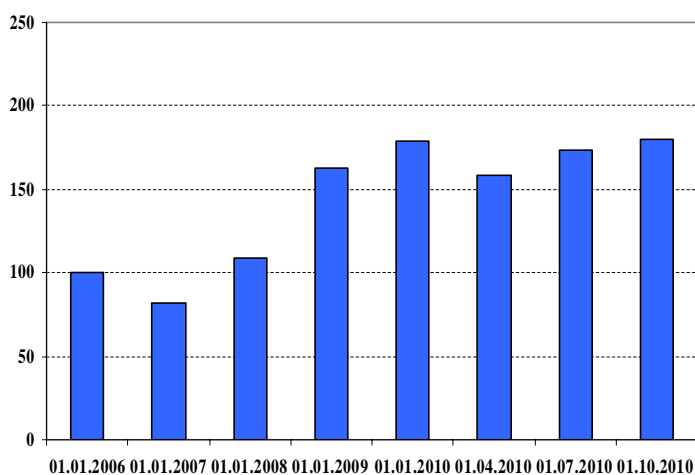
Дерек көзі: ҚҚА

сомасы 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша 532,5 млрд. теңгені құрады. 2010 жылғы 9 айда «таза» инвестициялық кіріс 50,9 млрд. теңгеге немесе 10,6% ұлғайды (4.2.6-график).

4.3 Өзге қаржы ұйымдарының тәуекелдері

Елдегі жалпы экономикалық жағдайдың біршама жақсаруына қарамастан банктік емес ұйымдарға дағдарыстың теріс салдарының (зиян шегушілік, кредиттік портфель сапасының және төлем қабілеттілігінің нашарлауы, т.б.) ықпалы жалғасып отыр, бұл жоғары кредит тәуекелдерінің болуына себепші болды. Сонымен қатар, ипотекалық ұйымдар секторында белсенді қайта қалпына келтіру байқалады.

4.3.1-график
Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың заңды және жеке тұлғаларға берген заемдары (млрд. тенге)

Дерек көзі: ҚҚА

2010 жылғы 9 ай ішінде тоқсан бойынша салымшылардың (алушылардың) зейнетақы жинақтарының динамикасында және зейнетақы жарналарының динамикасында оң трендтер байқалды. Мәселен, 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша салымшылардың (алушылардың) зейнетақы жинақтары 2010 жылғы 9 айда 14,5% ұлғайып, 2 129,6 млрд. теңге болды. 2010 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша зейнетақы жарналары 01.10.2010 жылғы жағдай бойынша 1 720,4 млрд.теңгені құрап, 15,6% өсті. Салымшылардың (алушылардың) шоттарына есептелген зейнетақы активтерін инвестициялаудан болған «таза» инвестициялық кіріс (комиссиялық сыйақыны шегере отырып)

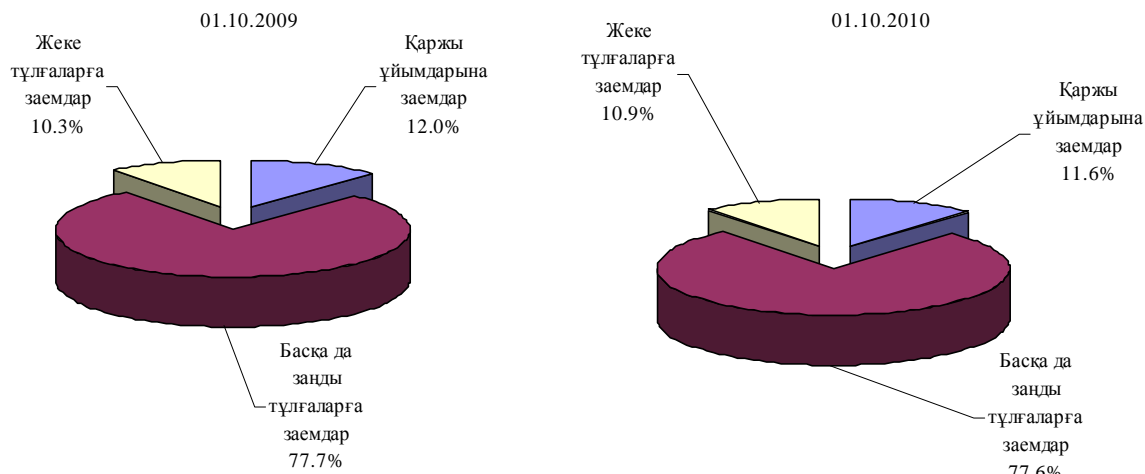
Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар

2010 жылдың басынан бастап банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарға берілген заемдар 1 қазандағы жағдай бойынша 179,9 млрд. теңгені құрап, небәрі 0,6% немесе 1,1 млрд. теңгеге ұлғайды (4.3.1-график).

Банктік емес ұйымдарды кредиттеу құрылымы іс жүзінде айтарлықтай өзгерістерге ұшыраған жоқ (4.3.2-график).

4.3.2-график

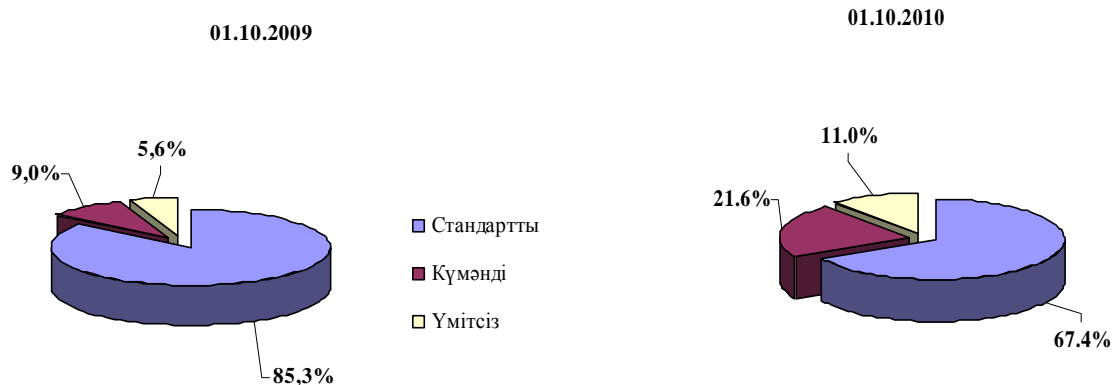
Банктік емес ұйымдардың кредиттеу құрылымы (қорытындысында %-бен)

Дерек көзі: ҚҚА

4.3.3-график

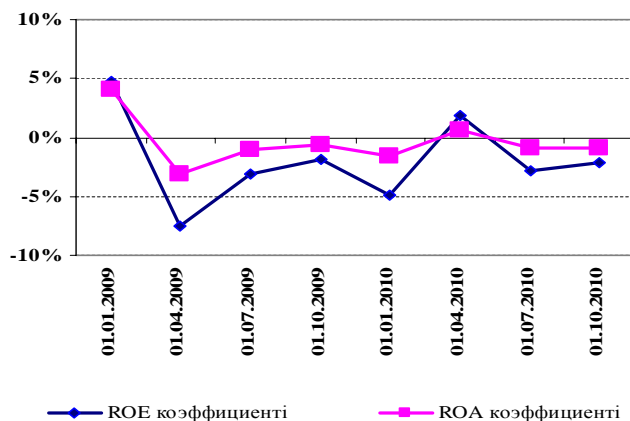
Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың несие портфелінің сапасы

Дерек көзі: ҚҚА

4.3.4-график

Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың кірістілік көрсеткіштері

Дерек көзі: ҚҚА

аясында банктік емес ұйымдардың кірістілігі көрсеткіштері теріс нәтиже көрсетуді жалғастырып отыр (4.3.4-график).

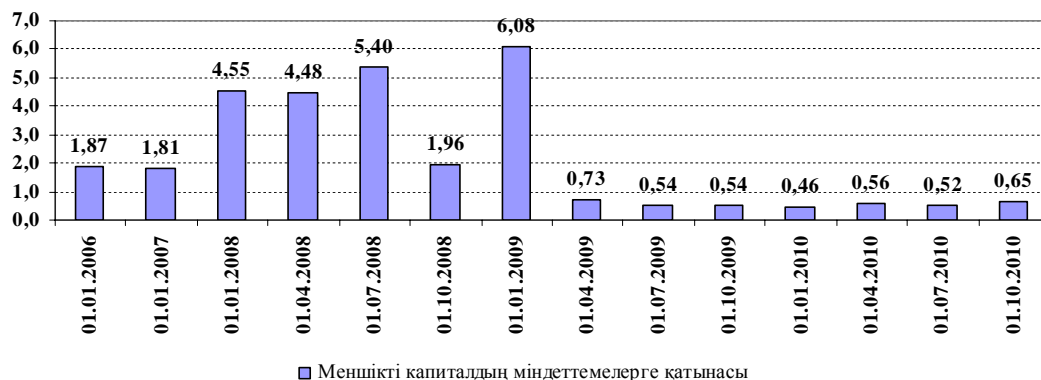
Қаралып отырған 01.10.2009ж. бастап 01.10.2010ж. аралығындағы кезеңде банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың қызметінде кредиттік портфелі сапасының нашарлауына байланысты теріс үрдістер сақталып отыр. Мәселен, банктік емес ұйымдардың кредиттік портфелінің құрылымында стандартты кредиттер үлесі 85,3%-дан 67,4%-ға дейін қысқарды, ал күмәнді және үмітсіз кредиттердің үлесі тиісінше 9,0%-дан 21,6%-ға дейін және 5,6%-дан 11,0%-ға дейін (4.3.3-график) ұлғайды.

Төмен кредиттік белсенділік

Міндеттемелерді капиталмен жабу дәрежесі 2010 жылғы 1 қазанда 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 0,54-тен 0,65-ке дейін ұлғаюына қарамастан, банктік емес ұйымдардың пассивтер құрылымында міндеттемелердің басым болуы төлем жасамау қабілеттілігінің жоғары тәуекелін растайды (4.3.5-график).

4.3.5-график

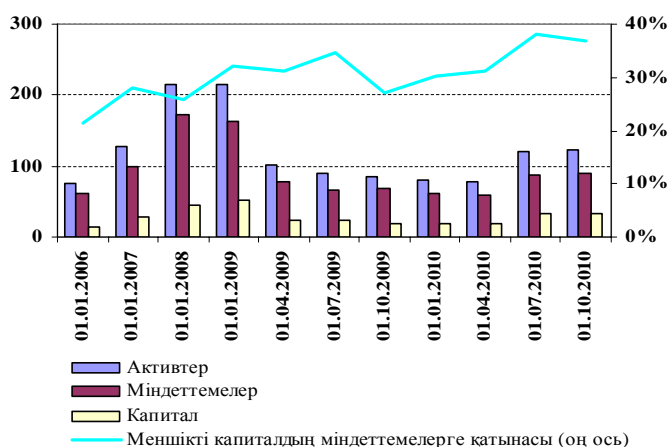
Банктік емес ұйымдардың төлем жасамау қабілеттілігінің тәуекелдері

Дерек көзі: ҚҚА

4.3.6-график

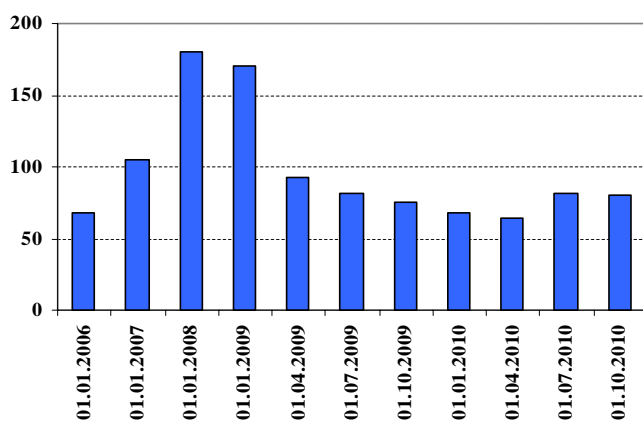
Ипотечалық ұйымдардың активтері, міндеттемелері және капиталы туралы мәліметтер (млрд. теңге)

Дерек көзі: ҚҚА

4.3.7-график

Ипотечалық ұйымдардың несие портфелінің динамикасы (млрд. теңге)

Дерек көзі: ҚҚА

үлесі 66,4%-дан бастап 86,6%-ға дейін өсті, ал күмәнді және үмітсіз заемдардың үлесі тиісінше 19,5%-дан 5,1%-ға дейін және 14,1%-дан 8,3%-ға дейін төмендеді (4.3.8-график).

Ипотечалық ұйымдар

Ипотечалық ұйымдар сегментінде қаржы нарығын дағдарыстан кейін дамыту жағдайларында оң үрдіс байқалады. 2010 жылдың басынан бастап ипотечалық ұйымдардың активтері мен міндеттемелері тиісінше 52,2% (41,9 млрд. теңге) және 44,8% (27,6 млрд. теңге) өсті. Бұл ретте ипотечалық ұйымдардың активтері мен міндеттемелерінің ұлғаюына көбіне жоғары өтімді активтерге (бағалы қағаздар, корреспонденттік шоттар және банкерге салымдар) қаражат орналастырудың өсуі және айналысқа бағалы қағаздар шығаруы себеп болды.

Қаралып отырған кезеңде ипотечалық ұйымдардың капиталы да 76,8% өсті. Ипотечалық ұйымдардың міндеттемелерін капиталмен жабу деңгейі 2010 жылғы 3 тоқсанда 2009 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 27,2%-дан бастап 36,9%-ға дейін (4.3.6-график) ұлғайды.

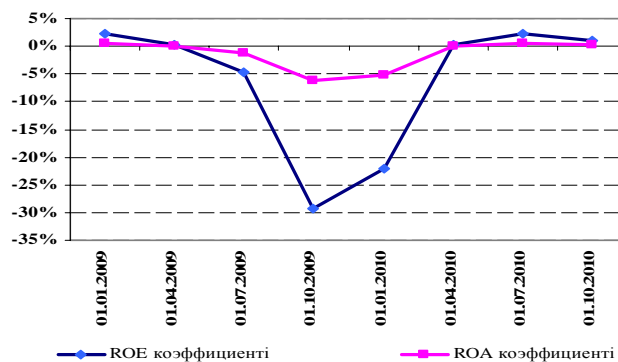
2010 жылдың басынан бастап ипотечалық ұйымдардың несие портфелі 68,4 бастап 80,3 млрд. теңгеге дейін немесе 17,4% ұлғайды (4.3.7-график).

Ипотечалық ұйымдардың кредиттік портфелінің құрылымында оң үрдіс байқалды. Мәселен, 2009 жылғы қазаннан бастап стандартты заемдардың

Дерек көзі: ҚҚА

4.3.9-график
Ипотекалық ұйымдардың кірістілік көрсеткіштері

Дерек көзі: ҚҚА

Сақталып отырған жоғары кредит тәуекелдеріне қарамастан кредиттік портфель сапасының жақсаруы ипотекалық ұйымдардың рентабельділігі көрсеткіштерінің оң нәтижесіне ықпал етті (4.3.8-график).

5. Төлем жүйелері

Қазақстанда төлем жүйелерінің операциялық сенімділігін және өндірістік тиімділігін арттыру мақсатында 2010 жылы олардың техникалық инфрақұрылымын түрлендіру, халықаралық стандарттарға жақындату, сондай-ақ төлем жүйелерін қадағалаудың (оверсайт) нормативтік құқықтық базасын және тетіктерін жетілдіру бойынша жұмыстар жүргізілді. Бұл ретте елдің қаржылық жағдайын тұрақтандыру, мемлекет қабылдайтын шаралар және төлем жүйелерін пайдаланушылар тарапынан өтімділікті бақылау Қазақстанның төлем жүйелеріндегі төлемдер көлемінің өсуіне ықпал етті.

5.1 Қазақстанның төлем жүйелерінің дамуы

Операторы «ҚРҰБ Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы» РМК болып табылатын ұлттық төлем жүйелерінің техникалық инфрақұрылымын түрлендіру қорытындысы бойынша 2010 жылғы 7 маусымда төлем жүйелерінің жоғары деңгейдегі қауіпсіздік және едәуір өткізу қабілетімен сипатталатын жаңа нұсқаларына көшу жүзеге асырылды.

Сонымен интеграциялық үдерістерді дамыту және Еуропалық Одақтың стандарттарына жақындатуды қамтамасыз ету шеңберінде 2010 жылғы 7 маусымда Қазақстанның банктік және төлем жүйелерін ISO 13616: IBAN және ISO 9362: BIC халықаралық стандарттарға негізделген тиісінше жаңа банктік шоттарының (ЖСК) жаңа нөмірлерін және банктік сәйкестендіру кодтарын (БСК) пайдалануға көшу жүзеге асырылды.

«Электрондық ақшаның» құқықтық мәртебесін заңнамалық бекіту және оларды шығару мен төлемдерді жүзеге асыру үшін пайдалану кезінде туындайтын құқықтық қатынастарды реттеу мақсатында 2010 жылы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне «электрондық ақша» мәселелері бойынша толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасын пысықтау бойынша жұмыс жүргізілді.

5.1.1-график
Қазақстан төлем жүйелеріндегі төлемдер ағындары

Ескерту: * өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 2010 жылдың 9 айы
Дерек көзі: ҚРҰБ

олардың жалпы көлемінің 1,7%-ы (2,3 трлн. теңге сомаға 13,4 млн. құжат) өңделді, бұл да шамалы сомаларға бөлшек төлемдердің едәуір санын жүргізген кезде жүйенің өз мақсатын орындағанын сипаттайды.

2009 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда төлем жүйелеріндегі төлем саны жалпы алғанда 17,3% (3 212,0 мың транзакция) ұлғайды, ал төлемдер көлемі 21,5% (24,5 трлн. теңгеге) өсті. Төлемдер көлемінің өсуіне негізінен Қазақстан Республикасының резиденттері шығарған бағалы қағаздармен және вексельдермен - 32,0%, сондай-ақ банкаралық депозиттермен және банктердің және олардың клиенттерінің меншікті

Бұл ретте 2010 жыл Қазақстанның төлем жүйелеріндегі төлемдер санының және көлемінің біртіндеп өсуімен сипатталады (5.1.1-график). 2010 жылғы 9 айда Қазақстанның төлем жүйелері арқылы 138,5 трлн. теңге сомаға 21,8 млн. транзакция жүргізілді. Елдегі қаржы секторының операциялары бойынша ірі және басымды төлемдер жүргізуге бағытталған Банкаралық ақша аудару жүйесі (БААЖ) арқылы елдегі қолма-қол емес төлемдердің жалпы көлемінің 98,3%-ы және жалпы санының 38,6%-ы (136,1 трлн. теңге сомаға 8,4 млн. транзакция) жүргізілді. Банкаралық клиринг жүйесінде (БКЖ) елдегі барлық қолма-қол емес төлемдердің жалпы санының 61,4%-ы және

қаражатын аударымдарымен - 15,8% операциялары бойынша төлем сомаларының ұлғаюына себепші болды. (5.1.1-кесте).

5.1.1-кесте

Төлемдер мақсатының түрлері бойынша төлемдер көлемі

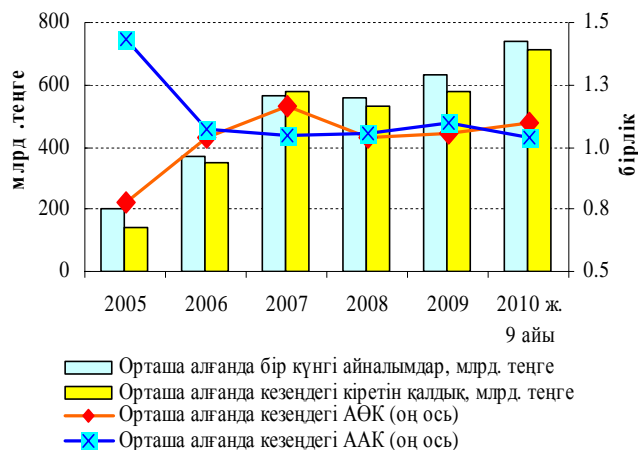
Көрсеткіштің атауы	2009 жылғы 9 айы		2010 жылғы 9 айы		Өзгеруі	
	млрд. теңгемен	жалпы көлемі %-бен	млрд. теңгемен	жалпы көлемі %-бен	млрд. теңгемен	%-бен
Шетел валютасымен және қымбат металдармен операциялар	13 542,2	11,9%	14 548,4	10,5%	1 006,3	7,4%
Депозиттер	32 307,1	28,3%	37 422,7	27,0%	5 115,6	15,8%
Заемдар	1 145,1	1,0%	1 077,7	0,8%	-67,3	-5,9%
ҚР резидент еместері шығарған бағалы қағаздар, вексельдер және депозиттік сертификаттар	1 187,7	1,0%	64,0	0,05%	-1 123,7	-94,6%
ҚР резиденттері шығарған бағалы қағаздар және вексельдер	48 586,3	42,6%	64 144,1	46,3%	15 557,9	32,0%
Тауарлар және материалдық емес активтер	4 252,3	3,7%	5 705,6	4,1%	1 453,3	34,2%
Қызмет көрсетулер	4 292,2	3,8%	4 966,0	3,6%	673,8	15,7%
Басқа да төлемдер ¹⁶	8 654,6	7,6%	10 546,3	7,6%	1 891,7	21,9%
Жиынтығы	113 967,3	100,0%	138 474,8	100,0%	24 507,5	21,5%

Дерек көзі: ҚРҰБ

5.2 Өтімділік тәуекелі және жүйелік тәуекел

Қазақстанның төлем жүйелеріндегі төлемдер көлемінің өсуі пайдаланушылардың өтімділігінің ұлғаюымен қатар болды, бұл өтімділік тәуекелін¹⁷ және жүйелік тәуекелді¹⁸ анағұрлым азайтты.

5.2.1-график
БААЖ-ғы өтімділік көрсеткіштері

Дерек көзі: ҚРҰБ

коэффициентін (ААК)²⁰ және өтімділік коэффициентін (АӨК)²¹ есептеу, сондай-ақ олардың белгіленген мәндерге²² сәйкестігін талдау күнделікті негізде жүзеге асырылды. 2010 жылғы 9

2010 жылғы 9 айда жүйені пайдаланушылар өтімділігінің орташа күндік көлемі (пайдаланушылар төлемдерді жүзеге асыратын БААЖ¹⁹ кіріс қалдық) 2009 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 134,1 млрд. теңгеге (23,2%) ұлғайып, 712,3 млрд. теңге болды (5.2.1-график). БААЖ пайдаланушылардың орташа күндік көлемі жалпы алғанда төлемдердің орташа күндік сомасының 96,3% құрады, бұл төлемдер жүргізу үшін жүйені пайдаланушылардың өтімділікпен жеткілікті қамтамасыз етілгендігін көрсетеді. Сондай-ақ ҚРҰБ өтімділік тәуекелін және жүйелік тәуекелді басқару мақсатында БААЖ ақша айналымдылығы

¹⁶ Зейнетақы төлемдері және жәрдемақы, арнайы аударымдар, бюджетке төлемдер және бюджеттен төлемдер.

¹⁷ Өтімділік тәуекелі – төлеушінің ақша аудару бойынша өз міндеттемелерін орындамау мүмкіндігіне байланысты төлеушінің тәуекелі.

¹⁸ Жүйелік тәуекел – төлем жүйесінің бір пайдаланушысының ақша аудару бойынша міндеттемелерін орындамау төлем жүйесінің басқа (бір немесе бірнеше) пайдаланушыларының өз міндеттемелерін орындамауын туындататын тәуекел.

¹⁹ Пайдаланушының кіріс қалдығы - пайдаланушы корреспонденттік шоттан жүйеде позицияға аударған ақша сомасы.

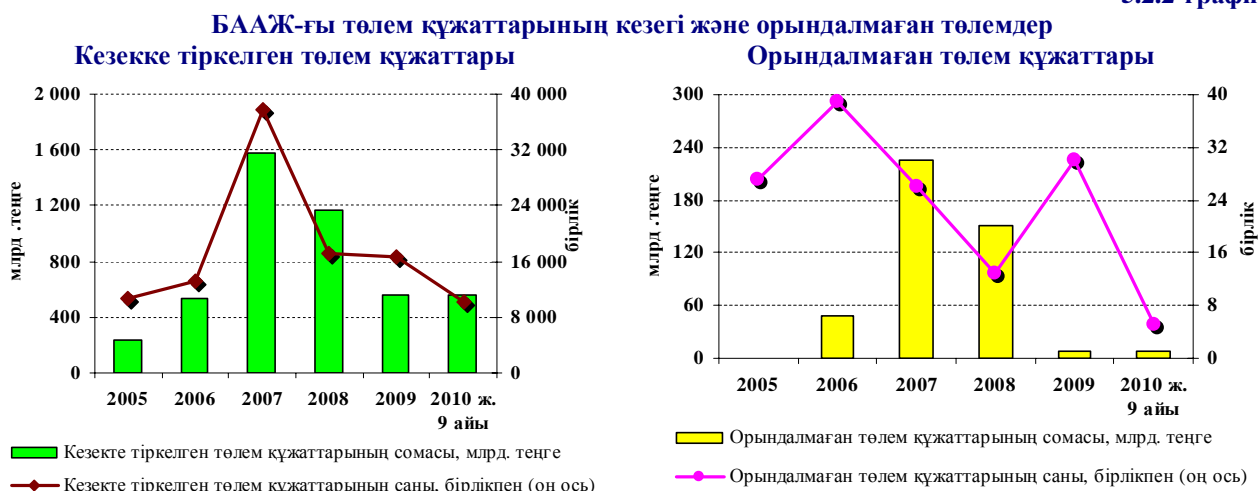
²⁰ Ақша айналымдылығының коэффициенті БААЖ-де жүйе өтімділігіне дебеттік айналым қатынасына тең.

²¹ Ақша өтімділігінің коэффициенті жүйе өтімділігінің БААЖ дебет айналымының және БААЖ орындалмаған (қайтарып алынған) төлемдер сомасының қатынасына тең.

айда орташа алғанда БААЖ АӨК 1,09, ААК - 1,04 болды, бұл өтімділік тәуекелі және жүйе тәуекелі ең төмен деп саналатын мәндерге сәйкес келеді.

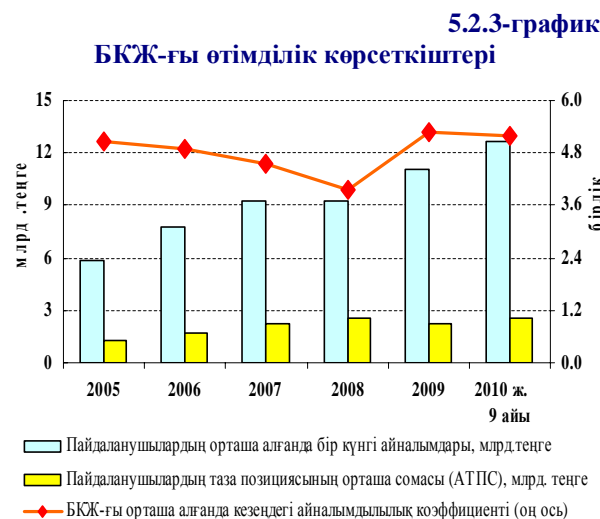
Төлем жүйелерін пайдаланушылар өтімділігінің өсуі өтімділіктің жетіспеушілігі себебінен БААЖ-де пайдаланушылар орындамаған (қайтарып алған) төлем санының және көлемінің азаюына себеп болды. Мәселен, 2010 жылғы 9 айда БААЖ-де 7,1 млрд. теңге сомаға 5 төлем орындалған жоқ (5.2.2-график), 2009 жылы өтімділіктің жетіспеушілігі бойынша 7,9 млрд. теңге сомаға 30 төлем орындалмаған. Барлық орындалмаған немесе қайтарып алынған төлем құжаттарын пайдаланушылар сол күні немесе келесі операциялық күні қайта жүргізді. Бұл ретте кезекке тіркелген төлем құжаттарының жалпы көлемінің орындалмаған төлемдер үлесі барлығы саны бойынша 0,05% және сомасы бойынша 1,3% құрады.

5.2.2-график

Дерек көзі: ҚРҰБ

Дерек көзі: ҚРҰБ

Дерек көзі: ҚРҰБ

2010 жылғы 9 айда БКЖ-де өтімділіктің жетіспеушілігі себебінен төлем құжаттарын орындамау немесе жою фактілері анықталған жоқ. Бұл ретте БКЖ ақша айналымдылығының орташа күндік коэффициенті 5,18 құрады, бұл жүйенің жоғары айналымдылығын сипаттайды (5.2.3-график). Клиринг нәтижесі бойынша пайдаланушылардың таза позициясының орташа күндік сомасы 2,56 млрд. теңге (БААЖ-де пайдаланушылардың орташа күндік айналым сомасының 0,4%-ы) болды, бұл таза позицияларды БААЖ арқылы есептеу кезінде өтімділік тәуекелінің төмендеуіне ықпал етеді.

5.3 Операциялық және техникалық тәуекелдер

Операциялық тәуекелді²³ басқару мақсатында төлем жүйелерінің операторы мен пайдаланушылары қызметкерлердің біліктілігін арттыру бойынша жұмыстар жүргізеді, қызметкерлердің функционалдық міндеттері бойынша іс-әрекеттерін шектеу (кіру) тетігі қолданылады.

²² Жүйеде өтімділік тәуекелін және жүйеде ақша айналымдылығын реттеу мақсатында жүйе өтімділігі коэффициенттерінің мынадай шекара дәліздері белгіленді: жоғары шекара $ААК < 0,5$ болса $АӨК > 1,5$, төменгі шекара $ААК > 1,5$ болса $АӨК < 0,5$.

²³ Операциялық тәуекел – төлем жүйелерін пайдаланушылар және операторы өз міндеттерін орындау кезінде жіберетін кате тәуекелі.

Техникалық тәуекелді²⁴ басқару үшін резервтік орталықты пайдалану, пайдаланушыларда тексеру және төлем жүйелерінің бағдарламалық-техникалық кешенінің тұрақты мониторингі сияқты әдістер қолданылады. Жоғарыда айтылғандай, 2010 жылғы маусымда Қазақстанның төлем жүйелерін жаңа бағдарламалық-техникалық платформаға ауыстыру жүзеге асырылды, оның құрамы қорғау мен қол жетімділіктің, сондай-ақ қаржы саласында қолданылатын стандарттармен сәйкес келушіліктің талап етілетін деңгейін қамтамасыз ететін ресурстарын үнемдеу және барынша пайдалану талаптарын ескере отырып әзірленді. Төлем жүйелерінің резервтік орталығын үнемі дайындықта ұстау үшін «ҚРҰБ ҚБЕО» РМК кемінде жылына екі рет жүйенің жұмысын резервтік орталықтың бағдарламалық қамтамасыз етуіне ауыстыру бойынша іс-шаралар жүргізеді.

Сонымен қатар ҚРҰБ 2010 жылы негізгі орталық аумағында штаттан тыс және апатты жағдайлар туындаған жағдайда төлем жүйелерінің үздіксіз жұмыс істеуіне кепілдік беретін Астана қаласында жаңа резервтік орталықты құру бойынша жұмыстарды жалғастырды. 2010 жылғы 9 айда төлем жүйелерін пайдаланушылардың жұмыс орнының қауіпсіздігін (төлемдердің заңдылығын және бағдарламалық қамтамасыз етудің сенімділігін) бақылау үшін ҚРҰБ Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі 11 банкін тексерді.

Төлем жүйелерінің тиімді дамуы көрсеткішінің бірі төлем жүйелерінің үздіксіз жұмысының (жұмыс қабілеттілігінің) жоғары коэффициентін²⁵ ұстап тұру болып табылады. 2010 жылғы 9 айда БААЖ үздіксіз жұмыстың орташа айлық коэффициенті 99,55%, БКЖ - 99,86% болды. Қазақстанның төлем жүйелерінің жұмыс қабілеттілігінің жоғары коэффициенттері олардың жұмыс істеу тиімділігін көрсетеді.

²⁴ Техникалық тәуекел – аппаратты-бағдарламалық құралдардың және телекоммуникация құралдарының бұзушылықтар мен қателер тәуекелі

²⁵ Төлем жүйесінің жұмыс істеу қабілеттілігінің бір жылдағы коэффициенті жұмыстың нақты уақытының (төлем жүйесі тоқтатылған уақыт кезеңін алып тастап, төлем жүйесінің операциялық күні ашылғаннан бастап операциялық күн жабылғанға дейінгі уақыт кезеңі) төлем жүйесі жұмысының жалпы уақытына (төлем жүйесінің операциялық күні ашылғаннан бастап операциялық күн жабылғанға дейінгі уақыт кезеңі) қатынасы ретінде есептеледі.

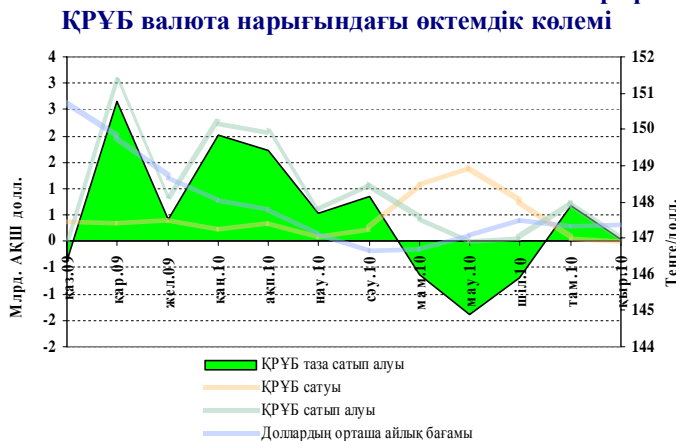
6. Қаржы жүйесін реттеу және тәуекелдерді басқару

6.1 Ұлттық Банктің қаржы жүйесінің тұрақтылығын қолдау жөніндегі шаралары

Экономиканы қалпына келтіру және маңызды сыртқы күйзелістердің болмауы жағдайында, сондай-ақ банктер өтімділік деңгейін арттыруды қолдау бойынша жүргізетін саясатында қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етудегі Ұлттық Банктің рөлі теңге бағамының тұрақтылығын қолдау және қайта құрылымдау жағдайында тұрған банктерге өтімділік ұсыну болды.

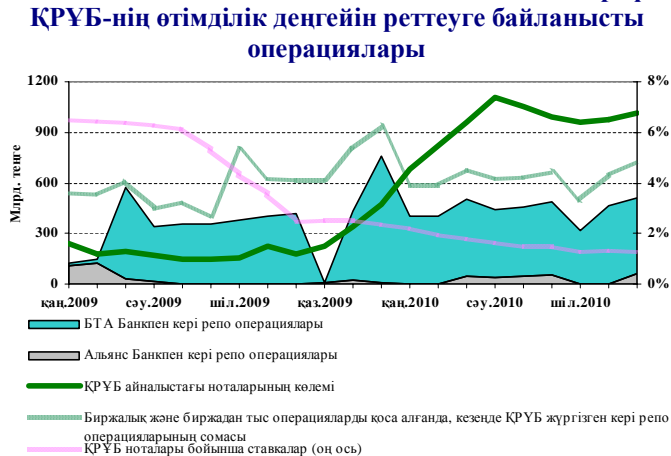
2009 жылғы қарашада – 2010 жылғы сәуірде ішкі валюта нарығында шетел валютасына ұсыныстың сұранысынан артуы байқалды, оған қолайлы сыртқы экономикалық конъюнктура және «әлсіз доллар саясатына» негізделген шетел валютасын сатушылар тарапынан алыпсатарлық қысымның өсуі себеп болды. Осы жағдайда ҚРҰБ нарықта шетел валютасына артық ұсынысты айықтыруға мәжбүр болды: 2009 жылғы қарашадан бастап 2010 жылғы сәуір аралығында АҚШ долларын таза сатып алудың жиынтық көлемі 8,2 млрд. долл. болды. Жағдай мамырда өзгерді: Еуропа елдерінің экономикасының тұрақтылығына қатысты еуро-доллар валюталық жұптың құбылмалылығы және күтудің белгісіздігі 2010 жылғы мамыр-шілдеде доллардың жоғары сұранысына әкелді, ҚРҰБ теңгенің бағамына қысымды жеңу үшін биржа нарығында интервенциялар жүргізуге мәжбүр болды. ҚРҰБ-нің АҚШ долларын сатып алу көлемінен 2,7 млрд. долл. асып кетіп, сату көлемі 2010 жылғы мамыр-шілдеде 3,2 млрд. долл. құрады. (6.1.1-график).

6.1.1-график

Дерек көзі: ҚРҰБ

6.1.2-график

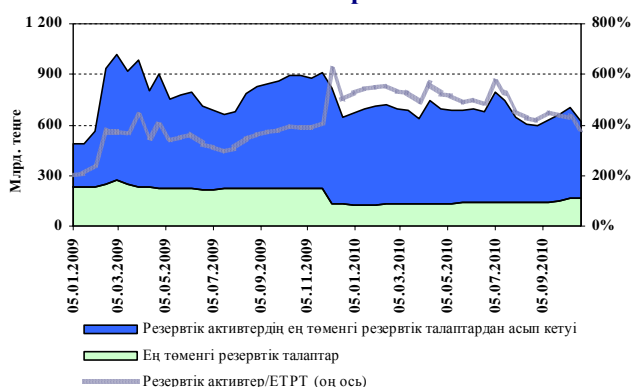

Дерек көзі: ҚРҰБ

2009 жылы қалыптасқан банк секторының өтімділігінің ұлғаю үрдісі ҚРҰБ-нің 2009 жылғы қарашадан бастап кері репоның биржалық операцияларын жүргізуден бас тартуына себеп болды. Бұл ретте 2010 жылғы үш тоқсан бойы өтімділікті ұсыну бойынша операциялар басым түрде БТА Банкімен жүргізілді, ол өз қайта құрылымдауын 2010 жылғы 30 тамызда аяқтады. Мәселен, 2010 жылғы қаңтардан бастап қыркүйек аралығында БТА Банкімен жүргізілген кері репо операцияларының жиынтық көлемі шамамен 3,7 трлн. теңгені құрады.

ҚРҰБ банк секторының өтімділігін байланыстыру үшін 2010 жылы айналыстағы ноталар көлемін анағұрлым ұлғайтты: 2009 жылы оның орташа айлық мәні шамамен 223 млрд. теңге болса, 2010 жылы бұл көрсеткіш 252 млрд. теңгені құрады. Сонымен бірге нарықта өтімділіктің артық ұсынысы жағдайында ноталар бойынша сыйақы ставкаларының қаңтарда 2,23%-дан бастап қыркүйекте 1,30%-ға дейін төмендеуі жалғасты (6.1.2-график).

6.1.3-график
Резервтік активтер және ең төменгі резервтік талаптар

Дерек көзі: ҚРҰБ

активтерге қатынасы 379% (6.1.3-график) болды.

6.2 Банктерді «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ тарапынан қорландыру

2010 жылғы 1-3 тоқсандарда банк секторының кредиттік белсенділігі көбінесе экономиканың басым салаларын қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру арқылы қолдау көрсетілді. 2010 жылғы бірінші тоқсанда мемлекет²⁶ есебінен қорландырудың жиынтық көлемі 131,6 млрд. теңгеге өсті және 1,1 трлн. теңге немесе банк жүйесінің жиынтық активтерінің 9%-ы болды. Мемлекеттік қорландыру көлемінің өсуі «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ-ның Альянс Банкінің капиталына 141,3 млрд. теңге көлемінде кіруіне байланысты болды. Осының салдарынан қорландырудың жиынтық көлемі экономиканың басым салаларын қолдау бойынша бағдарламалармен банктерге орналастырылған қаражатты қайтару есебінен төмендей бастады. 2010 жылғы үшінші тоқсанның аяғындағы жағдай бойынша мемлекеттік қорландырудың жиынтық көлемі 992,6 млрд. теңге болды немесе банк жүйесінің жиынтық активтерінің 8,3%-ын құрады (6.2.1-график)

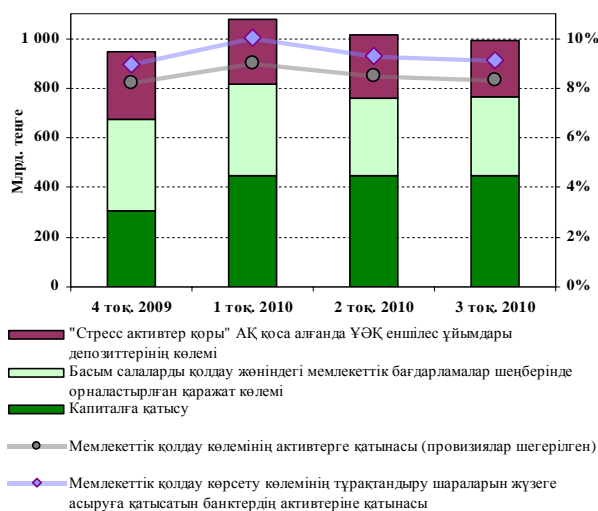
Мемлекеттің банк жүйесінің капиталына қатысуының негізгі көлемі – мемлекеттік қатысудың жиынтық көлемінің 79%-ы Альянс Банкіне (2010 жылғы 3 тоқсанның аяғындағы жағдай бойынша 141,3 млрд. теңге) және БТА Банкіне (212,1 млрд. теңге) келеді. Басым салаларды қолдау шеңберінде бөлінген қаражаттың шамамен 73%-ы 2010 жылғы 3-тоқсан аяғында БТА Банкіне (64,4 млрд. теңге) және Қазкоммерцбанкке (164,5 млрд. теңге) орналастырылды. Осы банктерге «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ-ның еншілес ұйымдарының депозиттерінің негізгі бөлігі (36% астам) орналастырылған. Басым салаларды қолдау шеңберінде бөлінген қаражаттың көлемі 3-тоқсанның аяғында басым салаларды қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруға қатысатын банктердің кредиттік портфелінің²⁷ жиынтық көлемінің 3,5%-ын құрайды (6.2.2-график).

²⁶ Мемлекеттің банктердің капиталына қатысуы, мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асыру шеңберінде бөлінген қаражат және «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ-ның еншілес ұйымдарының депозиттері

²⁷ Провизияларды шегергенге дейін

6.2.1-график

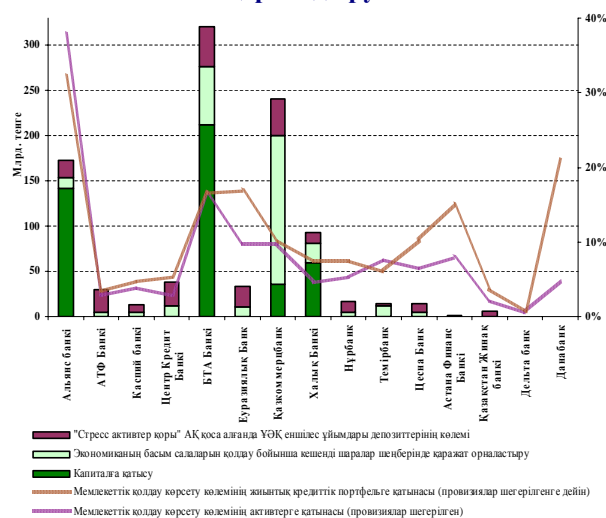
Банк жүйесін қорландыру тапшылығын мемлекеттің жабуы

Ескерту: Мемлекет тарапынан қорландыру көлемі ҰӘҚ алдындағы, дағдарысқа қарсы бағдарлама шеңберінде қаражат ұсыну нәтижесінде, кезең аяғында туындаған міндеттемелердің және банктер капиталына кіру кезінде ҰӘҚ ұсынған қаражат көлемінің сомасы ретінде бағаланады.
Дерек көзі: ҰӘҚ, ҚҚА, ҚРҰБ есептері

6.2.2-график

2010 жылғы 3-тоқсанның аяғындағы жағдай бойынша банктер бойынша банк жүйесін қорландыру

Ескерту: Мемлекет тарапынан қорландыру көлемі ҰӘҚ алдындағы, дағдарысқа қарсы бағдарлама шеңберінде қаражат ұсыну нәтижесінде, кезең аяғында туындаған міндеттемелердің және банктер капиталына кіру кезінде ҰӘҚ ұсынған қаражат көлемінің сомасы ретінде бағаланады.
Дерек көзі: ҰӘҚ, ҚҚА, ҚРҰБ есептері

6.3 «Альянс Банкі» АҚ, «БТА Банкі» АҚ-ның және «Темірбанк» АҚ-ның сыртқы міндеттемелерін қайта құрылымдау нәтижелері²⁸

Қаржы нарығының қатысушылары үшін Қазақстандағы жағдайды қалпына келтіру туралы анағұрлым маңызды белгінің бірі Қазақстанның үш банкінің – БТА Банкінің, Альянс Банкінің және Темірбанкінің қайта құрылымдауының аяқталуы болды.

Банктердің сыртқы борышын қайта құрылымдаудағы Қазақстанның тәжірибесінің бірегейлігі – «классикалық» қайта құрылымдаудың және мемлекеттік қолдаудың кешенді шараларының үйлесімділігінде болып отыр. Кешенді түрдегі тәсіл екі «соңғы» нұсқаның біреуін – банкрот болу немесе банктердің міндеттемелерін мемлекет қаражаты есебінен жабу таңдалған жағдайда мемлекет және қаржы жүйесі жалпы шегуі мүмкін шығасылар мен тәуекелдерді болдырмауға мүмкіндік берді. Бірінші жағдайда халық тарапынан банк жүйесіне деген сенімнің үзілу тәуекелі болды, ол жалпы банк жүйесіне көп шығын әкелер еді. Екінші жағдайда қаржы жүйесінің және мемлекеттің инвесторлар алдында имиджі айтарлықтай нашарлар еді, себебі банктердің борышын толық жабу қаржы жүйесінің мемлекет қолдауынсыз өз проблемасын шеше алмайды және оған тәуелді болып келе жатыр деген көзқарасқа себеп болар еді.

I. «Альянс Банкі» АҚ-ын қайта құрылымдау нәтижелері. Альянс Банкіні қайта құрылымдау 2010 жылғы 30 наурызда табысты аяқталды. Қайта құрылымдаудың қорытындысы бойынша банктің сыртқы борышы 4,5 млрд. АҚШ долларынан 1,1 млрд. АҚШ долларына дейін қысқарды, ал борышқа қызмет көрсету мерзімі 1-7 жылдан 7-20 жылға дейін ұзартылды. Банктің капиталы 547,9 млрд. теңгеге ұлғайды, бұл оның ҚҚА пруденциалдық нормативтерін орындауына мүмкіндік берді.

Қайта құрылымдау қорытындысы бойынша Альянс Банкінің кредиторларына жай және басымдық берілген акциялардың 33%-дық пакеті ұсынылды, ал 67% жай және басымдық берілген акциялар ҰӘҚ-на ауысты, бұл ҰӘҚ-ның банкті қадағалауын сақтауға мүмкіндік берді. Бұл банкті бақылауды сақталуын және берешекті акционерлік капиталға

²⁸ «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ-ның ақпараты бойынша

алмастырудың оңтайлы деңгейін қамтамасыз етті. Оның үстіне кредиторлар орындауға міндетті мынадай бірқатар шарттар қойылды:

- Банктің акцияларын негізгі ұстаушысы ауысқан жағдайда, егер жаңа акционер алғашқы 2 жыл А- төмен емес және қайта құрылымдау аяқталған күннен бастап 2 жыл өткеннен кейін ВВВ төмен емес кредиттік рейтингісі бар банк болып табылмаса кредиторлардың өз акцияларын номиналдық құны бойынша сатуға құқығы бар.
- Банк 2010-2011 жылдары, яғни қайта құрылымдау берешегінің 50% өтелмейінше жай акциялар бойынша дивидендтер төлемеуі тиіс. 2011 жылдан кейін дивидендтер банк капиталының жеткілікті көрсеткіштері ең төменгі реттеуіш талаптарынан 2% жоғары болу талабымен ғана төлене алады.
- Корпоративтік басқару мәселелері шеңберінде кредиторлардың Альянс Банкінің басқару органындағы өз өкілдері арқылы банкті басқарудағы негізгі мәселелерге қатысуы қамтамасыз етілді.

II. «Темірбанк» АҚ-ын қайта құрылымдау нәтижелері. Темірбанк 2010 жылғы 1 шілдеде қайта құрылымдаудың аяқталғаны туралы хабарлады және сыртқы борышты қайта құрылымдауды табысты аяқтаған екінші банк болды. Банктің сыртқы борышы 770-тен 61 млн. АҚШ долларына дейін қысқарды, ал борышқа қызмет көрсету мерзімі 1-4 жылдан 10-12 жылға дейін ұлғайды. Сыртқы кредиторларға шығарылған жаңа жай акцияның 20% берілді, 79% астамы ҰӘҚ-на өтті. Қалған акциялар акционерлер, оның ішінде БТА Банкі арасында бөлінді. Басымдық аз берілген акционерлердің құқықтарын қорғау үшін басымдық берілген кредиторлардың негізгі талаптары мыналар болып табылады:

- ҰӘҚ-ның банк капиталындағы үлесі 51%-дан төмендеген жағдайда, егер жаңа акционер Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының қаржы институты немесе ВВВ төмен емес кредиттік рейтингісі бар тәуелсіз әл-ауқат қоры болып табылмаса, борыштық бағалы қағаздарды кредиторлардың сату құқығы.
- Банктің директорлар кеңесінің құрамына біреуі тәуелсіз директор болуы тиіс кредиторлардың кемінде үш өкілін енгізу.
- Қаржы жағдайының біреуі Темірбанкті ҰӘҚ 23,5 млрд. теңгеден аспайтын мөлшерде капиталдандыру болып табылады.

III. «БТА Банкі» АҚ-ын қайта құрылымдау нәтижелері. 2010 жылы қайта құрылымдауды жүзеге асырған үш банктің анағұрлым жүйелі маңыздылығына БТА Банкі ие болды, ол сыртқы борышты қайта құрылымдау барысын 2010 жылғы 31 тамызда табысты аяқтағаны туралы хабарлады. Банктің сыртқы борышын қайта құрылымдау нәтижелері бойынша 12 млрд. АҚШ долларынан 4,4 млрд. АҚШ долларына дейін төмендеді, қарызға алудың орташа ставкасының 10% дейін төмендеуін қоса алғанда міндеттемелерді төлеу мерзімі 1-5 жылдан 8-20 жылға дейін өзгерді. Акционерлік капиталға қатысудың үлесі былайша бөлінді: 18,5% жай акция БТА Банкінің сыртқы кредиторларына берілді, ҰӘҚ үлесі 81,4% болды.

Банк қызметінің жуық арадағы жылдардағы негізгі бағыттарының бірі сыртқы активтерді қалпына келтіру болатынын атап өткен жөн. Осы мақсатпен келіссөздер шеңберінде 5 млрд. АҚШ долл. мөлшеріндегі активтерді қалпына келтіру үшін қағаздар шығаратындығы айқындалды. Осы қағаздың талаптарына сәйкес бұл активтерді банктің қалпына келтіруден алынған кірістің 50% кредиторларға жіберіледі.

Кредиторлар орындау үшін мынадай міндетті талаптар қойып отыр:

- Қайта құрылымдау аяқталғаннан кейін алғашқы үш жыл бойы кредиторлардың активтерді қалпына келтіруге және борыш тартуға байланысты банкті басқару мәселелеріне міндетті түрде қатысуы, сондай-ақ негізгі позицияларды банктің басқару органында келісу.
- БТА Банктің директорлар кеңесінің құрамына қойылатын талаптар: директорлар кеңесінің бес мүшесі ҰӘҚ-ның өкілі, екеуі – кредитор, екеуі тәуелсіз кредитор болуы тиіс. Бұл ретте директорлар кеңесінің мүшелері жыл сайын сайлануы тиіс.
- Әлеуетті жеткізушілерге қойылатын талаптар: ең төменгі кредиттік рейтинг халықаралық рейтинг агенттіктерінің ВВВ төмен емес деңгейде, банктің ағымдағы

және бұрынғы акционерлерімен қосылма тұлға болмауы, сондай-ақ болашақ инвестор Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымына кіретін елдің қаржылық реттеу институты болуы тиіс.

6.4 Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің банк секторының тәуекелдерін төмендету және тұрақтылығын нығайту жөніндегі қабылдаған реттеу шаралары

2010 жылы көптеген реттеу шараларын қабылдаудың алғышарты негізінен нәтижесінде Қазақстанның бірқатар банктерінің, бірінші кезекте БТА Банкінің қиын жағдайға тап болуы, осындай тәуекелдерді төмендетуге тырысу болып табылады.

Банк секторын 2009 жылғы 4 тоқсанда – 2010 жылғы 3 тоқсанда қабылдаған ҚҚА-ның пруденциалдық реттеу шаралары банктер капиталының сапасына және олардың операцияларының ашықтығына байланысты тәуекелдерді төмендетуге басым дәрежеде бағытталды. Осы кешенді шараларға мына блоктар кіреді:

1. Банктер капиталының сапасын жақсарту. Осы шаралар блогы банктердің әлеуетті зиянды капитал есебінен сіңіру қабілеттілігін күшейтуге және банктердің жалған капиталдандыру мүмкіндігін болдырмауға бағытталған және мыналар кіреді:

- банктің меншікті капиталынан шегерілетін банк инвестицияларының құрамын кеңейту;
- меншікті капиталының қол жетімділік коэффициенті (k1-1) есебіне банктің шартты және ықтимал міндеттемелерін қосу арқылы нормативтердің мәндерін кезеңімен қатаңдату қолдана отырып левередж нормативін жетілдіру: 2012 жылғы 1 шілдеден бастап – кемінде 0,08, 2013 жылғы 1 шілдеден бастап – кемінде 0,09.

2. Капитал құрылымына ерекше талаптарды енгізу арқылы қайта құрылымдау жағдайында банктерге жәрдемдесуге мыналар кіреді:

- қайта құрылымдауға жататын банктерге меншікті капиталына басқа елдердің заңнамасына сәйкес шығарылған реттелген облигацияларын енгізуге мүмкіндік беру;
- бірінші деңгейдегі капиталда есепті жылы алынған міндеттемелердің қайта құрылымдауынан болған кірісті пайдалану, сондай-ақ қайта құрылымдауға жататын банктерге екінші деңгейдегі капиталға реттелген борыш сомасының 75%-ын енгізу мүмкіндігін беру.

3. Банктердің және банктік холдингтердің меншік құрылымымен қамтамасыз етілген тәуекелдердің, сондай-ақ банк конгломераты деңгейінде туындайтын тәуекелдердің төмендеуі:

- банк конгломератының бір заемшысына арналған тәуекелдің ең жоғары мөлшерінің есебін екінші деңгейдегі банктер үшін осы нормативті есептеудің әдістемесіне ұқсас нақтылау;
- «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» 1995 жылғы 31 тамыздағы Қазақстан Республикасы Заңының 30-бабы 13-тармағының мақсаты үшін бас банктің не банктің холдинг компаниясының шетел валютасындағы ұзақ мерзімді рейтингі бойынша талап белгілеуі;
- бас банктің мәртебесін алу үшін депозиттерді қабылдау, жеке тұлғалардың банк шоттарын жүргізу және ашу бойынша операцияларды екінші деңгейдегі банктердің жүзеге асыруы үшін бас банктің ең төменгі рейтингінің бар болуы бойынша талапты белгілеу;
- банк конгломераты қатысушысының меншікті капиталының нақты мөлшерінен инвестицияларды алып тастау.

4. Заемшылардың және банк операцияларының ашықтығына байланысты тәуекелдерді төмендетуге бағытталған шаралар, оның ішінде:

- бір заемшыға тәуекелдің ең жоғары мөлшерін есептеу кезінде заемшының «ашықтығының» критерийлерін айқындау (k3);

- банк сатып алған және кепілдік берген бағалы қағаздар бойынша банктің кепілдік коэффициентін есептеу кезінде алып тастау арқылы бір заемшыға тәуекелдің ең жоғары мөлшерінің коэффициентін (k3) есептеуді оңтайландыру;
- кредит дефолтының своптарын (credit default swap) және жиынтық кіріс своптарын (total return swap) сатып алу мүмкіндігін мына жағдайларда ғана белгілеу: (а) базалық актив екінші деңгейдегі банктің меншікті міндеттемесі болып табылмаған; (б) кредит тәуекелін базалық актив бойынша хеджирлеу мақсатында сатып алу; (в) сатып алу ұйымдастырылған бағалы қағаздар нарығында жүзеге асырылады;
- екінші деңгейдегі банктердің олармен ерекше қатынастармен байланысты тұлғалармен мәмілелер туралы ақпаратты ұсынудың нысанын жетілдіру.

5. Жаңадан берілетін заемдардың және қолданыстағы кредиттік портфельдің сапасын жақсартуға байланысты шаралар блогы, оның ішінде:

- есептеуден банктің балансынан есептен шығарылған заемшыға банктің талаптарының және 100% провизиялар (резервтер) қалыптасқан талаптардың коэффициентін алып тастау арқылы балансты «нашар» кредиттен тазарту жүргізуге банктерді ынталандыру;
- қамтамасыз ету құнының (кепілдік қамтамасыз етудің оны сату мүмкіндігін ескере отырып нарықтық құнынан айқындалатын ағымдағы сәттегі құны) түсінігіне түзетулер енгізу;
- жіктеу санаты «үмітсіз» ретінде айқындалатын заемдардың санаты нақтыланды: оффшор аймағында тіркелген заемшыға (қосалқы заемшыға) берілген (а) кредиттер, не дауыс беретін акцияларының немесе заемшының (қосалқы заемшының) жарғылық капиталына қатысу үлесінің елу және одан астам пайызы оффшор аймағында тіркелген тұлғаларға тікелей тиесілі болса; (б) заемшыға (қосалқы заемшыға) оффшор аймағында тіркелген басқа тұлға айқындайтын шешім, шартпен немесе басқалай түрде күшіне енеді;
- тиісті валюталық түсімі, жалақысы жоқ және (немесе) валюталық тәуекелдерді заемшының тарапынан тиісті хеджирлеу құралдарымен жабылмаған заемшыларға шетел валютасында берілген кредиттер бойынша банктердің провизиялардың ең аз мөлшерін қалыптастырудың кезең-кезеңімен тәртібін белгілеу²⁹;
- заемдар бойынша төлемдерді өтеудің кезеңділігіне тәуелді ұзарту санын есептеу жүзеге асырылатын мерзімді белгілеу.

6. Тәуекелдерді басқару рәсімдерін жетілдіру бойынша шаралар. Осы шаралар блогы шеңберінде банктерде көзделмеген жағдайлар туындаған жағдайдағы іс-қимыл жоспарының болуына қойылатын талаптар енгізілді. Осы Жоспарда қаржылық шығындардың мөлшерін сандық бағалауды қамтитын алдын ала шаралар айқындалуы тиіс, оған қол жеткен кезде банк көзделмеген жағдайлардың банктің қаржылық тұрақтылығына және тұтастай алғанда оның қызметіне әсерді төмендетуге бағытталған іс-шараларды орындауға, сондай-ақ аталған Жоспарды орындауға банкті басшы қызметкерлерінің және қызметкерлерінің жауапкершілігін айқындайтын матрицаға көшуі тиіс. Сонымен қатар банктерге мынадай талаптар белгіленді:

- уәкілетті органға ай сайынғы негізде стресс-сценарийлерді, стресс-тестілеу нәтижелерін, сондай-ақ көзделмеген жағдайлар туындаған кездегі іс-қимыл жоспарын ұсыну міндеті;
- ҚҚА-не кредит тәуекелі мен өтімділік тәуекелі мониторингі матрицасын, кредит тәуекелі мен өтімділік тәуекелін бағалау матрицасын, сондай-ақ кредит тәуекелі мен өтімділік тәуекелін бақылау матрицасын ұсыну бойынша талап;

²⁹2009 жылғы 1 қыркүйектен бастап берілген осындай заемдар бойынша жіктеу санаты бір санатқа төмендейді және мынадан төмен болмауы тиіс:

- 5 пайыз провизиялар – 2010 жылғы 1 қаңтардан бастап;
- 10 пайыз провизиялар – 2010 жылғы 1 шілдеден бастап;
- 20 пайыз провизиялар – 2011 жылғы 1 қаңтардан бастап.

2012 жылғы 1 қаңтардан бастап осы кредиттердің жіктеу санаты кемінде 20% провизия қалыптастыра отырып «күмәнді 3 санаттан жоғары бола алмайды».

- банк жоспарында көзделмеген жағдайлар туындаған кезде резервтік орталықтардың жұмыс істеу рәсімінің, оның ішінде резервтік орталықтардың орналасқан жері негізгі орталықтардан шалғай болуды көздейтін талаптар, деректердің резервтік көшірмелерін құру кезеңділігін және тәсілдерін айқындау.

6.5 Қазақстанда макропруденциалдық реттеудің институционалдық жүйесін қалыптастыру және Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы және қаржы секторын дамыту жөніндегі кеңестің қызметі

Қазақстанда дағдарыс кезеңінде алынған тәжірибе макропруденциалдық реттеу жүйесін дамытуға түрткі болды, оның негізгі қызметі Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы және қаржы нарығын дамыту жөніндегі кеңеске жүктеліп отыр.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы № 923 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының қаржы секторын дағдарыстан кейінгі кезеңде дамыту тұжырымдамасы макропруденциалдық реттеуді жүзеге асыру үшін жауапты орталық орган ретінде ҚРҰБ-нің рөлін күшейтуді болжайды. Тұжырымдамаға сәйкес макропруденциалдық реттеу деп мыналар түсініледі:

- 1) жүйелік тәуекелдерді пруденциалдық реттеудің және тиісті нормативтерді қолданудың негізгі секторалды қағидаттарын, тәсілдерін айқындау;
- 2) жүйелік тәуекелдерді материалдандырған жағдайда дағдарысқа қарсы басқару шараларын және зиянды барынша азайту тетіктерін әзірлеу.

Реттеудің қолданыстағы жүйесі шеңберінде ҚҚА макропруденциалдық реттеуді жүзеге асыру үшін жауап береді, яғни қаржы институттарының қызметін әрбір жеке алынған қаржы ұйым деңгейінде қадағалайды, сондай-ақ қаржы секторының жағдайы бойынша ақпарат жинайды. ҚРҰБ барлық қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін және макропруденциалдық реттеу, яғни тұтастай алғанда барлық жүйенің жай-күйін реттеу үшін жауапты ведомство болып табылады.

Макро- және макропруденциалдық реттеуге стратегиялық тәсілдерді әзірлеу Президенттің «Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы және қаржы нарығын дамыту жөніндегі кеңес туралы» 2010 жылғы 12 маусымдағы № 994 Жарлығымен құрылған Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы және қаржы нарығын дамыту жөніндегі кеңес шеңберінде жүзеге асырылады. ҚРҰБ-нің Төрағасы Г. Марченко Кеңестің Төрағасы болып табылады, Кеңес құрамына Президенттің көмекшісі Б.Сұлтанов, Қаржы министрі Б.Жәмішев, ҚҚА Төрағасы Е.Бахмутова, Бәсекелестікті қорғау агенттігінің Төрағасы М.Есенбаев, ҚРҰБ Төрағасының орынбасары Д.Ақышев және «Қазақстанның қаржыгерлер қауымдастығы» заңды тұлғалар бірлестігінің Төрағасы С.Аханов кіреді.. Кеңестің бірінші отырысы 2010 жылғы 30 маусымда өтті, 2010 жылғы маусымнан бастап желтоқсан аралығында барлығы Кеңестің 7 отырысы өтті, оларда банктік, сақтандыру, зейнетақы секторларының және қаржы нарығының әртүрлі сегменттерінің жұмыс істеуінің түрлі мәселелері талқыланды. Отырыс нәтижелері бойынша мемлекеттік органдардың және қаржы сектор өкілдерінің шоғырландырылған ұстанымын әзірлеу үшін бірқатар жұмыс топтары құрылды.

Макропруденциалдық реттеу бөлігінде ҚРҰБ мен ҚҚА арасындағы өзара іс-әрекетті жүзеге асыру үшін макропруденциалдық реттеу мәселелері жөніндегі тұрақты жұмыс істейтін жұмыс тобын құру жоспарланып отыр. Бұл жұмыс тобы ҚРҰБ Төрағасының қаржы тұрақтылығын қамтамасыз ететін мәселелерге жетекшілік ететін орынбасарының басшылығымен жұмыс істейтін болады. Жұмыс тобының міндеттеріне мыналар кіреді.:

- 1) макропруденциалдық реттеудің қағидаттары мен құралдарын іске асыруға бағытталған ұсыныстарды әзірлеу және нормативтік-құқықтық актілерді дайындау;
- 2) макропруденциалдық реттеудің ҚҚА құзыретіне кіретін міндеттерін іске асыруға тікелей әсер етуі мүмкін микро-реттеудің барлық мәселелерін әзірлеу, атап айтқанда:

- қаржы институттарының төлем қабілеттілігі (капиталдың жеткіліктілігі, құрылымы және қорландыру көздері

- өтімділік;

- кредит тәуекелі;

- қаржы секторының құрылымы мен шоғырлануы банк конгломераттары қызметтерінің мәселелері;

- қайта құрылымдауды және мемлекеттің араласуымен басқа шараларды қоса алғанда ертерек ден қою шаралары және банктерді сауықтыру тетіктері.

3) ҚРҰБ және ҚҚА Басшылығының шешімі бойынша басқа да мәселелерді пысықтау;

4) қаржы қызметі нарығын дамыту бойынша ұсыныстарды іске асыру үшін құжаттарды және нормативтік-құқықтық актілердің жобаларын әзірлеу.

Жұмыс тобы шеңберінде қарауға жататын нормативтік-құқықтық актілер жұмыс тобының тиісті қорытындысынан кейін ғана ҚҚА Басқармасына шығарылады деп болжанып отыр.

IV. Қосымша

Қазақстанның қаржы тұрақтылығының индикаторлары¹

Қосымша

(пайызбен)

	2007	2008	2009	2010 ж. 6 айы	2010 ж. 9 айы
Банк секторы²					
<i>Капиталдың жеткіліктілік көрсеткіштері</i>					
Тәуекел бойынша алынған активтерге есептік капитал	14,2	14,9	-8,1 (18,4)	-2,8 (18,5)	17,4 (18,1)
Тәуекел бойынша алынған активтерге 1-деңгейдегі капитал	10,2	11,6	-9,3 (14,1)	-4,7 (14,2)	13,3 (13,7)
Жиынтық активтерге меншікті капитал	12,2	12,2	-8,5 (11,5)	-4,3 (11,3)	10,3 (11,5)
Төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген заемдардың олар бойынша арнайы құрылған провизияларды шегере отырып меншікті капиталға қатынасы	д/ж	10,2	-52,2 (39,3)	-116,2 (46,7)	61,5 (49,6)
Жиынтық міндеттемелерге меншікті капитал	13,9	13,9	-7,8 (13,0)	-4,1 (12,7)	11,5 (13,0)
<i>Активтердің сапасы</i>					
Төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген заемдардың несие портфеліне қатынасы	д/ж	5,2	21,2 (14,4)	25,3 (16,7)	25,8 (17,4)
Несие портфеліне қалыптастырылған провизиялар	5,9	11,1	31,5 (20,7)	35,3 (19,8)	32,7 (20,1)
Төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген заемдарға төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген заемдар бойынша қалыптастырылған провизиялар	д/ж	68,9	74,9 (55,9)	74,0 (53,5)	68,4 (53,4)
Валюталық заемдардың несие портфеліне қатынасы	50,4	52,2	57,2 (54,2)	66,0 (64,2)	51,7 (60,3)
<i>Рентабельділік көрсеткіштері</i>					
Активтердің рентабельділігі (ROA) ³	2,6	0,2	-24,1 (0,2)	4,7 (0,4)	16,8 (0,2)
Капиталдың рентабельділігі (ROE) ³	22,8	1,9	-1192,5 (1,9)	-73,9 (3,2)	11,2 (1,3)
Жалпы кіріске пайыздық маржа *	48,4	68,7	92,9 (10,0)	93,3 (22,2)	95,9 (12,8)
Жалпы кіріске пайыздық емес шығыстар*	76,9	98,7	145,4 (99,6)	83,6 (98,1)	67,5 (99,5)
Қызметкерлерге арналған шығыстардың пайыздық емес шығыстарға қатынасы *	10,6	4,6	1,0 (1,4)	3,3 (4,3)	2,4 (2,7)
Депозиттер және кредиттер бойынша анықтамалық ставкалар арасындағы спрэд* ⁴	1 092,4	756,5	509,2 (745,9)	176,3 (340,7)	290,8 (517,9)
<i>Өтімділік көрсеткіштері</i>					
Өтімділігі жоғары активтердің жиынтық активтерге қатынасы	13,9	13,6	19,2 (20,3)	23,3 (24,4)	22,5 (24,7)
Өтімділігі жоғары активтердің қысқа мерзімді міндеттемелерге қатынасы ⁵	56,7	49,5	53,1 (64,9)	57,6 (67,9)	62,2 (65,6)
Клиенттердің депозиттерінің жиынтық заемдарға қатынасы (банкаралықты қоспағанда)	45,3	53,4	67,2 (82,1)	71,3 (92,3)	74,9 (90,5)
<i>Нарық тәуекеліне сезімталдық</i>					
Таза ашық валюта позициясының меншікті капиталға қатынасы	2,6	5,2	177,3 (1,3)	246,4 (2,1)	4,3 (-0,5)
Басқа қаржы корпорациялары⁶					
Активтердің қаржы жүйесіндегі жиынтық активтерге қатынасы	21,4	38,1	19,9	20,5	17,9
Активтердің ЖІӨ-ге қатынасы	24,8	45,5	16,9	33,9	18,2

Корпоративтік сектор**(ірі және орта кәсіпорындар)**

Активтердің рентабельділігі (ROA)	20,4	17,9	11,3	14,0	д/ж
Капиталдың рентабельділігі (ROE)	48,0	43,2	29,8	37,9	д/ж
Жиынтық міндеттемелердің меншікті капиталға қатынасы (левередж)	1,3	1,5	1,7	1,6	д/ж
Таза ашық валюта позициясының меншікті капиталға қатынасы	д/ж	-40,8	-55,1	-52,8	д/ж
Ағымдағы өтімділік коэффициенті	1,5	1,4	1,3	1,4	д/ж

Үй шаруашылықтары секторы

Үй шаруашылықтары борышының ЖІӨ-ге қатынасы	22,3	16,9	15,2	12,5	12,1
Үй шаруашылықтары борышының қолдағы бар кіріске қатынасы	45,2	32,9	27,5	24,2	23,3

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРСА. Есептер: ҚРҰБ

*-есептелген көрсеткіштер Қазақстанның қаржы тұрақтылығы есепте келтірілген деректерден олардың қалыптастыру методологияның өзгеруіне қатысты ерекшеленеді.

¹ – қаржы тұрақтылығының индикаторлары ХВҚ-ның әдіснамасына («Қаржы тұрақтылығының көрсеткіштерін жасау жөніндегі нұсқаулық», ХВҚ 2007) және түсіндірмелеріне сәйкес есептелген. Тиісінше көрсеткіштер мәндерінің қадағалау органдары есептейтін көрсеткіштерден айырмашылығы болуы мүмкін.

² – жақшаның ішіндегі деректер БТА Банкті, Альянс Банкті, ТемірБанкті қоспағанда Қазақстанның банк жүйесі бойынша ұсынылған.

³ – салықтарды шегергенге дейінгі таза кірістің капиталдың орташа құнына қатынасы. Салықтар шегерілгенге дейін кіріс бойынша жыл ішіндегі мәндер көрсеткіштің ағымдағы мәнін жылдың тиісті кезеңіне кері пропорционал сандық мәнге көбейту арқылы жылдық мәнмен келтірілген. Активтердің орташа құны кезеңнің басындағы және аяғындағы позициялардың орташа мәні ретінде есептелген. Капиталдың орташа құны кезеңнің басындағы және аяғындағы позициялардың орташа мәні ретінде есептелген.

⁴ – кредиттер бойынша анықтамалық ставка кредиттер бойынша пайыздық кірістер (клиенттерге берілген банк заемдары бойынша сыйақы алуға байланысты кірістер) сомасының кредиттер бойынша орташа позицияға қатынасы ретінде есептелген. Депозиттер бойынша анықтамалық ставка – депозиттер бойынша пайыздық шығыстардың (тартылған салымдар бойынша сыйақы төлеуге байланысты шығыстар) депозиттер бойынша орташа позицияға қатынасы ретінде есептелген. Депозиттер және кредиттер бойынша орташа позиция - тиісінше кредиттер және депозиттер бойынша, кезеңнің басындағы және аяғындағы позициялардың орташа мәні ретінде есептелген. Деректер пайыздық тармақтармен берілді.

⁵ – қысқа мерзімді міндеттемелер туынды қаржы құралдарымен операциялар бойынша таза позиция ескеріле отырып есептелген.

⁶ - көрсеткіштерді есептеу кезінде тек банктік емес қаржы мекемелері секторы бойынша деректер ғана пайдаланылды.